

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Nemes Attila, Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Bíró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő, Lapszemle: Falusi Márton

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon: Babits Mihály
(a Petőfi Irodalmi Múzeum gyűjteményéből)
és a Nézőpont vendége: Szakály Sándor

Közép-Európa: ante portas

Észre sem vettük szeptemberben a nagy hőmérséklet-ingadozás közepette, hogy újra megjelent mifelénk Közép-Európa. A nálunk többnyire elfeledett kontinens, ahol mi, Nyugatra bámuló és Keletnek hátat fordító magyarok nem akarjuk találni a helyünket. Nem az a Közép-Európa jött el, amelyet néha még olaszul és franciául is Mitteleuropának hívnak, és amely a kuglóf ízével, a bécsi kávé illatával kelt nosztalgiát jelenti egy talán soha nem volt régi világ iránt.

Az a Közép-Európa, amely ismét időszerű lett, végvidéknek számít manapság is, olyan zóna, ahol sok minden nem ugyanazt jelenti, mint az Európai Unió nyugati térfelén. A mi szűkebb földrészünk olyan emlékezetközösség, amelynek alján két borzalmas totalitarizmus tapasztalata üledett le, és mást jelent a nemzet fogalma, mint az angol és a francia (és a lisszaboni szerződés) értelmezése szerint. A szeptemberi grúz-orosz konfliktus ugyan távol zajlott tőlünk, de történelmi figyelmeztetésként üzent, hogy valójában hol is vagyunk.

Öt-hat éve mennyi lelkes fölkiáltást hallottunk: újra a Nyugathoz tartozunk! Közép-Európát számosan eltették az idejét múlt holmik közé. Munkát ugyan nem vállalhatunk mindenütt az Unió országaiban, és más-ként érint bennünket az energia problémája meg a biztonságé is.

Mi, közép-európaiak nem feledkezhetünk meg arról, hogy errefelé a kultúra, az irodalom teremtett nemzetet. Ezért itt mást jelent a kulturális örökség, mint egyebütt. Mást követel tőlünk megőrzésének, továbbadásának és gazdagításának a föladata. Azonosság tudatunk kánonjában ott vannak a költők és a zeneszerzők, versek és operák, mégpedig nem valahol a szélén, hanem a közepén. Így a modern tömegtársadalomban, ahol a tévénézők vagy az olvasók számával mérik az értéket (ahogy a szavazók többsége választ képviselőt), identitásunk központja kerülhet veszélybe. Hasonló gondokat jelent ez a Balti-tengertől az Adriáig és a Fekete-tengerig. Érdemes volna számba venni a tapasztalatokat, a közszolgálati médiumoktól a tantervekig. Pontosabban láthatnánk saját helyzetünket.

Lassan különös szektává leszünk, akik fontosnak tartjuk ebben a régióban az együttműködést. Nem értik elképzeléseinket azok, akik vigyázó szemüket nem hagyják eltéríteni a nyugati iránytól, és enyhe lenézéssel tekintenek szomszédaink világára, és azok sem, akiknek a szemhatára csak a magyar nemzeti sérelmekig terjed.

Észrevesszük-e egyszer, hogy közös érdekekről van szó, és egymás megismerése nem csupán humánus jelszó, hanem szükségszerűség?

Kiss Gy. Csaba

Kiss Gy. Csaba: <i>Közép-Európa: ante portas</i>	1
LÁTHATÁR	
Ágh István: <i>Zugló, utoljára</i>	3
Dobozi Eszter: <i>Időtlen párhuzamok; Spirális</i>	4
Mezey Katalin: „...a tüzet is fölgyújtom, a vizet is eloltom, a földet is elföldelem!” (Marsall László 75. születésnapjára)	5
Csábi Domonkos: <i>Látószög kérdése (Vonások Babits arcképvázlatához)</i>	6
Szénási Miklós: <i>Mézes Csigaház</i>	10
Horváth László Imre: <i>Önarckép; Üveg; Elégia</i>	11
Bertha Zoltán: <i>Nemzeti irodalmi paradigma</i>	12
Marczinka Csaba: <i>Negyvenesen</i>	15
Székelyhidi Ágoston: <i>Nemzeti kultúra helyett hungarikum?</i>	16
Demeter József: <i>Kozmikus ikerablakok</i>	18
Kovács István: <i>Az örökkévalóság változatai (Kiket örökített meg Norwid a magyar 1848 lengyel hősei közül)</i>	19
NÉZŐPONT	
Szakály Sándor: <i>Emlékezés, emlékiratok, naplók</i>	22
KÖNYVSZEMLE	
Bene Zoltán: „A mindenkivel közösen osztott hüüün” (Orhan Pamuk: <i>Isztambul (A város és az emlékek)</i>)	24
Hudák Edit: <i>Aki mellett elsuhan az élet (Eugène Ionesco: A magányos)</i>	26
Aletta Vid: <i>Pirandello gazdagsága (Luigi Pirandello: Az álom valósága)</i>	27
Vesztróczy Zsolt: <i>Egy közép-európai utazó (Kiss Gy. Csaba: Ariadné avagy bolyongások könyve)</i>	28
<i>Lapszemle</i>	29
VILÁGIRODALMI FIGYELŐ – Vietnami irodalmi válogatás	
Falusi Márton: <i>Irodalmi hadviselés</i>	31
Duong Tuong: <i>Mellettem (Tótfalusi István fordítása)</i>	31
Nguyen Quang Thieu: <i>Két asszony (Giap Van Chung fordítása)</i>	32
Nguyen Minh Chau: <i>Újhold (Giap Van Chung fordítása)</i>	37
Báo Ninh: <i>Szilaj szelek (Tótfalusi István fordítása)</i>	44
Nguyen Huy Thiep: <i>A tábornok nyugdíjba megy (Lackfi János fordítása)</i>	51
Can Van Khanh: <i>Az ajtóérés mögött (Hoang Linh fordítása)</i>	60
Nguyen Hong Nhung: <i>Férfi a piacról (Nguyen Dang Lien fordítása)</i>	62
Du Thi Hoan: <i>A szentélybe menet (Brad Stroman és Tótfalusi István fordítása)</i>	67
<i>Szerzőink</i>	68

Köszönjük Olvasóinknak, Szerzőinknek és Támogatóinknak, hogy segítségükkel (előfizetésükkel, honoráriumokról történő lemondásukkal, szponzori hozzájárulásukkal, hirdetésekkel) lehetővé tették a lap idei folyamatos megjelenését annak ellenére, hogy a Nemzeti Kulturális Alap ez évi döntésével jelentősen csökkentette a Magyar Napló támogatását.

A szerkesztőség

ÁGH ISTVÁN
Zugló, utoljára

*Húsz év múltán először
jártam a városrészben,
hol a legszebbnek mondtól
férfikort végigéltem
telepi szűk lakásban,
mely egy magába zárt kor
mása szerint zárt, félig
élhető fél szobákkal,
úgy tűnt, a költözéssel
lezárhatom, s kizártam
magam a környékről is,
azóta sem kívántam
látni, s úgy általában
jutott csupán eszembe,
mintha Budától távol,
a tengeren túl lenne.*

*Az elhagyott világban
szó nélkül igyekeztem
beteg barátunk mellől
a barátaim mellett,
míg elfedett a lombok
árnyéka, égi szárnya,
iszalag, rózsza, nyárfa
takarta el a házat,
s az egész régi látvány
meglepett, mint az álom,
a szírom áradásban
álló japánakácsor,
s rigók, s mert csöpp szemükben
a tükörképem elszállt,
megszállt valami mélység-
iszonnyá vált szorongás.*

*Megint a kórházak közt,
szemben a hullaházzal,
oly közelinek látszott
az élet elmúlása,
ahogy a kocsmakertben
nem foglal helyet másnap,
aki még fölismerne,
s meglepődne, ha látna
barátaim körében,
pedig harminc nyár múlva
jelent meg velem Lázár
Ervin s a Bella Pista,
s amit a múltból támadt
elárulásnak véltem,
még nagyobb árvasággal
kísértő előérzet
hidegtelelése volt egy
zuglói alkonyatból,
hogy mi már soha máshol
nem leszünk úgy, mint akkor.*

DOBOZI ESZTER

Időtlen párhuzamok

*ne hagyd elveszni
 mi a sejtek árnyékos karéjában
 odagyűlt
 ne hagyd elveszni
 szövetek zsinóros tekerületeiben
 mit a szenvedély halmoz föl
 ne hagyd elveszni
 az emlékezet csipkázatában kirajzolódva
 piripíjózó sármányok zuhanórepülését
 nyárák, füzek ezüst-zöldjét
 napszitta halmok
 a sik és a csúcsok aranyos arányát
 ne hagyd elveszni
 mi a betűtengerből kivált
 a kétely és a bizony között a súlyegyent
 ne hagyd elveszni
 mit a sebezhetetlen mérték tart meg
 ne hagyd elveszni
 évek, évtizedek kaptáraiba*

*behordott töredékeit
 a Láthatónak
 s annak, mi fogható a Nemláthatóból
 ne hagyd elveszni
 mind, mi EGY-nek összeállt
 ne hagyd elveszni
 a kéreg alatt megtapadt
 időök poézisét
 ne hagyd elveszni
 mi íz, csín
 mit egy fenyő szárnyainak érintése
 a hársak alatt szöszmötölő illat
 vizek moraja, ágak hánykolódása a szélben
 a Legbelül Rejtőző negatívján előhív
 nevetésem lenyomatát benne
 ne hagyd elveszni
 – bár tudnék számolyod előtt megállni –
 így kérlek, Uram, ne hagyd...*

Spirális

*éjszakák vonulásán
 bársonyukra szakadó nappalokban...
 mint a ringlispil
 forgok a forgandóval
 forgok a megpörgetett szavak
 göndörületeiben
 ha kell
 oda és vissza, körkörösén
 mint a csalimesék fondorlataiban
 a nyelv
 mormolászó
 vénségek varázsigeinek
 végtelen kanyarulataiban
 mágusok mániákusan
 ismételt hangtorlaszaiban
 ha kell, ott leszek
 az előre-hátra lengetett
 felsőtestek önkívületében
 tamtamok, dobok, csörgők
 időtlen zörejeiben
 megszentelt csöngettyűk csendületében*

*a vadásztáncban
 ha kell, megbújok
 a bájolók és bővölők
 csikorgó soraiban
 ott csücsülök, ha kell,
 táltosok csengő-bongó szóbokraiban
 sámánok révülte énekekben
 hejgetők, regölők
 szóláncainak spirális indázatain
 ha kell, szétáradok
 jóslatok labirintusaiban
 rontást, szemmelverést levevő
 boszorkák hókuszpókusaiban
 a szentelt vízben
 ha kell, prófétálok, imamalom leszek
 átverekszem magam
 himnuszok, fohászok, zsoltárosok
 esdeklések és könyörgések hosszán
 magam leszek a lélegező és abszolút óhaj
 a mindenségen áthatoló rimánkodás
 hogy ne vedd el...*

MEZEY KATALIN

**„...a tüzet is fölgyújtom,
a vizet is eloltom,
a földet is elföldelem!”**

Marsall László 75. születésnapjára

Ami nincs Marsall László verseiben megírva, az nincs is. De ami nincs, még az is meg van írva Marsall László verseiben. Mert ha addig nem is volt, most már van, és ha most már van, akkor lesz ezután is. Egyébként is, amit versbe lehet írni, az van. Kell, hogy legyen.

Amit a fantázia előhív, amit az álom beenged a tudat hasadékain át, ami csak beszél, beköszön, váratlan behallatszik, ami hirtelen feltűnik, mintha ablak nyílna ott, ahol addig fál volt, épp csak annyi időre, hogy behallgass egy nem tudni hol és hova siető tömeg ismeretlen arcú, épp arra elmenőinek beszélgetésébe, mielőtt az ablak szertefoszlik, a fál visszafeketedik és megsüketül. Ki mondta? Mit mondott? Kinek mondta? Hiszen hallottam, de nem emlékszem rá. Hogy lehet, hogy amikor elhangzott, értettem, sőt egyetérttem, bólintottam is, és most már arra sem tudok emlékezni, mi volt az, mi lehetett az, csak arra, hogy láttam és hallottam és értettem.

Nem a logika, a kimondást itt nem a szabályok által fűzött szavak kényszere vezeti, hanem a minden egyszerre létező, kiemelések nélkül, együtt, egymásba öltve. Kicsisége vagy nagysága szerint nem állítva sorba, mert nem mindig az a kicsi és nem mindig az a nagy. Minden, ahogy felbukkan, albérletbe, társbérletbe és tulajdonba, minden mindennel. Ismerősen, de valószínűtlenül. Valószínűen, de ismeretlenül.

Egy öregember álma, A boros öreg, Az ábrándozó, Mariska nene mondogalódása, a Tanyasi öreg, a Vangyel nenő, A kizárt öreg, A macskás Irmuska, A beteglátogató, A nagy halász-vadász mester, Gé-bácsi, Kluzsinszky, az agg király, Csibor Juci néni és az Öreg Varjas.

Persze, messze nem színes zsáner, Breughel vagy Tenier festette karakter-gyűjtemény ez a költészet, inkább Hieronymus Bosch-t juttatja eszünkbe. A szeretet olykor egybegyűjti mindazt, amire előtte szétszaggatott, megmutatja, ami megmutatta neki magát.

*„Orsójára visszagombolyodik az idő,
és lesz, mint úttesten heverő nyúl teteme,
de még inkább roncsstelep, kietlen télvégi havazásban.
És minden mulasztás vétek,
egy-egy szerepét veszített, rozsdás csavar,
s a vágyakozás és latolgatás,
mint porviharban gyalogló ember lábnyoma,
és minden föl-fölmerülő, foszlékony –
elsárgult újságok cafatja szanaszét...”*

– írja a *Meditáció hajnalhasadáskor* című versben, szinte tankölteményként arra, hogyan lehet a fogalmakat képekkel felidézni, jelentéstartalmukat megmozgatni, hozzáadni vagy elvenni belőlük, hogyan lehet a nyelvet a szavak rabságából kiszabadítani, anélkül,

hogy elvetnénk őket, új nyelvet alkotni, anélkül, hogy a régit elrontanánk.

Új nyelvet alkotni, amit mindenki érteni vél, de ha jobban odafigyel, mégsem érti. Új nyelvet alkotni, amire mindenki kapásból rávágja, hogy érthetetlen, de ha jobban odafigyel, be kell vallania, legalább magamagának, hogy érti. Vagy ha nem is érti, de emlékszik rá. Valahol hallotta már, bár nem tudja hol és kitől?

Marsall László mégsem a spontán vers fenoména – intellektuális költő. Annyira, hogy belátta, vagy inkább vég-

elkeseredésében egyszer kiokumulálta magának, hogy egy olyan világot, amelyben semmi sem megy a józan ész útján, vagy ha igen, akkor is csak visszafelé, semmi sem úgy van, ahogy hirdetik, semmi sem úgy igaz, ahogy legharsányabban hangoztatják, egy ilyen világot nem kell, mert nem is lehet a ráció pórázán elővezetni. Annál kevésbé, mivel egyikünk sem mondhatja magáról, hogy kívülálló. Ha bolond a világ, hát bolondjai vagyunk, ha darabokra tört, hát cserepei vagyunk, ha kegyetlen, hát véresek vagyunk mindannyian.

Hogy verseinek a képi szertelenség és a nyelvi eredetiség mellett a humor, az önironia, a groteszk és az abszurd látásmód a legfőbb jellemzője, azért van, mert hittel és szeretettel élő ember. Nem akarja, hogy elveszítsük a reményünket, ezért sosem beszél velünk egész komolyan. Nem állítja, hogy nem lesz holnaputánunk. Csak figyelmeztetően megkérdőjelezi.

Marsall László enciklopédikus költészetet művel, jóformán nincs olyan téma, olyan hangvétel, olyan versfajta, amivel ne kísérletezett volna, még hozzá sikeresen. Nagy mestere, Weöres Sándor nyomdokán haladva számára minden vers, és verseiben megtalálunk mindent, ha odafigyelünk rá.

CSÁBI DOMONKOS
Látószög kérdése

Vonások Babits arcképvázlatához

Hogyan lehet befogni egy emberi karaktert, megragadni tulajdonságait? Az emberbe nem látunk bele, lényege csak akkor nyílik meg, ha szól magáról. Különben csak a tettek maradnak, amelyek jelt adnak arról, mi él végrehajtójuknak mindenkitől elzárt, legbensőbb terében – a hetedik szobában. Egy művész esetében még nehezebb a dolgunk, hiszen élet és mű között működnek ugyan a hatás (hacsak hajsztál-érnyi) csatornái, de a két valóság között a kapcsolatot soha nem lehet oly szorosnak tartanunk, hogy egyikből közvetlenül megmagyarázható a másik, és megfordítva. (Bár lehetséges, hogy inkább kölcsönhatásról kellene beszélni.) A „hétköznapi ember” elszálló szavain túl csak tetteiben nyilatkozik önmagáról, halála után már csak környezetének emlékezete az, ami – ha szeszélyesen és néha homályosan is, de – megőrizheti egykori forrásának milyenségét, megismételhetetlen sajátosságait. Ami az átlagember esetében a hozzátartozók, rokonok és barátok emlékezetében megőrzött cselekedetek egyre halványodó nyoma, azt az író esetében hátrahagyott művei jelentik, s a rájuk hagyatkozó értelmező (közösségi?) emlékezet. Az írás mint tett mutatkozik meg. Beszélő tettként, hiszen maga is nyelvben rögződött, egy közösség önmaga-értésének legfőbb tényezőjén lett megformálva. Persze ha merünk még körülötte emlékező környezetként egy közösséget, horribile dictu nemzetet feltételezni. Egy olyan közeget, amely mint tágabb család veszi körbe az alkotót, aki pedig belőle élt és műveiben beszélt róla. A mélyben gomolygó sejtéseket téve így bizonyossá, legalábbis fölfoghatóvá. (S ekképpen nemcsak önmagáról beszélt, hanem azon keresztül arról is, ami fölnevelő fészekként, meghitt otthonként, történelemként, hagyományként körülvette.) Ha írásban rögzített szavakról és beszédről van szó, óhatatlanul adódik értés és félreértés lehetősége (vagy szükségessége). A kutató figyelem támpontot keres: összehasonlítást más művekkel, az esélyüket és táptalajukat jelentő étellel, abból megpróbálni élet és mű együttesét megfigyelni. Előfordulhat, hogy a jellemző szóra törekvő igyekezet, amellyel fogalmat akar alkotni a kíváncsi elme, már kezdetétől fogva tévúton jár. A megállapítható tulajdonságok sokszor csak a határokat jelölik ki, amelyeken belül azonban egy-egy karakter tulajdonságok egész skálájával bír. A választék szélessége folytán aztán néhány akár ellentmondásban is állhat a másikkal. A bizonyos tehát a bizonytalan. Babits Mihály alakja – közhelyszerűen – ellentmondásos vonásokkal teli. Lehet-e belőlük olvasni? (Ha a szöveg nem is beszél mindenről.)

*„sok földet, vizet, új és régi népet,
 idézz fel, szóval, teljes enmagam”*

Babitsról a leginkább elterjedtebb kép személyét illetően az, hogy az „elefántcsonttorony költője” volt, s ez a jellemzés róla jószerével sokáig meg is maradt. A (köz)élettől való eltávolodottságot tartották ezzel a megjegyzéssel megfogalmazni, hiszen egy (magyar) költőnek mondani-valóval kell rendelkeznie arról a közösségről, amelybe született – mondhatnánk, elvárás volt ez a poétákkal szemben. A vers mögött pedig azonnal az élmény friss melegét kereste a figyelem, mintha az lenne egy költészet értékének fedezete. Az élmény, mely a költő szavain keresztül az irodalom éléskamrájába kerül, amelynek polcáról bármikor levehető és újraélvezhető. Közélet, bor és szerelem bejáratott modorban előadva, az irodalomnak mintegy állapotaink biztos mérőműszerének kell lennie, ez a feladata – gondolhatták valaha. Többre nincs is szükség. Másra, magasabbra meg egyáltalán nem. Az egykori ('48-as) céljait kerülő úton, kiváráson alapuló realizmussal mégis elérő nemzet az előző századfordulóra belekényelmesedett állapotába. Valamikori álmodozóinak (újjáálmodóinak) alakját nem elfeledte, hanem szoborba öntötte, egyedül másolandó mintának állítva a róluk megfaragott (manapság már tudjuk: elnagyolt) képmást. Egy magyar (a költő is) nem a sors magasabb hatalmaival viaskodik (ezeken a létét fenyegető harcokon már túl van), hiszen ha az ország a teljes szabadságot nem is érte el, de kiegyezve legfőbb akadályozójával, vele békében megalkudva úgy vélte, lépésenként talán egyre több engedményre rávehető. Ha meg újabb egyezsége az nem hajlandó, ott marad a szavakban való visszavonás lehetősége, az örökös panaszkozó ellenzékiség, a szebb és őszintébb (becsületesebb?) korokba való visszavágyódás megnyugtató nosztalgijája. A közélettel való foglalatosság, a reménykedő vagy elégedetlenkedő politizálás, a visszavonás szóbeli fölelgetése ugyanúgy a polgárisodó ország kellékei közé kezdett tartozni, mint a vasút, a kaszinó és a kártyaparti. Ady ugyan már hullámokat vert maga körül, s más tájakra nyíló ablakokat bontott a kényelmes megszokás falain, de ő nem is inkább a témát, mint a regisztert változtatta meg (vagy – ha maradunk kártyaasztalnál – a tétet emelte).

Babits később meg is vallotta magáról, hogy „nyílt lázadásban” élt az őt körülvevő magyar világgal: nem követte korának kialakult szokásait, nem ivott, nem kártyázott és nem politizált. Bevett szabályokat, szokásokat tekintett így a maga számára nem kötelező érvényűnek. A szokás (a norma) korlátját pedig már azelőtt átlépte, mielőtt még költőként a modernnek (kvázi „a felforgatók”) egyik meghatározó képviselője lett volna. Felmenői közül többen – jó magyar szokástól vezetve – jogásznak álltak,

apja is törvényszéki bíró volt, bár műveltségében, érdeklődésében inkább (megelőlegezett eltérésként?) francia, semmint németes irányultsággal. Fia nem követte a (nem kizárólagosan) családi hagyományt: inkább a tanári pályát választotta. Érdekes (beszédese?), hogy az a költő, aki később a magyar irodalom modernitásának egyik kibontakoztatója lett, egyetemi tanulmányait nem az elsőként választott francia (tehát modern), hanem a számára kedvesebb (de mondhatnánk: hagyományosabb) latin szakon folytatta. Első kötetének nyitóverse, a megelégedést ostorozó *In Horatium* antik mértékbe szabva jelentette be egy fiatal lírikusnak a világ számlálhatatlan látományait begyűjteni vágyó igyekezetét. Az istenek küldöttét, a szivárvány istennőjét, az eget és a földet összekötő Irist megidéző versgyűjtemény tele van olyan költeményekkel, amelyek ezt a birtokbavételt nyilvánítják ki, s amelynek lendülete nem ismer határokat: sem tér-, sem időbeli. Ehhez társul a normaszegés, hiszen rögtön a második vers, az *Óda a bűnhöz* a bűn, a törvényeken áthágó kíváncsiság és többet-akarás értékét zengi a kevéssel beérők tömege fölött nietzschei göggel. Tájak és alakok (maszkok) változatossága vonul föl olvasójának szeme előtt. Mind ismerősek lehetnek a korban, csak a szemszög volt szokatlan. Hol a költő? Egyáltalán: melyik a költő énje? Hol éneklí fájalmát és örömeit? Babits még a nyilvánosság elé való kilépése előtt kárhoytatta egy Juhász Gyulának írott levelében azt a lírai gyakorlatot, amely a szerzőjének személyes állapotairól, kedveséhez, hazájához és a világhoz fűződő viszonyáról való közvetlen megnyilatkozást tekintette feladatának. E megszokott, bejáratott mód helyett az ő verseiben messze földek kerülnek közel, a tárgyak lelke nyílik meg, a kétezer éve kedvesére váró *Hegeso* keresi ékszereit ládikájában, a keresztény végítélet középkori miniatúra-képe és a hindu világ-alá-szállás borzongató látványa tárul föl, a keresztfa alatt álló római katonák a köpenyért alkudoznak, Tannhäuser és Wolfram énekel az égi, majd a testi szerelemről, Recanatiban Leopardi küszködik magányával és tehetetlenségével, vagy egy Amerikában játszódó melodráma ér tragikus véget a mozi vásznan (a metrum ritmusa meg mintha a pergő némafilm gyors, szaggatott menetét adná vissza). Még ha a költő környezetéből is emel tárgynak valamit versbe, s anyja neve ad ihletet egy melankolikus helyzetkép megrajzolására, akkor is más atmoszféra lengi körül a szöveget. Aztán a kötet végére a világ színei feketeségbe borulnak, és a föltáruult tarka képek eltűnnek. Minden fekete lesz, hogy a lezáró vers epilógusként jelentse be: a mindent vágyó költő csak lelkének tájain járt, és annak alakjait látta (látatta), a valóig nem ért el, csak szándéka mutatott afelé. Valós életdarabot felhasználó, de azt nem én-kifejezésként megformáló vers vagy a távolító látványok sokaságában

nyilvánuló én, amely magába aztán zuhan, egyre megy: eltérő volt mindez, más hangoltságú a megszokottakhoz képest. A világnak külön szemléletét formálta meg lírájában, az érteni (megélni) vágyó ember esélyét a megismerésre, valamint ennek a megismerésnek határait (hatályát) jelölte ki. Nem saját élettörténetének belső tükrét alkotta meg költeményeiben, hanem inkább annak lehetőségére mutatott rá verseivel, köteteknek felépítésével, hogy a költészet, az irodalom többet is hordozhat magában, mint egyéni életesemények visszaéneklését, a filozófia (tehát valami magasabb nézőpont) ambícióját idéző igénnyel. Ami nem is véletlen, hiszen Babits visszaemlékezéseiből ismeretes, hogy eredetileg filozófusnak készült, s fogarasi tanárkodása (az éltető és érlelő szellemi közegektől való távolság) erősíti meg „az aktuális tudomány” helyett „az örök költészet” melletti döntését. A fiatakorban olvasott Spinoza, Nietzsche és Schopenhauer (s később Bergson) gondolkodását azonban nem átveszi, hanem magához hasonítja (hiszen e szerzőket nem is lehet közös nevezőre hozni), s költészetté emeli az ott megismerteket.

„nem takart seb kell, inkább festett vérzés”

Babits és generációja, a Nyugat nagy nemzedéke a modern magyar irodalmat kívánta megalapozni és kiteljesíteni. Kosztolányival és Juhász Gyulával folytatott fiatakori levelezésében olvasható, hogy komolyan megfogalmazott vágyuk és célkitűzésük volt ez. Ahhoz a Nyugathoz csatlakozott, és lett élete végéig lojális szerzője, munkatársa, aztán később szerkesztője, amellyel kapcsolatban sokan és sokszor fogalmazták meg főnnállása alatt, hogy nemzetiellenes és idegen szellemiségű. Hamarosan „a modernnek” közé sorolódott (mint látható, nem akarata ellenére), s amikor először merült fel értetlenkedés verseivel kapcsolatban, mégis kifogásolta, miért került be a „forradalmárnak” kikiáltottak közé, hiszen – egy későbbi vallomása szerint – ő verseivel elsősorban az európai költészet nagy hagyományaihoz szeretett volna kapcsolódni. Folytatni akart és nem megszakítani, csak a kezdőpontot, a folytatás lehetőségét máshol látta. Azt akarta, hogy a magyart elkápráztassa, lenyűgözze saját nyelvének szépsége, a benne rejlő adottságok és lehetőségek gazdagsága. Lírája nemcsak magáévá értett filozófiák értékeivel terhes, hanem benne folytonosan megidéződik az a hagyomány, amelyet Európa évszázadok alatt hordott ki (bár ez a múlt csak esz-köz volt a költő számára, nem cél, hiszen kifejeznievalója modern volt). Hagyományon persze mást értettek a számon kérő kortársak, ők inkább a szakítás, törés (egyúttal: felülvizsgálat) nélküli folytatását kívánták mindannak, amivel Babits (és nemzedéke) szembefordult. (Úgy lát-

szik, a hagyományok folytonossága csak megszakítások – törvényszegések – állandó alkalmazásával vihető véghez.) Második verseskötete, a *Herceg, hátha megjön a tél is!* eredetileg a *Klasszikus álmok* címet viselte volna, ha a kiadói szó nem tereli Babits választását erre a szokatlanul merész elnevezés felé. Az emitt (hozzátehetnénk: is) tetten érhető antikizálás modern megoldásokkal (szemlélettel?) vegyül, *Laodameia* című, görög drámákat idéző – Schöpfung Aladár megállapítása szerint – „lírai költeménye” a lélekben játszódik, s e könnyvdráma – a késői (a modernség utáni) utókor figyelmére érdemes módon – más szerzők tollából származó darabokat foglal magába vendégszöveggént. Csak halála után jelent meg az a műve, amelyet még pályája elején írt „magyaros” témát feldolgozva, a magyar verselés korábban sokat használt formájában, felező tizenkettes sorokban. Török Sophie jegyezte föl, hogy amikor őt népies oldalról tanult és nem született, eredeti költőnek (akik a szoborszerű példaképnek állított klasszikusok voltak ezen elképzelések szerint) tartották, s kifogásolták – mondhatnánk – versei hagyományosságát, akkor utalva erre a keze közül soha ki nem adott mesedramájára jegyezte meg Babits, hogy korábban írt ő „népiest”, minthogy a vád képviselői és megfogalmazói megszülettek volna. Egy újabb kettősség: a modernnek tartott (sőt maga is bevallotta a magyar irodalom megújítását ambicionáló) költő „hagyományos” formát idéző művet ír. (A kategóriákra a világban rendet látni-teremteni igyekvő értelmeknek van szüksége.) (Fölmerül persze a kérdés, hogy mennyiben érvényes egyébként az az irodalomról való gondolkodásban elterjedt vélekedés, amely szélsőségesen le akarja választani a szerző életéről műveit. Az önállóan magában álló mű kívánalma, amely persze csak más szövegekkel állhat kapcsolatban. Az élettel nem – hiszen az ugyanúgy meghatározhatatlan valami, mint az irodalom. *A második ének* esetében a szétválasztás megkérdőjelezése már csak azért is meggondolandó, mert ugyan a költő életének semmilyen fordulata nem jelenik meg a szövegben, mégis az örök kételyben élő Babits – akit még saját képességeit illetően is állandó, nyughatatlan bizonytalanság kísért – véletlenül, szándéktalanul írta volna meg a második dalra képtelen énekes mesés történetét?)

„Ti szavakra figyeltetek
én csak a dalra, csak a dalra”

A gondolkodásában nyughatatlan (mondhatnánk: „soha-meg-nem-elégedő”) költő, aki szinte minden visszaemlékezés szerint nagyobb közönség előtt nehezen és szorongóan szólalt meg (s aki versei révén országos ismertségre tett szert, így megízelve a mások szemének való kitettsé-

szokatlanságát, az énről leváló, másokban megrajzolódó képnek a bizonytalanba futó kontúrait és nyugtalanító megismerhetetlenségét), mégis többször került általa különben nem kívánt, kényelmetlen helyzetekbe – versei révén. Vádlottá, egy sajtóhadjárat célpontjává először, mint oly köztudott, a *Játszottam a kezével* egy sora miatt vált. A versbeli (mintát adó modelljeinek vonásait egyébként a szövegben elvesztő) kedvesének „kis ujjáért a csobogó vért” „nagyobb örömmel” ontaná, „mint száz királyért, lobogóért”. A háborúba fordult országban felségsértésszámba ment egy ilyen sort leírni (amelyet különben szándékosan alakított így befejezésnek a világháborút értelmetlen vérontásnak tartó Babits – akinek öccse a fronton volt, s hazaküldött leveleivel hozta bátyjának a sajtó híradásainál közelebb a harcot). Persze ez a sor még akkor is felháborító egy, a háború mellett kiállást követelő közegben, ha nem az alanyi költészet megnyilatkozásaként olvassák. Babitsot az ellene megindult polémia (és a következtében foganatosított állásvesztés) sem tántorította el attól, hogy szóljon az egyre kilátástalanabb háború ellen. *Fortissimo* című verse miatt ismét a figyelem fókuszába került, s ebből egy szintúgy ismeretes ügy kerekedett, még a költeményt közlő Nyugat-számot is elkobozták „vallás elleni vétség” miatt. Pedig korábban azért vádolták meg a költőt, hogy Fogarásról Pestre helyzetetése érdekében a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban befolyással rendelkező Mária Kongregációba is belépett.

Aztán a háború végével jött a forradalom. Mai, a huszadik századi magyar történelem minden keserű tapasztalatával terhes eszével az ember hirtelen nem is érti, mi volt a monarchiabeli Magyarország viszonyai-ban annyira elkeserítő és kiábrándító (annyira megfáradt), ami annyi kiváló elmét (így természetesen Babitsot is) arra készítetett, hogy szinte teljes elvetését kívánják mindannak, amelyben ők fölnöttek. Babitsot persze békevégyából fölfakadt versei és a rájuk következő válaszok (valamint a békét siettető mozgolódásokban való részvétele) már ráállították erre a pályára, amely aztán az összeomlás idején az őszirózsásnak nevezett forradalomban térhez jutó erők közelébe vezette őt. Mégis oly meglepő az, hogy ez a visszafogott, introvertált ember a hirtelen bekövetkező forradalom izgatott napjaiban megélt egy személyiségétől (és költészeti eszményeitől) egészen messze álló szerepet: Petőfiét. Visszaemlékezések szerint a felbolydult Budapestet járva többször is elszavalta (akár asztal tetején állva) Petőfi *Akasszátok föl a királyokat* című versét. Mindennek persze később meglelt a következménye, noha *Az első pillanatban* című cikkében megfogalmazta az események menetével kapcsot-

latos kétségeit a Nyugatban: mivé fog fejlődni mindaz a változás, melynek váratlan és békés bekövetkezése oly meglepő volt. Sajnos azóta sem sikerült kibogozni és főleg kibeszélni, hogyan kerülhetett olyan végzetes helyzetbe akkor az ország. Babits sokak szerint ekkoriban már kiérdemelte volna az egyetemi katedrát, amelyet csak a második (proletár-) „forradalomnak” hívott (csúfolt) kommunista puccs után kapott meg, s akkor tarthatta meg első óráit. Ezeknek a szerepvállalásoknak későbbi (már jelzett) következményük az lett, hogy a kommunista uralom bukása után az újonnan kiépülő rend (amely magát hangsúlyozottan valami „ellen” határozta meg) azokat is kérdőre vonta, akik minden képességük és tehetségük ellenére csak egy hibát követtek el: naivak voltak és óvatlanok. A nyelvben fölépített világ csak hasonlítani tud az ihletet adó eredetire (amelyről egyébként az előbbi nélkül nem is tudnánk semmit homályos sejtelmeken kívül). Ami ezek után következett Babits számára, az valóban a *nyugtalanság völgye* volt. Akkor valami tényleg annyira megszakadhatott ebben az országban, hogy onnantól kezdve nem csak az számított, hogy ki mit mond, hanem hogy honnan mondja azt, amit mond.

*„Nem is születtem én tetők mívesének:
itt a munkám, itt a tárt kapu-ív körül”*

A toloncházat is megjárt Babits (az öt különböző oldalakról ért támadások ellenére) azonban mégis tekintély maradt az irodalomban. A fentebb egy képből említett *Nyugtalanság völgye* című kötetében elveti azokat az eszközöket is, amelyek miatt egyesek nem is költőnek, inkább (csak) művészek tartották őt, mindazt, ami őt hideg (és élettől ment) formaművészek mutatta. Talán az e könyvben megénekelte (országos és személyes) zaklatottság miatt is látszik úgy, hogy mintha itt közelebb került volna személyes én és az annak élményeiből szabadon építkező lírikus. A háborúságok, amelyeken átment, csak éreztethették vele azt, hogy olyan idők következnek majd, amikor nemcsak az új felé nyíló, hanem a régit megőrző mondatokat is fogalmazni kell már. Akik annak idején, 1919-ben Babits *Az igazi haza* című írása miatt marasztalták el, s vélték annak a kultúrában értett haza-fogalmát – mondhatni – árulásnak, meglepve olvashatták az őrzést, a menedéket jelentő szigetre vonulást megfogalmazó *Sziget és tenger* című újabb kötet versei közt az országcsönkítést fájdalmasan sirató *Csonka Magyarországot* (s a többi olyan verset, amelyekben utalás van erre – s amelyeket később, egy elhallgatásokra épülő korszakban rendre kihagytak Babits összegyűjtött

verseinek kötetéből a mindig mások érzékenységre figyelmesek). A személyes élmények és szellemi tapasztalatok, de alkati okoknál fogva is magát inkább közvetlenül kifejező költő, aki embertársait inkább meghagyta maguk szabadságában, mégis vezérszerepbe került. Az 1929-től kiosztott Baumgarten-díjak révén központi szerepet kapott az irodalmi életben annak a Baumgarten Ferencnek a merész végrendelete révén, aki képes volt néhány futólagos, de egymásban kölcsönös megbecsülést ébresztő találkozás nyomán szinte Babits személyes ízlését megtenni mértékül. Babits persze egy kuratóriummal osztotta meg a döntéseket, nem akarta választásait megerősítés és egyetértés nélkül meghozni. De ezt az ízlést nem az alapítvány tette aranymértékké, már azelőtt azzá vált, mielőtt a költő megbízatását megkapta volna. Rangot jelentett helyeslő, egyetértő megnyilatkozást kapni tőle.

*„Nem magad nyomát veted: csupa nyom vagy
magad is, kit a holtak lépte vet.”*

Távlatot adni, valamilyen magasabb pontból való rálátást – ez mindenképpen kijelenthető Babitscsal kapcsolatban. A magyar irodalomnak világirodalmit, a konkrét szövegnek pedig oly formát, amely több én-kiéneklésnél. Az esetlegesben, a korhoz kötöttségben is megmutatni azt, ami túlmutat önmagán. Innen nézve aktuális az, ami általános érvénnyel bír, mondhatni örökös helytállósággal rendelkező tartalmakat fogalmaz meg. Újszerűség így nem is a témavál(ás)ásban ragadható meg, hanem a megváltoz(tat)ott nézőpontban, a szemszög újra pozicionálásában. Hisz minden nagy mű ugyanazokat a témákat hozza fel újra: szerelem, halál, örömök, bánatok, egyén, közösség, stb. Lehetne sorolni még a témákat, mint ahogy azokat az egymásnak mutató (vagy inkább egymást kiegészítő) tulajdonságokat is egy arcra, amelyen mindig akad valami észrevehető, valami örök új (aktuális?).

Babits Mihály. Alakja olyan nyugodtan áll az itt most közhelyes képként vízhez hasonlított idő (a kor és az emlékezet) hullámvásában, mint megkerülhetetlen (mozdulatlan) szirt. Mint olyan pont (netalán torony?), ahonnan tisztán és biztosan lehet le- és bemérni a változó, hullámzó jelenségek milyenségét. Pedig sem ő, sem kora, sem utókora nem volt egyszerű, inkább furcsa, egymásnak feszülő ellentmondásokkal teli. Mégis mértékké vált saját idejében, s annak maradt meg korok folytonosan változó díszletei közepette is. Központ volt, tiszteletet kiváltó tekintély, még az őt támadó (vagy inkább fogalmazhatnánk úgy: a nem eléggé értő) kortársai szemében is (az utókorról mit mondhatunk?).

SZÉNÁSI MIKLÓS
Mézes Csigaház
 (falu-ciklus)

*Új földemen új ember: lépteim szerte-
 hagyom. Csóválja fejét a gyom, hogy
 sejti, nem maradhat ott. És az árnyék is
 a fa túloldalára vánszorog: de azzal
 már nem én birkózok.*

*A pincéből a hűvös felköhög.
 A kerti csap alatti kőre fröccsent
 moha szerint most jön el
 az evilági ítélet napja, mikor
 belakja a házat az új gazda.*

***

*Az ösvény kegyeit eddig sem
 fősvényen mérte. De már a málna
 ígérete és a hagyma zöldje,
 hogy lengeti a szél: több mint biztató.*

*A salátafőzelék nyomelemekben
 gazdag, és a lábas alján
 a kanál homokot csikordít.
 Merő vitamin ez az élet!*

*A kertész térdén foltos a nadrág,
 hátán sorakoznak az évek
 barnás érvei: őrzi e vedlő
 felszín a napsugárzás históriáját.*

***

*Az árokban gyom
 kapaszkodik, mézes csiga-
 ház. Árnyékos Pannónia:
 napja kizökkent,*

*kertjében férges alma hull,
 a szőke fűben nem látni, hol van,
 és az angyal esküszik, hogy
 milliók laknak még ilyen*

foszló pókháló-falukban –

***

*Hány korlátolt nyár
 és habzó pofájú tél
 kerekítette e kertet kövérre és nyűtte a házat
 szakadatlan feszültségben ilyen törékenyre?*

*a kertben kiégett fű, kapaszkodj, ha
 húsz éve jártál volna erre,
 mondja barátom, és láttad volna
 ezt a telivér sváb falut –*

Nézem,

*a lejtőn alma koppan,
 szegény és örökké szomjas emberek
 alusznak a szőke falukban,
 darázs közelít és gázóra-leolvasó –*

*E fékezett percben e háznak
 nyűgös vendége vagyok,
 akit a nap a verandán
 kíméletlenül szétfakít*

*és a körforgalomban helyét nem leli.
 Tarka kutya kering, tollatlan
 tyúk rikácsol fejében:
 egyetlen massa az összes hajdani nyár –*

HORVÁTH LÁSZLÓ IMRE

Önarckép

*Hogy ringatja
álomba magát
a szörnyeteg?
Ezt mondogatja:
„Nem vagyok szörnyeteg,
nem vagyok szörnyeteg.”*

Üveg

*Minden, mint az üveg.
Valaki kifújta, kezében
forogat, félkész poharat,
várja hogy kihűljek
és a földre dobhat.*

Elégia

*Hiába értünk úgy
egymáshoz, mint törött
csont két darabja, mikor összefornak
Mindig romok
között sétálok. Minden véget
ért már, lezajlott, semmihez
nem lesz közöm, nem lehet
hozzájuk közöm. Apjuk meghalt,
szeretőik széthordták őket régen.*

Csiki László (1944. október 5 – 2008. október 3.)

„Tartok tőle, hogy magyar irodalmi élet nincs is (mint pl. a múlt század elején), csak a zavarai léteznek a hol jobbra, hol balra osztott díjakkal, ösztöndíjakkal. Szerencsére alkotó írók léteznek. Szerencsére a fiatalbja túljutott már irodalmunk posztmodernnek nevezett legprovinciálisabb jelenségén, amikor egy írásmódot vagy az eszköztárat filozófiává próbáltak felfűjni, a részből egészet fabrikálni. Soha jobban nem szolgálta ki az irodalom a kádári rendszert, mint elmúlta után: híven megfelelv az elvárásnak, miszerint foglalkozzon csak önmagával, az ország, sőt az emberek ügyes-bajos dolgait hagyja másra. Mára beérett a vetés, és nincsen aratása.”

„Valamibe mégiscsak meg kell kapaszkodni. Egyelőre nem ismerem szilárdabbat a mindenségénél. Ami, ugyebár: megfoghatatlan. Viszont mindenütt jelenvaló. Akárcsak Isten, aki (ami?) nálam inkább metafora: kulcslyuk a mindenségre. A halál úgyszintén. Túl sokszor leírtam ezt a szót. Talán nem is annyira a fizikai elmúlást jelenti az én szóhasználatomban. Hiszen akkor kívül kerülnék a mindségen, Istenen is. Miközben mindkettőn belül vagyok. Azt hiszem, vagy csak remélem, természetesen, természetesen használom ezeket a szavakat. Nincs bennem olyankor félelem, legfeljebb enyhe dac. Nagyképűség lenne kijelentem, hogy ezek épp annyira elemek, sőt kellékek egy írásban (főként versben), mint amennyire a létem közegét alkotják? Az én kinti-benti állapotomat. Egy régi pályatársam azt írta, a lehetetlent jelölve ki valóságként: »A mindenséggel mérd magad...« Én szerényebben, a világmindenséget – mondjuk inkább teljességnek – nem mérceként használom, hanem magamat tartom a részének. Így talán egyszerűbb, mindenesetre otthonosabb. A fájdalommal együtt.”

(Részletek Csiki László lapunk 2005. júniusi számában megjelent, Kődöböcz Gábornak adott interjújából)

BERTHA ZOLTÁN

Nemzeti irodalmi paradigma

A nemzeti tudat és a nemzeti önazonosság metafizikája a teljes közösségi önmegvalósítást követeli. („The metaphysics of nationalism speak of the entry into full self-realization of a unitary subject known as the people” – Terry Eagleton.)

Az értelmiségi nagyon gyakran tekinthető úgy a saját népe szemében, mint aki képviseli, kifejezi és tanúsítja a nemzeti közösség szenvedéseit. Ezt a rettentően fontos feladatot pedig – a történelmi emlékezet ébrentartását, a kollektív létezés megerősítését – a művészek az egyetemes esztétikai értékek és távlatok hiteles megteremtésével töltik be. (An „intellectual is very often looked to by members of his or her nationality to represent, speak out for, and testify to the sufferings of that nationality (...) To this terribly important task of representing the collective suffering of your own people, testifying to its travails, reasserting its enduring presence, reinforcing its memory, their must be added something else, which only an intellectual (...) has the obligation to fulfil. After all, many novelists, painters, and poets (...) have embodied the historical experience of their people in aesthetic works, which in turn become recognized as great masterpieces. For the intellectual the task, I believe, is explicitly to universalize the crisis, to give greater human scope to what a particular race or nation suffered, to associate that experience with the sufferings of others” – Edward W. Said.)

Az esztétika nincs elvágva az etikától vagy a politikától. Ekképpen az irodalomtudomány feladata nem egyszerűen az olyan esztétikai vizsgálódás, amely az értékelést és a kifinomultságot célozza meg, hanem az olyan kulturális elemzés, amelyet a társadalmi megértés és az emberi emancipáció érdekel. („Aesthetics is not severed from ethics or politics. Thus, the task of literary study is not simply aesthetic scrutiny in the pursuit of appreciation and refinement but cultural analysis in the interest of social understanding and human emancipation” – Vincent B. Leitch.)

A három idézet – jelentésbeli rokonságuk ellenére – nem ómódi „földhözragadt”, „sültrealista” magyar népi íróktól származik. Hanem neves mai irodalomteoretikusoktól, köztük a posztkoloniális kritikai diskurzus vagy a posztstrukturalista kultúratudományok vezető személyiségeitől. Így ezek és az ilyesfajta elméleti gondolatok és tézisek egyrészt arra vetnek fényt, hogy a kortárs irodalomelméleti és -értelmezői

iskolák színes pluralitásában, az irodalmi interpretációtól és értékeléstől elvileg nem idegenek a tematikai, etikai, történelmi-historicista, identitásfilozófiai, kollektív önismereti szempontok sem. Másrészt pedig, hogy a Nyugatot, a művelt nagyvilágot nem okvetlenül és mindig csak az érdekli, ami mindenütt egyforma, hanem az is, ami a változatos sokféleségben egymástól specifikusan eltérő: a sehol máshol fel nem lelhető kulturális színezet. Ebből a nézőszögből méltó jelentőségre tehetnek szert azok a művek és életművek is, amelyek referenciális értéktartományában és akár egyfajta újtradicionalista művészi megalkotottságában elsődleges közösségi és nemzeti sorsproblematikák, személyes és térségi egzisztenciális kríziskérdések kerülnek nyomatókusan a színre. A sajátosság méltóságának jegyében, amelyben az esztétikai alapvonások egyetemessége helyettesíthetetlen nemzeti kötöttségű értéktartalmakkal telítődik és rétegeződik.

A magyar irodalom sajátos jellegéhez szervesen tartozik hozzá, hogy hosszú évszázadokon keresztül szorosan fonódott össze a történelmiséggel, a nemzeti-közösségi sorskérdésekkel, a nemzeti önismeret és öntudat lelkiismereti, sorsszemléleti orientációjával, valamint az egzisztenciális és nyelvi öntanúsítás identitásmegetartó törekvéseivel. Ez a sajátosság nem teher-tétel, ahogyan némelyek ezt Adyig, Nagy Lászlóig vezetve értékszegényítő tényezőnek tartják, hanem ellenkezőleg: éppenséggel különleges értékvilágot teremtő, külön poétikai jellegvonásokkal bíró, sajátos nyelv- és esztétikumformáló minőség. A magyar sorsirodalom sajátos tematikai, gondolati, létszemléleti karaktere és az abban kifejeződő emberi jelentésvilág olyan artisztikusan megjelenő sajtászerűség, amely nem reduktív, hanem hozzáadott dimenziója az emberiség világkultúrájának. A valódi nyitottság nem a lebecsülése, hanem a megbecsülése a sajtáságos minőségformáknak és jellegadó értékjegyeknek – bármely nyelvű és nemzetiségű kultúrában Afrikától Szibériáig és a Fokföldtől az eszkimóig.

A magyar irodalom saját értékrendszere, nemzeti paradigmának tekinthető értékösszessége azonban természetesen nemcsak a közvetlenül (tematikus-historikus, eszmei-erkölcsi jelentéstartalmi vonásaiban) megragadható különművészekben, hanem az irodalmi műfajok, stílusok, hangnemek, világképi és esztétikai irányzatok jelleggazdagító formai, poétikai modulációiban, tipológiai értelemben vehető elkülönöződéseiben is megnyilatkozik. (És persze mindez még csak fel sem ölelheti a magyar irodalom felmérhetetlen teljességét, teljes színképét: csupán abból jelezhet valamit talán, ami kiemelkedően jellegzetesnek vélhető.)

Különleges, mert a világirodalom egészét tekintve is páratlanul bőséges és egyedi például az a tényfeltáró írói szociográfiai vonulata a magyar prózának, amely tárgyias epikai, non-fiction elbeszélőformai, a szépirodalmiság határvidékét is átölő publicisztikai, riporttudósítói, naplószerű krónikási előadású, szubjektív ön-életrajziságú, esszéizáló szellemiségű, sőt tudományos, szociológiai vonzatú szerves keverékét állítja elő a sokértelmű szövegszötteknek. A harmincas években kiteljesedve, de később is jellegmeghatározó hagyományalakító hatással és erővel. Az ilyenfajta társadalomrajzi érdekű prózaművek közül csak legújabbban is sorolhatók a könyvek Rott Józseftől a csángó Gábor Feliciáig, Sarusi Mihálytól az erdélyi Lőrincz Györgyig, vagy éppen a Magyar Napló és az Írott Szó Alapítvány regénypályázatán díjnyertes Nagy Gábor vagy Kiss Judit Ágnes köteteiig. – És minden bizonnyal párját ritkító (szintén világirodalmi összefüggésekben) maga a huszadik századi, modern magyar esszéírás, esszéirodalom kiterjedt mennyiségi-minőségi egésze is.

Egy másik markáns övezete a paradigmaticus magyar irodalmi tradícióknak a jellegalkotó népi kulturális örökségbe való beágyazottságával áll összefüggésben: az archaikus, mitikus folklórhagyományok reintegrációjával, a modern és posztmodern horizontú mágikus realista írásmód vagy elbeszélésfajta remitologizációs ösztönzéseivel, az autentikus ősiséget és a modernség szellemi-formanyelvi alakzatait szintézisbe hozó bartóki modell értékszerkezetével (amint azt Jánosi Zoltán szokta alaposan boncolgatni). Ennek a kontextusába világirodalmi jelentőségű művek sorozata helyezhető Tamási Árontól Gion Nándorig.

További specifikuma a magyar irodalmi inspirációknak a transzcendentális világszemléleti perspektívák örökös létharcban megedzett vallási-metafizikai beállítottsága. Az archaikus és a keresztény mítosziság összekapcsolódó távlatai nyilvánvaló ezeréves mélységekből erednek a magasművészeti áramlatok példaállító részében is. A magyar spirituális költészet egyik alapvető nagy tendenciájában az egyetemes és az egyénileg átsajátított hitelvek univerzalitásához azonban erőteljesen társul a veszélyeztetett közösségi létezés reflexiója is. S bár bizonyos, „hogy az etnikai identitás folytonossá tételének kiemelkedően a leghatékonyabb eszköze a vallás”, s hogy „a szokatlanul tartós fennmaradás (...) esetei – a szamaritanusoktól a baszkokig – egytől-egyig ugyanazt a képet mutatják: az etnikai identitás egy sajátos vallási beállítottsággal fonódik össze” (ahogyan Jan Assmann mondja), a magyar kultúra egyfajta másság- vagy többletjelentőségű identitástudata a fokozott hitörzés és nemzetvédelem egyidejűségében rejlik. Az

etnikai, nemzeti megmaradást célzó vallási önazonosságörzés sorsküzdeme egyszerre hitküzdelem és létküzdelem. Az Isten-kérdés fundamentális létkérdéssé radikalizálódik, az identitásmentő törekvés pedig így válik szakrális minőségűvé. Ezért itatódhatott át annyira a magyar irodalom a szakrális-biblikus vonatkozásokkal, a hitvalló imádság, himnusz, óda, segélykérő könyörgés, lamentáció, a zsoldáros ének, a régiségben gyökerező sirató, fohász, ballada, liturgikus népének, bűnvalló konfesszió annyi ezerféle műformai változattal, az „imitatio Christi” vagy az „athleta Christi” gondolatától a „Húsvétalan a magyarság” tragikus panaszán át a „Népek Krisztusa, Magyarország” katartikus felismeréséig, törökűlőadásos századoktól 1956-ig, Zrínyitől Adyig, Reményikig, Dsidáig, Máraiig és tovább. Legfrissebben például Nagy Gábor Ady-remniscenciákat mozgósító lírai ciklusáig vagy a csángómagyar Iancu Laura istenes költeményeiig.

A modernizmus és a klasszikus avantgarde európai mozgásfolyamatainak áthasonításában vagy eredendő alakításában ugyancsak sajátlagos árnyalatokat nyújtanak azok a jelenségek, amelyek például az expresszionista és szürrealista beszédmod regisztereit folklorisztikus eredetű hangzatokkal bővítik és sorsjelentéses egyedi műtípusokba foglalják (Szabó Dezsőtől Tamási Áronig), illetve a továbbélő, folytatódó avantgardizmus újabb hullámaiban, akár az underground vagy a protest-art szférájában népi ihletésű vagy nemzetpolitikai töltetű műformákkal kísérleteznek – Balaskó Jenőtől az Inconnu csoportig. Sőt, más területről, a populáris kultúra közegeiből hozva a példát: a viszonylag újkeletű és az önálló experimentális eredményeiben figyelemre mindenképpen érdemes etno-rock vagy nemzeti rockzene – tökéletes antidemokratikus kizsírítottsága ellenére – páratlan sikereket ér el napjainkban az értelmiségi és diákifjúság számottevő köreiben.

Az abszurd-groteszk dráma kelet- vagy közép-európai változatának meghatározó kibontakoztatói közül Örkénytől Páskándiig sokan világossá tették, hogy a képtelen társadalmi-egzisztenciális élmények konkrét tapasztalatisága mifelénk a metafizikus abszurdot is részint másféle nyelvkritikai és történelemanalitikai tulajdonságokkal ruhazza föl. Az elvont és általános krízisérzet a szorongás és kiszolgáltatottság valóságos létgondjaival telítődik. Örkény István 1976-ban, Amerikában, a közép-európai groteszkről tartott előadásában azt fejtegette, hogy aki „határvidéken él, annak szüntelenül értelmeznie kell a dolgokat”, ahogy bennünk, magyarokban, az „életért és a nemzet megmaradásáért vívott állandó küzdelem bizonyos szorongást fejlesztett ki”, s a székspszis, a paradoxonokban-látás, a groteszk létérzékelés másfajta stílusra és szemléletre kényszerít és

képesít, mint ami a szublimált, metafizikus abszurdban megszokottá vált. Mi „másképpen kérdezzünk, mint önök itt Nyugaton” – vallotta Örkény, s így folytatta: „Samuel Beckett színdarabjában Vladimir és Estragon Godot-ra vár. De hol? Akárhol. És mikor? Nem érdekes. Bármikor és a föld bármely pontján. Vladimir és Estragon absztrakció, nincs más dolguk, mint az, hogy várjanak, valahol a térben”; „mi viszont jobban szeretjük drámáinkat konkrétan és pontosan elhelyezni az időben és a térben”; „mi nem érezzük jól magunkat a semmiben, nekünk meg kell érintenünk a földet, hogy erőt merítsünk belőle”. Páskándi Géza pedig (nyilvánvaló önértelmező szándékkal is, ars poetica-szerűen) így fogalmaz: „Nálunk világosabban ki lehet venni a célpontokat, s ezek a jelen történelméhez viszonylag jól kapcsolhatók. Az indítékok nyíltabbak. A világ, a lét *teljes* értelmetlenségét nem sugallják vagy ez nem hangsúlyozódik... Hisz például a »teremtett világ« ab ovo nem lehet célirány nélküli. Így hát nemegyszer *abszurdoidok*, s nem abszurdak. A hely kódébe burkolt parabolák; jelképek beázott, elmosódott körvonalai... Felbukkannak bennük a *folklór színei, motívumai*, jobban, mint amazokban. A *népi észjárás* fordulatait, *paradoxon*os, *szofizmás* megoldásait inkább felhasználják, helyesebben: nem leplezik úgy. Még nem feledték. Nem agonizál az ésszerűség, csak nagyon ellentmondásos. Tehát könnyebben kimutatható a történelmi-földrajzi háttérük, a *genius locira*, a hely szellemére való vonatkozás... Vagy az utalásokból a körülbelüli időpont is kivehető, amikor születtek. Az abszurdoidban az ember nemcsak vak eszköze a képtelen helyzetnek, hanem (...) maga is *bűnrészes*e annak. Felelősebb alakok ezek.” Egyébként a karkai, orwelli abszurd naturalizmussal is rokonítható nagy honi regényteljesítmények világa sem szakítható el közvetlen élményalapjaitól – Bodor Ádám-tól Bálint Tiborig, Szilágyi Istvánig, Mózes Attiláig. Egyben jelezve magának a kisebbségi élményanyagnak megint külön formaalkotó, szemlélet- és paradigmaképző jelentőségét a magyar szépliteratúrában.

És persze még a posztmodern ízlésformákból sem zárható eleve ki a kollektív sorstapasztalatok referenciartományja (az ellenkezője alighanem csak nálunk rögzült hamis babonává). A virtuóz nyelvjáték varázsai-ba és katarzisaiba élénken szűrődhetnek be a bármilyen létvalóságra reflektáló frivol ironia és fekete humor sziporkázó tónusai – mint például Szöcs Gézánál, aki ’56 leveretéséhez ilyen songot társít: „Reszkess (...) kuruc népség / reszkessetek talpasok / győzni hozzák Kádár Jánost / szovjet hernyótalpasok!” S egy másik sorstragédiához pedig emilyet: „Libát vettem Libanonban / haj, haj, haj. / El is lopták Trianonban / baj, baj, baj. / Non, non, non. / Liba / non / non / non”.

Más, noha lényegi kérdés, hogy az ilyenszerű vetületekben és összetettségükben kiemelkedő művek kanonikus pozíciója megfelel-e valódi értékranjjuknak. És általában is felismerhetővé válik-e olyan alkotásoknak az esztétikai hozadéka, amelyek szövetszerűsége elevenné újítja a látszólag sem kimerülő hagyományközösségi témavilágot? Kap-e érdeklődéskeltő visszhangot Serfőző Simon *Gyerekidő* című önéletrajzi regénytrilógiája; Szöcs Géza *Limpopo* című parabolikus történelembölcseleti fabulája; Nagy Zoltán Mihály kárpátaljai „versesregény-variációja”, a *Messze még az alkonyat*; Dobozi Eszter lebilincselő átképzéses betegségkrónikája (*Túl a rákbarakkon*); Oláh János vérbő groteszk színdarabja, az *Európai völgény*; és így tovább (Bálint Péter Csokonai-rekonstrukciójáig – „*Végbúcsúmat tiszta szívvel fogadjátok*” – vagy Vári Fábrián László *Tábori posta* című készülő regényéig), csak a legújabbak között tallózva.

*

Mindezekre figyelemmel gondolom úgy, hogy egy mai pályakezdő, fiatal író számára mindenkor érvényesebb sugallatokat közvetíthet a magyar irodalom teljes nyitottságában felfogott élő öröksége vagy nemzeti paradigmája, mint az eredendő inklinációkat befolyásoló esetleges és külsődleges elvárás vagy pillanatnyi szempont. A közlési lehetőségek jelenlegi bősége és könnyebbsége nem takarhatja el az elhivatottság mélyebb és nehezebb követelményeit. És felvetődhet a dilemma is: igazodás vagy vállalás; s a kettő csak jó esetben nem kerül szembe egymással. Igazat adhatunk Makkai Sándornak, aki ezt írta a harmincas években: „Nem érette, az ő kedvéért, hanem önmagunkért kell európai nemzetnek lennünk. Ez, éppen ebből kifolyólag, valami egészen mást jelent, mint Európa utánzójának, szolgájának, vagy éppen majmolójának lenni. Nincs szükségünk Európa bűneire, igazságtalanságaira, szeszélyeire, képmutatására, felfuvalkodottságára. Saját magyar jellemünk és szellemiségünk kifejtésére van szükségünk az európai kultúra valódi és örök értékeinek érvényesítése által. A mi európai feladatunk: embernek lenni – magyarul.” És hasonlóképpen idézhetjük Márai Sándort, aki szerint „a tehetség kevés. Az értelem is kevés. A műveltség is kevés ahhoz, hogy valaki művész legyen. Mindehhez végzet kell, melyet nem lehet félreérteni, s melyet semmiféle emberi erő vagy szándék nem tud megmásítani (...) nincs olyan történelmi vagy helyzeti erő, mely eltéríthetné feladatától; nem lehet más, csak író vagy festő, vagy zenész. Aki így művész, annak végzete van. Ez a legtöbb.” Az ilyen végzetszerű elrendelésnek a tudata és érzülete pedig, úgy hiszem, nem válthat ki közömbösséget vagy érzéketlenséget a történelmi sorsközösséghez tartozás misztériuma iránt sem.

MARCZINKA CSABA

Negyvenesen

*mint színpad szélén tébláboló
zavart s öregedő nagykisfiú,
bambán bámulsz a negyvenes számra,
majd a reflektorra s a kulisszák
mögé pislogsz tompán zúgó fejjel...*

*Hol a helyed? – még mindig keresed
csupán (egyre messzebb tolódik
a berobbanás várva várt perce)...
– igazából nem is tudod, hogy fönt
vagy-e a színpadon, vagy csak állsz ott
kíváncsi „belső nézőként”, szélén?!...
Téblábolsz, hátha feléd villan
a reflektor, hogy végre elkezd
zsebből előrántott és gyűrött
– szerepnek szánt – monológfélédet...
De a kimért fénysávok valahogy
mindig más alakra vetülnek!...
Próbálsz lopni némi fénysugarat,
miközben egyre hátrébb szorulsz
a kulisszák eltakaró és
álcázó sanda közelségébe...
Már-már levonulsz, mint kedvetlen
és unott statiszta a kibic
színpalak sutyorgó mélyei
irányába, de aztán mégis...*

*Mégis a színpad szélén maradsz!...
elkezded mormolni-mondogatni
a fejedben már régen kavargó
dadogó monológ-töredékek
töredezett, kócos sorait...
„Nem tudom: merre visz az utam?
De meg kéne lennem szerepem
e zavaros és rendezetlen,
mágnesként vonzó élet-színpadon!...”*

*magadnak mormolod, ha senki
nem figyel, monológod: „Hol van
a hely, és hol az idő számomra?!
Lehet: kiestem mindegyikből? ...”*

SZÉKELYHIDI ÁGOSTON
**Nemzeti kultúra helyett
 hungarikum?**

Törvényjavaslat készül újabb hungarikumok védelméről. Eddig tizenegy eredeti magyar termék tartozik ebbe a körbe. Jó okkal látnának a kezdeményező közgazdászok és politikusok több hazai élelmiszert a kereskedelmi világverseny élmezőnyében. A franciáknál például csak sajtból húsznál is több viseli a nemzeti védjegyet. Mentsük hát, ami a hungarikumokból még menthető! Borok, pálinkák, fűszerek, ételek mellett most népi iparművészeti remekerekre is gondolnak. Kínálat és kereslet kirakataiban fél évszázados kommunista birodalmi elszigetelés után így elindulhat egy kis kárpótlás. Ha ezt a termelők anyagi érdeke mozgatja, akkor is nemzeti ügyről van szó. A hungarikumok védelmének kiterjesztését tehát a nemzeti kárpótlás részének tekinthetjük. A nemzeti értéket és a hungarikumot azonban nem cserélhetjük föl egymással.

Maradjunk ennél az összefüggésnél. Korszakunkban legnagyobb kár a nemzeti kultúrát sújtotta, ámde kárpótlásra ebben mutatkozik legkisebb esély. Hogy ezt mivel mérhetjük? Eredeti nemzeti fogyasztási termékeknel ugyebár a mennyiségek összehasonlítása nagyjából eligazít. A nemzeti kultúra egésze azonban történelmi folyamatban és szerepben jelenik meg. Sorsát és helyzetét ilyenként jellemezhetjük. Európa élő nemzeti kultúráit anyanyelvek alakították ki – a hagyományozás, az újulás, az intézményesülés, a befogadás mindig és mindennütt erre az alapra épül. Egy-egy nemzeti kultúra a maga szerves életét csakis az anyanyelv közegében és térségében élheti. Szerencsés helyeken és korszakokban nyelv, nyelvi közösség, ország, állam és sokfajta egyéb kölcsönhatás hajtóerői találkoznak a nemzeti kultúra kiteljesedésében. Máskor pedig belső fogyatkozások és külső kényszerek szűkíthetik, sőt sorvaszthatják a nemzeti kultúrát. Innen nézvést a magyar nemzeti kultúra az anyanyelvi írásbeliség utóbbi évszázadaiban a feltételek kedvező együtthatását sosem élvezhette. Kibontakozását hiányok, kényszerek, tilalmak nehezítették és késleltették. A birodalmi alávetettség és szétszakítottság egymást követő korszakaiban éppenséggel a nemzeti kultúrának kellett szerepet vállalnia a nemzeti közösség megtartásában – mindennapi érdekek, feladatok, ütközések képviselését vette magára. A tiszta szellemi és tudományos teljesítmény nyugati mintája ezért egy fejlődési szakasszal megelőzte a hazai pályákat.

Ezt az európai megkésettiséget az 1945 utáni kommunista birodalmi elszigetelés leszakadássá rontotta. A magyar nemzeti kultúra ebben a korszakban mind saját hagyományától, mind az európai kölcsönhatásoktól idegen útra szorult. Most aztán, az 1990-es alkotmányos rendszerváltozással ennek a leszakadásnak a kárpótlása zajlik. Örökölt terhekkal. Legfőbb eredmény, hogy visszataláltunk Európába. Közben persze Európa folyamatosan változott. A kölcsönhatásoknak az egyik oldalon ez szab mércét. A magyar nemzeti kultúra mai alkotóképességét különösen távlatos és sokoldalú támogatásnak kellene segítenie abban, hogy saját hagyománya és az európai kölcsönhatások keretében megújuljon. Fájdalom, nem ezen a pályán mozog. A hazai kísérleti tudomány gyorsuló léptekkel küzdi le hátrányát, noha nagyrészt külső együttműködésből táplálkozva. A szellemi kultúra viszont 1990 óta is minduntalan akadályba ütközik. Napjainkra már nyilvánvalóan válság fenyegeti. Nevezetesen az irodalmi és színházi, illetve anyanyelvi befogadói közösség körében az alap maga szűkül. Az elszakított Kárpát-medencei magyar közösségek anyanyelvi iskolázásában most tizenhatszáz százalékos veszteséggel számolnak. Ez és a nyelvi beolvadás egyéb formái, valamint a nyelvcsere rohamosan szűkíti a nemzeti irodalom és színjátszás befogadásának lehetőségeit, egyáltalán létfeltételeit. Másfelől a szellemi kultúra és a közvetítés, vagyis az oktatás, a közművelődés, a civil önszerveződés fenntartási forrásai kiapadóban vannak. Meg kell ismerkednünk a magyar kulturális csőd fogalmával és szegényével. Az ellensúlyozás mindenekelőtt a magyar államra hárul. Ezzel szemben a kormányzat tovább csökkenti a nemzeti kultúra támogatását, az anyanyelvi térségben pedig megszüntette az együttműködés eddigi intézményeit, a Magyar Állandó Értekezletet és az Illyés Közalapítványt. Az európai kölcsönhatások világában sem érvényesíti a szükséges és lehetséges diplomáciai kárpótlást. A fenyegető jelzésekre pedig rendre késlekedik a válasz.

Európa 1945 óta beletagolódik a világpiacon rendszerbe, így a kultúra piacának is utat enged. A szereplők a kultúra piacán is erejük szerint nyernek vagy veszítenek, emelkednek ki vagy süllyednek alá. Itt tehát a piaci kiválasztódást kell ellensúlyozni, a kultúra javára. Európa töretlenül fejlődő nemzeti kultúrái és gyarapodó államai erős támaszt jelentenek saját szereplőiknek. Vajon a magyar nemzeti kultúra ebben mire számíthat? Először is az anyanyelvhez kötődő irodalom, színház és közvetítési hálózat szorul támogatásra a kulturális piac érdekeinek ellensúlyozásában – a piaci kiválasztódás erejével arányosan. A történelmi kárpótlás ebben a támogatásban ölthet testet. Hát ez a kárpótlás elmaradt.

Nincs cáfolat arra, hogy a kezdetben szocialista-liberális, majd a kisebbségre szoruló szocialista kormányzat megelőgszik a nemzeti kultúra helyett a hungarikum védelmével. De még ebben is óvatoskodik. A mostani ellenzéki törvényjavaslat elfogadását például ahhoz köti még, hogy piaci körökben elkerülhesse az ütközést. Ha az italokhoz ragaszkodik, a fűszereknél engedne vagy fordítva. Ez volna a korszerű és ésszerű piaci szemlélet, mondják.

Magában ez igaz is lehet. Most azonban a nemzeti kultúra működésének összefüggéseiről beszélünk. Ha a mai kormányzat valóban otthonosan mozog a világpiacra, annál könnyebben támogathatja piaci eszközökkel is a nemzeti kultúrát. De nem teszi. Magyarország 2005 óta az Európai Unió tagállama. Ez meg diplomáciai eszközöket bocsát a kormányzat rendelkezésére. A nemzeti kultúra ebből sem húz hasznot. A kormányzat nem törekszik a nemzeti kultúra éltető forrásainak és feltételeinek hazai és európai kiépítésére. Magára hagyja a nemzeti kultúrát. Engedi, hogy Magyarországon a kulturális piac kénye-kedve szerint terjeszkedjen, meghatározó befolyást gyakorolva a tulajdonlásban, az intézményekben, a közvéleményben. Ebben aztán nincs megállás. Ott tartunk, hogy a kulturális piacon a kínálat és a kereslet korlátlanul érvényesül. Ez a kínálat és kereslet szabja meg, hogy mi a jó vagy a rossz, a korszerű vagy az elavult, a sikeres vagy a sikertelen. Ennek hatása a piaci média túlhatalma révén csak fokozódik. A nemzeti kultúra így akár teljesen védtelessé válhat. Nemzet feletti érdekcsoportok a magyar kultúra egészét elavultnak, haladásellenesnek, kirekesztőnek minősíthetik – károsnak, fölöslegesnek, eladhatatlannak. A hazai kulturális piac keresletét saját nemzetközi kínálatukkal töltik ki. Meglehet, ezt a végpontot a korszerűnek és ésszerűnek nyilvánított piaci szemlélet győzelemnek tekintené. Jó esetben maradna utána néhány eladható hungarikum.

Holott fordítva, a magyar nemzeti kultúra senkitől és semmitől sem vesz el semmit. Hozzáad a világkultúrához, nem élösködik rajta. Sajátossága abban áll, ahogy nyelvi, szellemi, történelmi közösségét nemcsak kifejezi, hanem önazonosságát is építi. Ez a nemzeti közösség sajátos helyzetéből következik. A közép-európai térségben a magyarság időről időre külső nemzeti és birodalmi erők beolvasztási kényszerével küszködött – nyelvi, szellemi, történelmi önazonosságának megtartását vagy elvesztését így sorskérdésként és létkérdésként élte meg. A magyar kultúra önkifejezési arculatában a közösségi áldozat, védekezés, felelősség, eszményítés jegyei ezért annyira nyomatékosak a tiszta személyesség jegyei mellett. Európa nyugati nemzeti kultúrái jószereivel már 1849 után, a töretlen polgárosodás talaján inkább a sze-

mélyesség belső élményét és a személyességet magát állítják középpontba. Ez viszont az ő helyzeti sajátosságukból ered. Sajátosság nézne itt farkasszemet sajátossággal? Sajátosság győzne vagy veszítene sajátossággal szemben? A kultúra másfajta élettörvényt követ. Európán belül ezek a nemzeti kulturális sajátosságok eltérnek egymástól, és ugyanakkor kiegészítik egymást.

Igaz, a piacon túl a közvéleményben is jelentkeznek törekvések ezen sajátosságok szembeállítására fejlettség vagy visszamaradottság, magasrendűség vagy alacsonyrendűség szerint. Forduljunk ebben is Európa történelméhez. Szörnyeteg erőszakhatalmak, a kommunizmus és a nemzetiszocializmus használta gyilkos fegyverül az úgynevezett kultúrharcot – egyik is, másik is kizárólagosan saját kulturális önazonosságát minősítve fejlettnak és magasrendűnek. Minden szembeállító és kizárólagos törekvés az európai kultúrharcnak már a nevében is torz rémségeit idézi fel. Ilyen tudatos vagy nem tudatos törekvéseknek nem lehet helyük a mai Európában. Tény, hogy az ilyenfajta szembeállításokat és kizárólagosságokat a piaci érdekküzdelmek gerjesztik. Ezek az érdekküzdelmek szednek aztán áldozatot a kulturális piacon. Áldozatul pedig az a kulturális szereplő, termék, intézmény esik, aki és amely gyengének bizonyul – akit és amelyet nem támogat gazdasági, politikai, állami erő. Visszatértünk ezzel a mai hazai viszonyokhoz. Ki kell mondanunk, hogy a piaci uralommal szemben a nemzeti kultúra vesztesre áll. Nem az értékvesztéssel, hanem az életképesség elvesztésével kell szembenéznie. Szellemi alkotóinak, intézményeinek és közvetítőinek túlnyomó többsége a pusztá létfenntartásért már kegyelemkenyér után néz. A nemzeti kultúrát a mai kultúrpolitika taszította a piac önkényuralma alá. Ha ez kultúrharc, akkor a piac kizárólagossága arat győzelmet a nemzeti kultúrán. Ezt a kultúrharcot végtére saját nemzete ellen eresztette szabadjára a kormányzat. Vesztesnek és áldozatnak dobta oda az önismertetétől, önazonosságától, önkifejezésétől megfosztandó nemzeti közösséget. Ezen a ponton nem a piacot kell kárhozatni. Itt ugyanis a piaci érdek ellensúlyozását szabotálták el. Ezért a mulasztásért és bűnért a felelősséget a mai államnak kell viselnie.

Hatalmi irányváltás közeleg. A márciusi népszavazás nyolcvanhárom százalékos többségi akarata adott jelet erre. A jelenlegi ellenzéki erő, a Magyar Polgári Szövetség ezzel a felhatalmazással határozhatja majd meg az irányváltást. Ez a felhatalmazás az eddigi politikai, szellemi, szakmai magatartás elismerését jelenti, ugyanakkor gyökeres váltásra kötelez. Irányváltásra lesz szükség mindenben, nem a hiányállapot toldozására-foldozására. Az új nemzeti-polgári kormányzatnak így a nemzet érdekének, benne a nemzeti kultúra érdekének elsőbbsé-

géhez kell igazodnia. Ha kárpótlás indul, az az egész nemzeti közösség szellemi, erkölcsi, történelmi önazonosságának megújulási esélyét szolgálja. Ezzel a nemzeti kultúra szerepének és életképességének megújulásához érkezünk. A piaci érdekérvényesítést halaszthatatlannul ellensúlyozni kell. Olyan támogatási forráskör és telepítési, felhasználási rendszer alkalmas erre, amely működésbe lendíti a nemzeti kultúra hazai és külföldi szereplőit, intézményeit, közvetítési és befogadási hálózatát. Minden alkotóelemnek együtt, szerves egészként kell feltöltődnie és megújulnia. Magyarország európai uniós tagsága a közös forrásokat, intézményeket, diplomáciai csatornákat is megnyitja erre. Ha ez befektetés, akkor a magyarság évezredes európaiságának megújítását célzó befektetés. Legyen a múlté, hogy a magyar nemzeti kultúra a megtúrtek mellékútjain közlekedik, és csak a hungarikumok kirakatában szerepel. A magyar nemzeti kultúra kiteljesedése a kulturális nemzet kitelje-

sedését táplálja. Európában a magyarságnak ez a kiteljesedés ígér méltó és tartós helyet és szerepet.

De ne siessük el a dolgot. Jelenleg a nemzeti kultúra romokban hever, és bizonytalanság veszi körül. Keserűen panaszkodik a piac személytelen hatalmasságaira, miközben tudja, hogy az ellenséget nem ott kell keresnie. A nemzeti kultúrát a nemzettől és a kultúrától idegen politikai érdekcsoport hagyta minden nélkül veszendőbe sodródni. Ha már a nemzeti kultúra az utolsó kívánság jogán szembesülne nyomorúságának okozójával, a szocialista-liberális politikai érdekcsoport nemzettudatának, értéktudatának, felelősségtudatának hiányára akad – de hát a hiány nem vonható kérdőre. Politikai téren viszont egyértelmű következtetésre jutunk. Magyarországon vagy a nemzeti kultúra vagy a szocialista-liberális érdekcsoport kap esélyt. A döntés utáni feladatra a nemzeti kultúra híveinek mindenesetre készülniük kell.

DEMETER JÓZSEF

Kozmikus ikerablakok

*A világon percenként hal
éhen egy-egy gyermek.
(újsághír)*

*Kozmikus ikerablakok
Fényében
Mindennek van ablaka.
Nemcsak a tengernek.
A tájnak is. A szívnek is.
Még ha sejtnyi is, de van.
Mint a legcseppőbb
Harmatnak, mely csupa
Ablakból áll, akárcsak
A jégvirágok. Zúzmará-
Bibésen. A búzaszemnek
Viszont ikerablaka van,
Mint a tüzes-jeges
Csillagoknak. Mint a
Békebeli csillagoknak.
Most pedig álljunk a
Tükör elé – hegyikristály
Képzeljünk el
Egy égbenyúló, éhező
Világra néző búzamezőt.
Határtalan fényességű
Búzamezőt. Milliárdnyi iker-
Ablak-csönddel.
Kozmikus aratás előtt.*

KOVÁCS ISTVÁN Az örökkévalóság változatai

Kiket örökített meg Norwid a magyar 1848 lengyel hősei közül

1850. december 10-én a Török Birodalomhoz tartozó szíriai Aleppóban maláriás lázban meghalt Bem József tábornok, aki miután tizenöt hónapja áttért az iszlámra, Murád pasaként volt ismert a lengyel és magyar emigránsok körében, a török hadseregben és az isztambuli konzulátusokon, a követségeken, a diplomáciai és ügynökjelentésekben. Haláláról hűséges kísérője, az utolsó pillanatig vele maradó, egyébként szintén iszlám hitre tért József Tabaczyński dzsidáshadnagy számolt be József Wysocki tábornoknak: „Amikor a generális nagyon gyengének érezte magát, megfogta a kezemet és azt mondta: »Kedves Tabaczyński, te sírsz. Köszönöm, hogy odaadón törődött velem.« Elengedte a kezemet és újra megszólt: »Lengyelország! Lengyelország! Én már nem támasztalak fel.« Néhány pillanat múlva így folytatta: »Írd meg a nevemben Wysocki tábornoknak, hogy minden félreértésünkre fátylat borítok, s hogy tisztelem őt és kötelességének tartom, hogy miként eddig is tette, szakadatlanul munkálkodjék tovább Lengyelország feltámasztásáért, mert biztosan feltámad, ha nem is egyhamar.« Kossuth kormányzóval is megbékélt.”

Minderről Wysocki honvéd tábornok 1851 januárjában Władysław Zamoyski honvéd ezredesnek is beszámolt internálásának színhelyén, Kütahiában kelt levelében. Wysocki és Zamoyski között ekkor már kimondatlan rivalizálás folyt azért, hogy ki legyen a lengyel emigráció katonai vezetője. A magyarországi lengyel légió parancsnoka Wysocki tábornok volt, de a légiót a befolyásos nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező Zamoyski ezredes mentette ki 1849 augusztusában a forradalmi Magyarországgal ellenséges Szerb Fejedelemségen keresztül Törökországba. És ő volt az, aki a menekültek továbbutazását Európába a későbbiek során megszervezte. Törökország – maga mögött érezve Anglia és Franciaország politikai támogatását – a magyar, lengyel és olasz menekülteket nem szolgáltatta ki a háborúval fenyegető Ausztriának és Oroszországnak. Abban azonban engedni volt kénytelen, hogy Törökország európai területéről távolítsák el őket. Bemét már mint Murád pasát a Török Birodalom belsejébe, a szíriai Aleppóba helyezték át, míg

Wysockira, Dembińskire és több honfitársukra, valamint a magyar emigráció vezetőire átmenetileg internálás várt a kisázsiai Kütahiában.

Władysław Zamoyski mint francia állampolgár szabadon mozoghatott Párizs, Brüsszel és London tényleges hatalmat jelentő kormánykörei között. Ebből következően természetesnek vehető, hogy a krími háborúban, amelynek kitörésében annyira reménykedett Bem, Władysław Zamoyski az angol hadsereg tábornokaként harcolt.

A XIX. század legnagyobb lengyel költője, Cyprian Kamil Norwid Bemről – halálának visszhangjaként – poemát írt, amely *Gyászrapszódia Bem emlékének* címmel ma a lengyel költészet szinte minden lengyel által (legalább címében) ismert alkotása. A nyitószakaszban Norwid legendás ókori hadvezérként mutatja be a felratalozott Bemét:

*Árnyék, mért távolodsz, kezed páncélba törve,
Térded szikrajáték, vonulsz a fáklyakörben.
Babérmarkolat, gyertyaláng-szemek lánc,
Száll égboltra a sólyom, s lovad paraszas tánca.*

Az utolsó szakaszban már a lengyel hadvezér által felszabadított népek vonulnak nyomában végtelen menetként.

*Ájult városfalak köré gyűrűző körtánc,
Kapun csattanó urnák, csorbul a fejszék éle,
S Jerikó falai ledőlnek, mint a tölgyfák,
S a fény nem penészlik meg a nemzetek szemében.*

Tovább – tovább...

1851-től Wysocki és Zamoyski is vágyott arra, hogy a magyar szabadságharcban európai hírnévre szert tett Bem dicsőséges szerepét átvegye, és a maga módján továbbjuttassa. Ez a halállal félbeszakított szerep azonban mindinkább a legendák fényözönébe került, így eleve folytathatatlaná vált.

Hogy Dembiński, Wysocki, Zamoyski mennyire Bem árnyékában maradtak, azt Norwidnak éppen a nekik ajánlott, illetve általuk ihletett versei bizonyítják. Az *Adam szelleme és a botrány* egy nagy felháborodást kiváltó esetenek a költői visszhangja: egy lengyel emigráns a párizsi Szent Magdolna templom bejáratánál botjával rátámadt a két hónappal azelőtt, 1855 novemberében Isztambulban elhunyt Adam Mickiewicz gyászmiséjére tartó Władysław Zamoyski tábornokra. A groteszk jelenetben magát Krisztusnak képzelő, igazságosztó lengyel számkivetett a történelem kufárját látta és akarta láttatni Zamoyskiban. Igazságtalanul – tegyük hozzá. Norwid

Részlet az „Egy a lengyel a magyarral”. A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei címmel a közeljövőben megjelenő kötetből.

ebben a költeményében teremti meg a polgárháború (szó szerint honpolgárháború, honi háború) mintájára a honpolgári gyalázat, honi gyalázat fogalmát, amely mintegy százharminc évvel később a Wojciech Jaruzelski tábornok által 1981 decemberében bevezetett hadiállapot szinonimája lett. Az, hogy ennek a fogalomnak mi az eredete, ma már kevesen tudják Lengyelországban.

Józef Wysockinak ajánlott *Béke* című versét Norwid 1856. március elején írta. Akkor, amikor Párizsban még folytak a krími háborút lezáró béketárgyalások a szövetséges hatalmak és Oroszország között. Wysocki, ahogy a lengyel emigránsok közül szinte mindenki, a lengyel ügy szempontjából nagy reményeket fűzött a békekötéshez. Norwid Kolumbusszal és Grenada 1492-es elfoglalásával kapcsolatos spanyolhoni eseményt hoz fel példának azt érzékelendő, hogy a politikai változásokban bízó lengyeleket ismét csalódás éri. A történelem menetét jobban meghatározhatja a mindennapi politikai histórián túli esemény, például egy felfedezés, mint egy korszakot lezáró romboló hódítás. A költőnek volt igaza. A béke csak annyiban érintette a lengyel ügyet, hogy az apja, I. Miklós örökébe lépő II. Sándor amnesztiát hirdetett a lengyel politikai foglyoknak, száműzötteknek és emigránsoknak. A cár kegyelmével élni azonban hazafiatlan cselekedetnek számított.

Norwid 1856-ban Dembińskihez is írt verset, pontosabban egy róla készült festmény versírásra ihlette: [*Dembiński tábornok portréjára*]. Dembiński tábornokot Henryk Rozwadowski örökítette meg párizsi műtermében, s állította ki a képet 1852-ben a Párizsi Szalonban. A portré valóban költői: a tetteitől, hírnevétől függetlenül elmúlásnak kiszolgáltatott és ennek tudatában lévő embert mutatja be. A Rodin gondolkodójának pózában messzeségbe révedő honvédegyenruhás tábornok ekkor múlt hatvanegy éves. (A festmény ma a krakkói Nemzeti Múzeumban látható.) A vers voltaképpen annak a levélnek volt az utóirata, amelyet Norwid a XIX. század egyik legnagyobb csataképfestőjének, Juliusz Kossaknak küldött. Kossak két öccse, Leon és Władysław részt vettek a magyar szabadságharcban, s erről Norwid bizonyára tudott a vele szoros kapcsolatban álló Juliusz Kossaktól, aki Krakkóban élt, de sokat időzött Párizsban is.

Az idézett versekben Wysocki, Zamoyski és Dembiński köznapi személyek, Bem azonban jelkép. Az emberi tartás jelképe. Norwid őt tartotta a modern lengyel történelem legnagyobb alakjának, aki méltó arra, hogy emlékét nemcsak poémában, hanem drámában is megörökítsék.

A „Lengyelország! Én már nem támasztalak fel”-sóhaj szállóige lett, szinonimája Bemnek. Tabaczyński idézett levelében az utalás a Wysocki tábornokkal történt félreértésre és a Kossuthal való megbékélésre magyará-

zatra szorul. Az előbbi magyarországi működésének kezdetét idézi, azt, hogy ellene volt a Wysocki által szervezett légió felállításának, az utóbbi a magyarországi végnapokra és a törökhoni emigráció kezdetére utal. A reménytelenség fogalmát nem ismerő Bem neheztelt Kossuthra, amiért augusztus 11-én leköszönt posztjáról és hazája elhagyására készült. Legszívesebben visszafordította volna őt Aradra. Mivel nem tudta rábeszélni a visszatérésre, maga kelt útra, hogy Görgeivel találkozzék. A világosi fegyverletétel hírére azonban már nem volt mit tennie, visszatért a déli hadsereg Lugoson táborozó maradványához. Felhívására nyolcezer ember követte őt Erdélybe, ahol folytatni akarta a harcot. E sereg maradványa Déva várának árnyékában tette le a fegyvert augusztus 18-án. A legenda szerint Bem, mielőtt török földre lépett volna, tüntetően felmutatott két aranyat... Merthogy akkor is az a két arany volt a zsebében, amikor Magyarországára érkezett...

Bem, Wysocki, Zamoyski, Dembiński, Mickiewicz, Cyprian Kamil Norwid... Ismert nevek, személyek. Kiről a szakmabeliek tudnak, kiről a tágabb közvélemény is. Egyikükről, másikükről mi, magyarok is. De vajon csupán őket, a lengyel hadak és a lengyel költészet fővezéreit illeti meg a tisztelet?

A lengyel emigráció demokratikus szárnyának lapja, a *Demokrata Polski* 1858 májusában arról értesítette olvasóit, hogy április 28-án tüdőbajban elhunyt Józef Bryniewicz, aki a galíciai Samborban született, s „1848-ban Magyarországra szökött, hogy a szabadság ügyéért harcoljon.” Sírját a Lengyel Demokrata Társaság Londonban élő tagjainak egy csoportja vette körül. A beszámoló szerint Józef Bryniewicz „számkivetettsége alatt gyakran betegeskedett, egészsége napról napra fogyott a kellemetlen angliai klíma miatt, s állapota hosszú időre ágyhoz kötötte. Ennek ellenére egy pillanatra se rendült meg benne Lengyelország fiainak történelmi elhatározottsága, amellyel a felosztó hatalmak országrablása ellen tiltakozott. És bár vágyott viszontlátni szülőhazáját, de visszatérni oda a cár engedélyével nem akart. Inkább úgy végezte be, ahogy a szabadság igazi katonájához, a haza becsületes, kötelességéhez és esküjéhez hű fiához illik.” Az utóbbi mondat utal azokra, akik a trónra lépő II. Sándor cár és I. Ferenc József császár amnesztiájával élve hátat fordítottak emigráns társaiknak, ifjúkori eszméiknek, s hazatértek az Orosz Birodalomba vagy Galíciába.

Bem és Bryniewicz sorsában – a közöttük meglévő kor- és rangkülönség ellenére – sok a hasonlóság a szervezetüket felörlő betegség külsőleg észlelhető tüneteinek kívül is. Elsősorban rendíthetetlen jellemük emeli őket egymás mellé, s a tetszhalott haza feltámasztásáért

hozandó önzetlen áldozat magától értetődő vállalása. A mindig újjászülető szabadság-eszmény betlehemi csillagát is annak tudatában követték mindketten, hogy a mutatott út a Golgotára vezethet. Mindez persze a szabadságharc megannyi lengyel légionistájáról és honvédjáról elmondható...

Bemet a Bryniewiczhez hasonló korú fiatalok közül sokan árulónak tekintették 1849 szeptemberében azért, mert „ősei hitét elhagyva” felvette a mohamedán vallást. „Mindnyájan fenyegetésnek tartottuk és őszinte megvetéssel utasítottuk el azt az eszmét, hogy törökök legyünk – szögezte le emlékiratában Wysocki tábornok. – Szívesebben mentünk volna akasztófa alá, minthogy atyáink hitét, amit az anyatejjel szívtunk magunkba, s vele együtt így vagy úgy nemzetiségünket is pusztá félelemből megtagadjuk.” Wysocki persze tudta azt, amit Bryniewiczék meg sem próbáltak érteni: Bem számára a „renegálás” adott esélyt arra, hogy a török tüzéség főparancsnoka lehessen, s a harcot Oroszország ellen e fontos fegyvernem élén folytathassa.

Cyprian Kamil Norwid, Adam Mickiewicz és Juliusz Słowacki mellett Zygmunt Krasiński is a XIX. század jelentős költői között foglal helyet. Ő az, aki amiatt ostorozta honfitársait, mert katolikus hitük felszínes, templomba-járásuk gyakorta a nemzeti hovatartozásuk demonstrálása csupán. Bem döntését mégis megértéssel fogadta, hitehagyását nem tartotta bűnnek. „Bem csak katona volt, és abban a pillanatban, amikor háborúra nyílt kilátás, úgy kapott a félhold után, mint egy frissen öntött ágyú újdonságát kanóca után. Minden néző megérthette ezt a mozdulatot és úgy foghatta fel, mint egyfajta mámort, amelynek a lőpor és az ágyúfüst a kiváltója” – írta 1851. január végén ő is Zamoyskinak.

Hogy a „válogató” történelmi emlékezet igazságtalan, azt Józef Bem és Józef Bryniewicz idézett példája is érzékeltetheti. Józef Bryniewicz nevét akár ki is pontozhatjuk. Helyére beírhatnánk fivérét, Antoni Bryniewiczet is, aki szintén részt vett a magyar szabadságharcban, s 1852. december 6-án ugyancsak tüdőbajban halt meg Londonban. Vagy Antoni Kosteckit és Franciszek Maciejowskit, a Magyarországra érkezett lengyelek első hősi halottait, akik Aradvár 1848. december 4-i megrohanáskor estek el. Vagy a tizenkilenc éves Maciej Krowaczowski honvédtüzért, aki tifuszbán halt meg 1849. február 2-án. És Lucjan Stobiecki századost, a légió utászsorozatának parancsnokát, aki a kozákokra rontó lengyel dzsidásokhoz önként csatlakozva Lemesnél halt hősi halált 1849. június 23-án. És... És... A példákat hosszan sorolhatnánk, mivel a magyar szabadságharcban részt vett több mint négyezer lengyel közül több százan haltak hősi halált vagy huny-

tak el betegségben. Az utóbbiak közül sokan az emigrációban vagy az osztrák hadsereg büntetésből kényszerbesorozott katonáiként.

Józef Bem Bem Józsefként ismert Magyarországon, s a tágabb közvélemény egy része szinte magyarnak tartja. Formálójá lett újkori történelmünknek is: budai ércszoborra az 1956-os forradalom kirobbanásának jelképes színhelye. A fővezéri kudarcai dacára méltányolt Henryk Dembiński magyarországi működését utcanévtábla örökíti meg Budapesten és emlékoszlop Szegeden, Józef Wysocki tábornok alakjára és az általa létrehozott légióra mellszobor emlékeztet a pesti Múzeumkertben és utcanevek, emléktáblák Szolnokon, Jászberényben, Vácott.

A több évtizedes munkám során gyűjtött forrásanyag meglepő gazdagsága döbentett rá, hogy jóval több lengyel vett részt a magyar szabadságharcban, mint a kortársak és a történészek korábban tartották, akik a Magyarországon harcoló lengyelek létszámát mintegy kétezer főre tették. *A lengyel légió lexikona, 1848–1849* című, 2007-ben napvilágot látott munkámban 2600 lengyel légionista, honvéd és hírszerző, valamint a magyar határon elfogott és a csatlakozási szándéka miatt bebörtönzött lengyel életét dolgoztam fel. A lexikon lengyel kiadásához azóta feltárt anyag már több mint háromezer 1848-as, 1849-es légionista és honvéd személy szerinti bemutatását teszi lehetővé.

Mieczysław Adamczyk wrocławai történész 2003-ban lengyelül megjelent – *Idegen iskolák a galíciaiak nevelésében* – című monográfiájában több mint háromezeröttszáz galíciai diák adatait teszi közzé, azokéit, akik Lengyelország első felosztása után, 1774 és az 1860-as évek között magyarországi középiskolákban, elsősorban piarista gimnáziumokban tanultak. Közülük több százan a jobbagysorsot maguk mögött hagyva keltek át a Kárpátokon, s lett alma materük a korponai, kecskeméti, kalocsai, nyitrai, pesti, rózsahegy, selmecbányai, váci, veszprémi, tatai s a lengyel hagyományú podolini piarista iskola. Közülük többen – vagy többeknek fiai, unokái – csatlakoztak a magyar szabadságharchoz. Lengyel szempontból az az igazán lényeges, hogy az itt végzett és szülőföldjükre visszatért diákok alkották a XIX. században a galíciai értelmiség nem kis hányadát.

Az 1848–49-es magyarországi harcsteren át Törökországba – vagy közvetlenül Nyugat-Európába – jutott, majd onnan a nagyvilág országaiba szétszóródott lengyel közösség, az úgynevezett új vagy ifjú emigráció tagjai meghatározó szerepet játszottak a XIX. század második felének hazai és külhoni lengyel politikai életében, kultúrájában és 1867 után a felosztott lengyel területek, elsősorban Galícia gazdasági életében is. Tevékenységük eredményességéhez magyarországi élményeik és tapasztalataik is hozzájárultak.

SZAKÁLY SÁNDOR

Emlékezés, emlékiratok, naplók

Van valami különös érdeklődés bennem az emlékiratok, naplók, korabeli feljegyzések iránt. Úgy vélem, hogy a történész számára mindig értékkel bírtak/bírnak a különböző események, korok „kis és nagy” szereplőinek feljegyzései, naplóbejegyzései, de még utólag készített emlékiratai is (amelyeket nálunk sokszor „visszaemlékezések”-nek neveznek).

Forrásértéküket tekintve természetesen nem vethetők egybe az egykoron „saját használatra” készített naplók, feljegyzések, illetve az események után több évvel, netán évtizeddel készített emlékezések. Utóbbiak esetében a történésznek, az érdeklődő olvasónak mindig szem előtt kell tartania a megírás körülményeit, az időt és a helyet, és az éppen aktuális társadalmi, politikai viszonyokat, de azt is, hogy az emlékezés önként avagy felszólításra „íródott”-e, s mennyire vezérelte a szerzőt „a magamat (is) és cselekedeteimet is megmagyarázom az utókornak” sajátos kényszere.

Magyarországon 1945 után hosszú évtizedeken keresztül az emlékiratok, naplók közül többnyire csak azok láthattak napvilágot – általában kellő ellenőrzés, „elvtársi tanács” után –, amelyek az 1945 előtti korszakról kellő bírálatot tartalmaztak, illetve az ellenállás, elsősorban a gyakorlatilag szinte alig létező illegális kommunista mozgalom történetéről számoltak be.

A változás első jelei az 1970-es évek második felében jelentkeztek. Megjelent a Honvéd Vezérkar főnöke 2. osztály (hírszerzés és kémelhárítás) két egykori vezetőjének az emlékezése, illetve naplója is: Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronköhidáig* (Bp. 1978. Magvető Könyvkiadó), és *A madridi követségtől Mauthausenig. Andorka Rudolf naplója* (Bp. 1978., Kossuth Könyvkiadó). Az 1980-as évek közepén a Zrínyi Katonai Kiadó *Sisak és cylinder* címmel indította el a naplókat, emlékezéseket közreadó sorozatát, e sorok írójának ötlete nyomán Romsics Ignáccal közösen javasolva a megjelentetésre fontosnak vélt írásokat. (Így láthatott napvilágot Bethlen István 1944-ben írt emlékirata, Bethlen Béla *Észak-Erdély kormánybiztos voltam* című emlékezése, Náray Antal 1945 késő tavaszán Németországban írt visszaemlékezése, Vattay Antal 1944–1945-ben vezetett naplója, Szombathelyi Ferenc 1945-ben papírra vetett emlékezése, stb.)

Amidőn a többnyire addig nem publikált, még a történész szakma által is csak alig ismert feljegyzések, emlékezések, naplók közreadását javasoltuk, úgy

véltük, az adott korszak jobb és árnyaltabb megismeréséhez segíthetjük hozzá az olvasókat, akikben komoly érdeklődés volt a közelmúlt eseményei, meghatározó személyiségei iránt, és az 1980-as évek közepére már túljutottak – vagy csak mi hittük azt – a korábbi évtizedek sematikus történelemszemléletén.

Az ún. „rendszerátalakítás” nagy lendületet adott a memoárok, naplók, emlékezések közreadásának. Tömegével jelentek meg a két világháború közti időszak, a „Horthy korszak” szereplőinek írásai. Jöttek sorban a második világháborús harctéri naplók, illetve emlékiratok, amelyeknek szerzői között volt közlegény, tartalékos tiszt, munkaszolgálatos és egykori hivatásos tiszt egyaránt. De megjelentek az ún. koalíciós időszak szereplőinek az emlékezései is.

A korábban már külföldön, általában idegen nyelven megjelent memoárok közreadását az Európa Könyvkiadó és a História folyóirat közösen vállalta. Az Extra Hungariam sorozatnak köszönhetően vehette kezébe a magyar olvasó többek között Horthy Miklós, Kállay Miklós, Lakatos Géza, Hennyey Gusztáv, Nagy Ferenc és mások emlékezéseit. Külön fejezetet jelentett az emlékiratok sorában a GULAG-irodalom, a hadifogságot meg- és átéltek írásai, és a sort hosszasan lehetne folytatni.

Néha már az emlékiratok, naplók iránt különös vonzalmat érző történész is úgy vélte, hogy talán soha nem fejeződik be ez a folyamat, s úgy látszik, nem tévedett.

Naplóírók, feljegyzéskészítők, memoárjukon dolgozók mindig voltak és lesznek is. Miközben lelkesen vagy alkalmanként már kissé fáradtan vesszük kezünkbe ezeket az írásokat, azt is tapasztalhatjuk, hogy számos esetben az „igazi titkok”, a remélt „megfejtések” nem kerülnek elő. Vagy fel sem jegyezték, vagy nem is voltak olyan titkok, csak mi, azaz az utókor feltételezte őket. Természetesen az is előfordulhat, hogy az emlékezők meg akarják őrizni a legféltettebb titkokat, netán „szégyenlősek”. Ki tudja?

Ami viszont tudható, hogy az elmúlt közel két évtizedben – tisztelet a kivételnek – mérhetetlen felületességgel bántak és bánnak a kiadók az emlékiratokkal és a naplókkal. A szakma elemi szabályait nem ismerve – netán ismerve, csak be nem tartva – adják közre a fontos és kevésbé fontos munkákat.

Mert milyen feladatok is várnának a közreadóra azon kívül, hogy egy számítógépes program futtatásának a segítségével a helyesírás mai szabályai szerint „modernizálja” a „művet”?

Emlékidzésül csak néhány, az egykor kötelezően elvégzendő feladatok közül: alapos szerkesztés, történeti bevezető, amely bemutatja a munka szerzőjét

és annak művét, utóbbit elhelyezi az adott korban, jelzi fontosságát, ha teheti, utal más hasonló munkákra. Természetesen készül névmutató a kötethez, amely lehetőségek szerint adatokat is közöl a szereplőkről. A különböző történelemjegyzetekben kapnak magyarázatot, a rövidítések pontos feloldást nyernek, hasonlóan az idegen kifejezésekhez. A leírtak valóban csak néhány „kötelező feladatra” utalnak. Elvégzésük azonban ma-napság igen gyakran elmarad.

A kiadók, szerzők, illetve jogutódok legfontosabb célja gyakran ugyanis az, hogy „minél előbb és minél gazdaságosabban” közreadják a munkát. Pedig a forrásközlés – s e kéziratokat tekinthetjük forrásoknak – a legnehezebb műfajok egyike. Százával kell(ene) ellenőrizni az adatokat, nyomozni egy-egy alig ismert személy nacionáléja után. Rá kell(ene) mutatni a szerző erényeire és gyengeségeire, s lehetőség szerint mindezt a szerzői életút felvázolása során. Tudatni kell(ene) a majdani olvasókkal, miként is olvassák a leírtakat. Hol jelenik meg a kötetben Hány János, és hol az eseményeket testközelből érzékelő és azokat hitelesen leíró mellék- vagy főszereplő.

S még valami: egyikünk sem olyan felkészült és okos, hogy egy személyben képes legyen minden felmerülő kérdésre válaszolni, minden problémát megoldani. Jó, ha van „csapatmunka”, azaz közreadó, aki a tanulmányt, a jegyzeteket megírja, a szerkesztő, aki külső szemlélőként gyomlálhatja hibáinkat, és lektor, aki legjobb ismeretei szerint kiigazítja mindazt, amit mi nem tettünk meg.

Valamikor a magyar könyvkiadásban a felsoroltak mellett még számos „alkotója” volt egy kötetnek. Amíg a szerző kéziratából mű lett, sokan dolgoztak érte – 1990 előtt ellene is! – és nem eredménytelenül. Ma ezeket a közreműködőket és az eredményeket hiányolom. Hol van ma már olyan kötet – napló, emlékirat –, amely így készülne? A mennyiség mellett a minőségnek is fontosnak kéne lennie.

Mint örök optimista remélem, hogy lesz változás ezen a téren. Úgy hírlik, Kádár Gyula egykori sikerkönyve újra kiadásra kerül, immáron csonkítatlanul, értékelő bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel, fotókkal illusztrálva. Érdeemes lesz összevetni az egykorit és a majdani!

ECHOTV

Történelmünk... ahogyan ma látjuk – minden csütörtökön 20 óra 30 perctől

Történelmi műsor az Echo TV-ben, Szakály Sándor műsorvezetésével. A magyar történelem sokat vitatott, különböző értékelést kapott eseményei, korszakai, az adott témakörök legjobb ismerőivel, elfoglaltság és részrehajlás nélkül.

Az adások témái és vendégei

2008. november 6.

Hadüzenet vagy hadba lépés?

(1941. június 26–27.)

Dombrády Lóránd és Pritz Pál

2008. november 13.

Oszmán alávetettségben vagy európai kultúrkörben?

(Erdély a XVI–XVII. században)

Oborni Teréz és Papp Sándor

2008. november 20.

Vörösök vagy fehérek? (1919)

Romsics Ignác és Salamon Konrád

2008. november 27.

Nemzeti hős vagy a Habsburgok

kiszolgálója?

(Zrínyi Miklós, a hadvezér és költő)

Bene Sándor és Hausner Gábor.

2008. december 4.

Gyarmat vagy „előkelő” ország?

(Habsburgok Magyarország trónján)

Gecsényi Lajos és Pálffy Géza.

Ismétlések minden pénteken 14.05-kor és szombaton 15.05-kor.

***

A műsor a világhálón keresztül is nyomon követhető: <http://www.echotv.hu>

**„A mindenkivel
közösen
osztott hüüzün”**

Orhan Pamuk:
Isztambul.
A város és az emlékek.
Fordította: Nemes Krisztián
Ulpius-ház, Bp., 2007.

Orhan Pamuk a szülővárosát, élőhelyét, életterét választotta legújabb könyve fő- és címszereplőjéül. Az Ulpius-ház Pamuk-sorozatában megjelent kötet borítója egy keleties, egzotikus városrajzot ígér. Kissé félrevezetően, de nem megbocsáthatatlanul. Az ígéretből aztán egy különös, megkapó hangulatú esszéregény kerekedik: egyfelől családregény, másfelől társadalomlélektani eszme-futtatás. Mindezek mellett útirajz és várostörténet. Pamuk többször nyilatkozta, hogy ő voltaképpen nem tesz egyebet, mint városának történeteit írja meg. Ez a könyv pedig ezen történetek mintegy esszenciájaként is olvasható. A könyv fülszövege szerint „Orhan Pamuk Isztambul szülötte. Amikor a városról beszél, valójában magáról ír, amikor pedig saját emlékeit idézi föl, igazából a város történetét meséli el.” Ez nem vitatható, mégis többről van szó...

Aki még sosem járt Isztambulban, annak is érdemes forgatni Pamuk könyvét. Aki viszont már járt ott, annak igazi szellemi kalandot ígér! Jelen sorok szerzője történetesen eltöltött nemrégiben csaknem két teljes napot az Oszmán Birodalom egykori fővárosában, a valahai Konstantinápolyban, a néhai Bizáncban, a mára tízmillió lakosú metropolisszá duzzadt, két földrészen elterülő városban. S mint minden rendes nyugati turista, hajózott a Boszporuszon, megnézte a Kék Mecsetet (ami valójában nem Kék Mecset, hanem Sultanahmet Dzsámi), az Aya Sofiát, a Topkapi Szerájt, a Nagy Bazárt, a kisebb, ám sokkal lenyűgözőbb Egyiptomi Bazárt, sétált a belvárosi utcákon, a Galata-hídnál, a régi bizánci városfalak vöröslő téglái mellett, megcsodálta Rumeliihisari fenséges romjait. És közben érezte, hogy mindez több és más, mint pusztán látványosság, a keleti romantika, az európai szemre szokatlan ismerősséggel ható egzotikum. Ám azt, hogy mennyiben más, mivel több, azt csak Orhan Pamuk könyvéből ismerte föl.

Pamuk Isztambul kapcsán saját családjának történetét is elbeszéli, ami azonban igazán fontos és megkapó a műben, az nem a kíméletlen őszinteséggel elmesélt családi legendárium, sokkal inkább az, ahogyan városának hangulatát, lényegét, lelkületét tárja föl és magyarázza – nyugatiaknak és keletieknek egyaránt. Bevallottan feleletet ad, vállalja, hogy nem kezdeményez, inkább „csak” fölveszi azt a fonalat, amelyet négy jelentős elődje ejtett el. Folytatja azt a munkát, amelyet a „négy szomorú

író”: Yahya Kemal, Resat Ekrem Kocu, Abdülhak Sinasi Hisar és Ahmet Hamdi Tanpınar kezdett meg. Az ő nyomdokaikon haladva jut el a *hüüzün* fogalmáig, amelyet Isztambul lelkeként, lényegeként határoz meg. Ez a török szó a melankólia egy sajátos változatát jelöli; nem az egyén szomorúságát, hanem egy közösségi levertség-érzést. „A mindenkivel közösen osztott *hüüzün*”-ről beszél Pamuk, amely „a nélkülözés, a bukás és a veszteség érzéséből táplálkozik”; amely „lényegében nem más, mint az életről való tudatos lemondás”; amely „forrása minden kudarcnak, bizonytalanságnak, bukásnak”; amely „nem csupán a következménye a hiánynak és a fájdalmas veszteségeknek, hanem, ami talán még fontosabb, az igazi oka is.” Már kötete elején nyilvánvalóvá teszi, hogy ez a fogalom jelenti számára az alapot, a kiinduló- és mindvégig meghatározó nézőpontot: „A *hüüzün* sohasem áttetsző, elfátyolozza előlünk a valóságot, kényelmesebbé teszi az életünket, olyan, mint mikor hideg téli napokon a lobogó tűz fölött a teáskanna párát hagy az ablaküvegen. Ma is szeretem nézni ezeket a bepárasodott ablakokat, aztán felállok és az ujjammal rajzolok rájuk valamit. (...) Ahogy a párás üvegen firkálgatok, lassan szertefoszlik ez a belső szomorúság, jókedvre derülök, és ahogy a keszkesza rajzokat végül letörlöm, odakinn megjelenik előttem a város.”

Valóban kibontakozik előttünk a város: a tizenkilencedik századi szultáni fővárost korabeli metszetek és nyugati író-utazók (Nerval, Gautier, Victor Hugo, André Gide, Flaubert és mások) leírásai segítségével idézi föl Pamuk, a huszadik század közepi Isztambult pedig már saját emlékei teszik élővé, hasonlatossá egy fekete-fehér filmhez. (Itt kell megjegyeznem, hogy a kiadó fektetett volna nagyobb hangsúlyt a külsínre: a kötetben szereplő fotók nem egy esetben alig élvezhetőek – a nyomdai kivitelezés nem igazán magas színvonala miatt.) Pamuk felvázolja Isztambul felemás, pusztulásokkal és veszteségekkel telítődött fejlődésének másfél évszázados történeti ívét. Megállapítja azt is, hogy az oszmán állam modernizációjával, majd a Török Köztársaság létrejöttével gyakorlatilag megszűnt azoknak a vonzó érdekességeknek, látványos, izgalmas egzotikumoknak jelentős hányada, amiért a főntebb említett írók és sok más nyugati turista egykor fölkeresték a várost. „Elsőként a janicsársereget oszlatták fel – írja a szerző –, amely a tizenkilencedik századi utazók egyik legkedveltebb témájának számított. Hamarosan ugyanerre a sorsra jutott a nyugatiak második kedvence, a rabszolgapiac is. Az utazók nagyon szerették a magukba nyársat szúró *rufai* dervisek és a *mevlevik* szertartásait is, az ő kolostoraikat a köztársaság születése után zárták be. A nyugati festők által oly sokszor ábrázolt hagyományos oszmán

öltözéket nem sokkal André Gide panaszai után betiltották. A beszámolók elmaradhatatlan szereplője, a hárem is eltűnt. Hetvenöt évvel azután, hogy Flaubert leíratta a nevét a bazar egyik kalligráfusával, egész Törökország az arabról a latin ábécére váltott, és az írás egzotikuma is örökre elveszett. Ám azt hiszem, az isztambuliak leg-súlyosabb vesztesége mégiscsak az volt, hogy a kertek, a terek és a mindennapi élet helyszínei közt megbújó sírokat a nyugati értékek nevében börtönfalakhoz hasonló magas kőkerítéssel vették körbe, és e ciprusfákkal benőtt egykori ligetek kopár, szürke és félelmetes helyekké változtak. És a köztársaság ideje alatt mindez tovább folytatódott: amint sokat írtak valamiről, például a turistákat lenyűgöző hordárokról vagy a régi amerikai autókról, amelyekre Joseph Brodsky is felfigyelt, rövid időn belül eltűntek a városból.”

Mélabú árad ezekből a sorokból. A veszteség érzése: a *hüzün*. Ez pedig azért különös, mert Pamukot neveltetése, származása arra predesztinálná, hogy a modernizáció zászlóvivője legyen. A köztársaság első éveiben fölemelkedő családja megkérdőjelezhetetlenül köztársasághű, világi szellemben élte mindennapi életét, Atatürk és a hadsereg céljaival messzemenően egyetértett, ezek a célok pedig egyértelműen megfogalmazták az oszmán múlttal való teljes szakítást. A Pamukban élő és a Pamuk szerint az isztambuliakban közösségi szinten élő *hüzün* elsődleges forrása viszont éppen az oszmán múlt, a dicsőséges Isztambul eltűnése, kiöregedése, átalakulása. Mindez azonban látszólagos ellentmondás csupán: Pamuk nem tagadja meg a modernizációt, pusztán afelett bánkodik, hogy ez egyben a régi értékek, szépségek megsemmisülésével, átalakulásával, adott esetben deszakralizációjával jár együtt. Érdekes, ahogy a romos házakról elmélkedik: ezek csak nyugati szemmel romosak, a keleti ember számára csupán öregek, s mi sem természetesebb annál, hogy ezt látni lehet rajtuk.

A török modernizáció sajátosságai is bizonyosan erősítik a *hüzün*-érzést – gondolok itt elsősorban arra, hogy

a modern Törökország nem alulról építkezik, de nagyon is felülről irányított gazdasági-technikai-társadalmi fejlődése. A nyugati életmódot az ataturki örökség ápolója és letéteményese: a hadsereg preferálja, egyengeti, serkenti minden eszközzel; és voltaképpen ez az erő (a hadsereg) tartja meg Törökországot világi állammak. Erős katonai befolyás nélkül Törökországban fennállna a veszélye, hogy a politikai iszlám (amelynek Pamuk szerint „sokkal kevesebb köze van a valláshoz, mint azt gondolnánk”) hatalomra jutna – gondoljunk csak az utóbbi idők választásain rendre sikeresen szereplő török iszlám fundamentalista pártokra. Pamuk *Isztambul* című könyvének hitről szóló fejezetében erről így ír: „Az utóbbi negyven évben Isztambul nyugatosodott polgársága (...) támogatta az ankarai katonai intervenciókat és a hadsereg beavatkozását a politikába (...) [mert attól félt], hogy egy napon az alsóbb néposztályok a vallás zászlaja alatt egyesülnek majd a vidéki gazdagokkal, és harcot indítanak nyugatos életformájuk ellen.” – Ezzel az író a „pozitivistá” nyugati gondolkodásmód fenntartását egyszerű hatalmi érdekek, érdekszövetségnek állítja be, s nem valószínű, hogy téved. Ez a felülről-irányítottság, az erős hatalom és az azzal való kapcsolat ellentmondásos jellege pedig tovább erősít(het)i a *hüzünt*...

Nem tudom, a Nyugat megérti-e Pamuk *hüzünjét*. Megérti-e, hogy ez nem egyéni, de közösségi érzés, nem az individuum szomorúsága, fájdalomja, vesztesége, hanem egy egész jól meghatározható embercsoport közös melankóliája, közös lelki alaptermészete. Nem tudom, a Nyugat *valóban* megérthet-e egy ilyen összetett és olyannyira nem nyugati (nem individualista) életérzést. Nem tudom, de bízom abban, hogy mi itt, Nyugat és Kelet között, megérthetjük. Bízom abban, hogy, jóllehet Pamuk a *hüzünt* tartja Isztambul „alapvető és uralkodó érzésének”, mégis jól érzem: ez a fogalom nem csupán török, nem kizárólag Isztambulra jellemző jelenség...

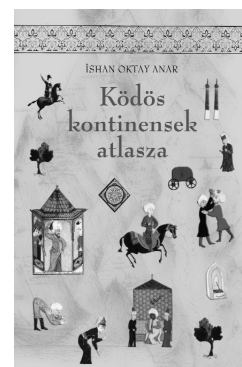
Bene Zoltán

IHSAN OKTAY ANAR: *Ködös kontinensek atlasza*
(regény, Tasnádi Edit fordítása)

A/5, kartonált, 212 oldal, Magyar Napló Kiadó, 1890 Ft

A regény a modern török irodalom egyik alapműve, szerzője a Nobel-díjas Pamuk nemzedékének egyik legjelentősebb írója. A történet a Török Birodalom szívében, a XVII. század végi Konstantinápolyban kezdődik, s több emberöltőt fog át. Keleti mesék, középkori hiedelmek keverednek a felvilágosodás éledő eszméivel, s lengik be a különös helyszíneket.

Szerkesztőségünkben a könyv 20% kedvezménnyel megvásárolható.

**Aki mellett
elsuhant az élet** Eugène Ionesco:
A magányos
Barrus, Bp., 2007.

Az első oldalak elolvasása után kételkedve lapoztam a könyv borítójához, és vettem szemügyre a fedőlapot: ez tényleg Ionesco? Miért bizonytalanodtam el? Mert ismerős volt, pedig tudtam, hogy soha nem olvastam még. Ismerősnek tűnt a harmincöt éves ismeretlen, aki kishivatalnokként dolgozik, napjai, hetei változatlanul telnek, nincsenek emberi kapcsolatai, unatkozik, egyedül éli sivár életét.

Igen, ez Ionesco regénye, mégpedig az egyetlen. 1973-ban adták ki, de csak most jelent meg magyar fordításban. Egy átlagos ember átlagon aluli mindennapjaival ismerkedhetünk meg a jelen idejű, egyes szám első személyű elbeszélésben. A belső monológot csak néhány helyen szakítják meg párbeszéddek, amelyek színesítik a szöveget, de sok helyütt találunk aprólékos részletességgel elmesélt lényegtelen történéseket, melyek kissé vontatottá teszik az olvasmányt.

A történet rögtön egy fordulattal indul, a főszereplő nagy vagyont örökölt amerikai nagybácsijától. Ez akár mesébe illő is lehetne, de itt nem erről van szó. Nem tudjuk meg, mennyit örökölt pontosan, csak az derül ki, hogy élete hátralevő részében nem kell dolgoznia. Abba hagyja a hivatalnoki munkát, amivel végzetes hibát követ el, mert ez számára egyet jelent a normális létből való teljes kivonulással. Pénzét nem fekteti be, egyedüli nagyobb kiadása: szerény lakásából átköltözik egy alig jobb környék alig jobb lakásába. Ettől kezdve nem történik vele semmi, nem tesz semmit, csak elmélkedik, és éli rutinná váló mindennapjait. Felvesz egy bejárónőt, aki naponta jön, ezzel kényszeríti magát, hogy reggel felkeljen, tisztálkodjon. Egy ital, ebéd a vendéglőben a szokott helyén, két-három unalmas óra délután, olykor egy kis séta, majd a vacsora, és végre lefekhet. Másnap és mindennap ugyanez. Az életet kötelességként fogja fel, bármit, amit tesz, valamifajta kötelességtudat, önfenntartó ösztön, másoknak való megfelelés miatt teszi. Tudja, hogy barátkozni kellene, de ennek indoka is csupán az, hogy a házmesterné ne nézzen rá olyan furcsán. Költözésekor még tiszemélyesre bővíthető asztalt vesz, *„persze gondoltam, hogy nálam soha nem lesznek ennyien, de hát végső soron sosem lehet tudni, talán újra felveszem a kapcsolatot az unokatestvéreimmel és anyám unokahúgaival. Netán új ismeretségekre teszek szert a kerületben. Társadalmi életet élek majd.”* De nem él. Ehelyett unatkozik, s unalmában végtelen filozofálgatásokat folytat a valóságról, a világról, a „van”-ról és a

„nincs”-ről. Minek élünk, ha úgylis meghalunk? Nem érti, más miért nem törődik azzal, hogy miért vagyunk, hol van az, ami volt, eltűnt-e teljesen, és a dolgok vajon valóban léteznek-e. A szavak, tárgyak mivoltát is megkérdőjelezi. Úgy érzi, egyedül van a világban, falak között él, és a kitörést a kérdések megválaszolása jelentené, de tudja, hogy ez lehetetlen. Bosszantja, hogy a többi ember nem foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, csak élnek bele a világba. Maga is tudja, hogy sosem fogja megfejteni a megfejthetlent, ki is mondja több ízben: nem szabad gondolkodni, nem vezet semmi jóra. Ő mégsem tesz mást egész életében. Lassan már reális léttere is felbomlik, vízióiban átkerül egy másik világba, ahol nincs semmi, de a kérdésekre nem talál választ.

Emberi kapcsolatai mindig is szegényesek voltak, ha voltak egyáltalán, a regényidő előrehaladtával azonban a teljes magány és elszigeteltség uralja a főhős minden percét. De nem bánja. Két olyan dolog van, ami ebben az elhibázott, átgondolkodott életben kizökken a világból: az ital és a nők. Pedig az élet elrontójának tartják mindkettőt, a műben mégis fordítottan jelenik meg a két „rossz”. Egyedül alkoholmámorban töltött perceiben érzi magát jól, felejt el merengéseit. A szerelemről pedig maga is kimondja: az egyetlen, ami megmenthette volna. Ahogy röpke viszonya véget ér, úgy érzi, soha nem lesz már ilyen lehetősége, elszalasztotta, de ebbe is belenyugszik. Gondolataiba zárkózik, először csak képletesen, majd fizikailag is: víziók rohanják meg. A képzeletében megjelenő fegyveresek, csata, vér, halottak először még belső rezdüléseinek kivetülései, de később a harc valósággá válik. Bezárkózik lakásába, véglegesen elbarikádozva magát az élettől, mindentől és mindenkitől.

A regény olvasása során kibontakozik szemünk előtt egy komoly lelki betegséggel küzdő, magába forduló karakter. Ionesco nem egyedülálló ötletet dolgoz fel. Az irodalomban több példát is találunk a világtól elidegenedett, magányos, megrögzött, önnön életükön változtatni képtelen jellemeikkel, akár ha az orosz realizmus csinovnyikjaira gondolunk is. Ők azonban életük végén rájönnek, hogy hibát követtek el, nem így kellett volna élniük. A magányos férfi élete utolsó percéig hiszi, hogy jól tette, amit tett, és várja a visszaigazolást, a halált, amelyben felsejlik a lét kérdései megválaszolásának lehetősége. Az elhibázott életet Ionesco igazoltnak állítja be, nem ismerteti fel szereplőjével elmúlt életének értelmetlenségét. Hogy kegyelem-e? Lehet. Nem kell szembesülnie elhibázott életével, nem jön rá, hogy ő volt az, aki soha nem élt, aki mellett elsuhant az élet.

Hudák Edit

Pirandello gazdagsága

Pirandello, Luigi:
Az álom valósága.
Ötven novella
Vál. Lukácsi Margit,
ford. Füsi József
Noran-Kiadó, Bp., 2007.

Pirandellót muszáj olvasni. Igen, a drámáit is, vagy jelen esetben egy új, színvonalas válogatás megjelenésének apropóján a novelláit. A magyarul még meg nem jelent *L'Umorismo* című tanulmányát – és ha majd valaki kiadja azt is végre honunk nyelvén, annak valószínűleg én fogok a leginkább örülni.

Novelláskötetét Lukácsi Margit szerkesztette és válogatta, szavai szerint az öt fejezet az alábbiak szerint tagolódik: „az öt egység a legjelentősebb pirandellói témák, motívumok együttesét kínálja, kezdve a gyökerektől, az ősi hagyományait sokáig megőrző szicíliai világtól szerepeink, élethelyzeteink fogságán és a kötet tengelyébe helyezett női életsorsokon át egészen a valóság széttöredezéséig és az ember elpusztításáig.” Ami annak, aki mit se tud erről a szép, kecskeszakállas, doktori címét Bonnban szerző, majd onnan Rómába visszazérkező és ott letelepedő férfiúról, Luigi Pirandellóról, valószínűleg keveset mond.

Tehát előbb az úrról, aztán sorairól! 1867-ben Szicíliaiban született, szülei módos bányatulajdonosok, innen a kiváló iskoláztatás, valamint a szicíliai vidék életének ismerete. További jelentős tapasztalat: a római letelepedést, házasságot követően a család hamarosan tönkremegy – van, igen, van olyan, hogy az emberre rázuhan a balsors. Ez annál is inkább megrázó tényé válik, mivel Pirandello feleségének egészsége is megsínyli a változást; hosszú évek telnek tanárkodással, a születő gyermekek nevelésével, az elborult elméjű asszony gondozásával. És mellette szakadatlan írással.

Pirandello kétszáznál több novellájáról szólva Szabó György két időszakot különböztet meg: a korai, a naturalizmus olasz változatára, azaz a verista stílusra alapozó, a szicíliai, vidéki kisember életét felvillantót, valamint a későbbi, a humorizmus jegyeit magán viselő, a római városi élet groteszk jelenségeivel foglalkozót. Ez utóbbi a humorizmus, a sajátos pirandellói világnézet eredménye, mely mindig a látszat mögött kutat. A komikum: a természetessel ellentétes nevetségessége. Pirandello szerint humor az, amikor a komikum kiváltotta nevetésre késztetést módosítja (éles ellentétben azzal) a nevetségessé vált személlyel történő együttérzés. Humor, mikor ugyanazon a dologon egyszerre sírunk és nevetünk, elképzelve és átélve a természetel-

lenességnek a személyiségből, a helyzetből fakadó okát: nyomorúságot, fájdalmat, félelmet, vágyat.

Ki állja a lakodalmat? című írásában olvashatjuk: „Neli Sghembri bátyó harmadik éjszakája odakinn aludt a szérűben, a cséplés után megmaradt szalmán; állatait őrizte, egy öszvért és két csacsit, melyek ott ropogtatták a töreket mellette.

A szalma nedves volt a harmattól, vagy ahogyan Neli bátyó mondta, a csillagok könnyétől.”

A történet megkapóan lírai része: egy valaha a rokonság által megakadályozott szerelem az öregkorban, mikor már mindkét fél özvegy, végre közös életben, házasságban megvalósul. Ám Pirandellónál semmi sem egyértelmű, és semmi sem áll tőle távolabb, mint az a gondolat, hogy ez itt a létező világok legjobbika. Az élet végére jutó öröm üröme: „mint valamikor szütleik, most a gyerekeik háborogtak az esküvő ellen.” Neli bátyó negyedik gyermekének, Nardának az esküvőjére érik be a konfliktus: a békességre vágyó öreg nem hívja meg ellenségeskedő gyermekeit a nagy napra. Saru, a nagyobbik fiú, miután apja közölte vele, hogy pénze fogytán szűk körben ülik meg a lagzit „egy darabig apja után nézett, aki miközben távolodott, két ujjával bal fülcimpáját morzsolgatta. Amikor visszament a házba, egy szögre akasztott átalvetőből előhúzott egy hosszú pengéjű kést, amelyet böllérkésnek is neveznek; az asztal alól, a földről kivette a köszörűkövet; megtörölte a kés pengéjét, kiült a ház elé a küszöbre, és a köszörűkövet két térde közé szorítva nekilátott megfenni a kést.” Nem, nem történik testvér- vagy szülőgyilkosság (bár igaz, a görög tragédiák sűrű, erőszak-tól terhes levegője jó néhány Pirandello-novellának is sajátja), a barbár irigység, a rosszindulat mégis kicsap.

Kimondott szerkesztői célja volt a kötetnek a magyarul olvasható Pirandello-drámák novellaelőzményeinek bemutatása. A *Ki-kí a szerepét* dráma a szerző egyik központi témája, a látszat/valóság, a szerepek vállalása, vállalhatósága körül mozog. Főbb szereplői: a sztoikus külsőt felöltő férj, a tőle külön élő, ám férje pusztá lététől boldogtalan feleség és annak szeretője. A férj számára csapdát állító, halálos párbajt előkészítő nő végül azzal szembesül: szeretője indult el párbajozni. Hogyan? Hogyan lehetséges ez? Ki-kí vállalja a saját szerepét. A történet novellaként *Ha valaki tudja, mire megy ki a játék* címmel formatált.

Pirandello szereplőinek, témáinak, elbeszélői nézőpontjának sokféleségéről hosszan lehetne írni. Mi mégis ez a kötet? Ha csak egy szó... csak egy... Kevés felhőtlen kacaj, több mosoly, leginkább pedig elgondolkodás és részvét a novellák nyomában csörgő fémdobozok zenéje.

Aletta Vid

Egy közép-európai utazó

Kiss Gy. Csaba:
Ariadné avagy bolyongások könyve.
Ráció Kiadó, Bp., 2007.

Ariadné avagy bolyongások könyve címmel új kötettel jelentkezett a neves irodalomtörténész, Kiss Gy. Csaba. A könyv a szerző (közép)-európai útirajzaiból közöl válogatást, amelyek négy évtized utazási élményein alapulnak.

Hazánkról vagy más országokról szóló útleírásoknak és útirajzoknak a magyar irodalomban rendkívül komoly, több évszázadra visszanyúló hagyományai vannak. Külföldre vetődött egykori honfitársaink gyakran készítették hosszabb-rövidebb terjedelmű írásokat azokról a helyekről, ahová a sors vagy szerencsésebb esetben saját akarata vetette őket. A szerzők között a korabeli magyar társadalom legkülönbözőbb rétegei képviseltették magukat, mint például más országokban szerencsét próbáló mesterlegények, külföldi egyetemeken tanuló diákok, nyaraló vagy magukat gyógyíttató polgárok, utazgató arisztokraták, hazájukból menekülni kényszerülő emigránsok vagy onnan elhurcolt politikai foglyok. Bár honfitársaink a világ minden táján megfordultak, írásaik legtöbbször mégis az öreg kontinensről, Európáról szólnak.

Ezeknek a természetes, több évszázados hagyományoknak a hidegháború és az Európát kettészakító vasfüggöny hazánkban is véget vetett. Az ekkor kialakult hermetikus elzártság az 1960-as években kezdődött lassan oldódni, de utazni még csak a keleti blokkba lehetett. A hetvenes évektől már Nyugatra is lehetett menni, bár ezzel a lehetőséggel kezdetben csak a sport, a tudomány, a kultúra, illetve a művészetek képviselői élhettek.

A leírt folyamatot a szerző utazásai jól mutatják. A kötet címadó írásának tanúsága szerint az ötvenes években kisdíakként, jobb híján még térkép és vonalzó segítségével, a képzelete szárnyán utazta végig Európa országait. A hatvanas években viszont már ő is élt a liberalizálódó Kádár-rendszer nyújtotta lehetőségekkel, de nagy kedvencei, Franciaország és Párizs helyett még „csak” Lengyelország és Csehszlovákia felé vehette útját. Ez viszont egy életre szóló hatást gyakorolt rá, Közép-Európa fizikai és szellemi értelemben vett felfedezése pedig több más nemzedéktársához hasonlóan az ő számára is élethivatássá vált.

A szerző tudományos teljesítményének köszönhetően a hetvenes évektől ezekben az országokban már hosszabb időre is ellátogatható, az évtized vége felé pedig a vasfüggöny másik oldalára, Ausztriába is kijutott. A rendszer további nyitásának köszönhetően a nyolcvanas években már turistaként mehetett Nyugat-Európába is, és végre a gyermekkori nagy álom, Franciaország is beteljesedhe-

tett. A kilencvenes évek első felének úti céljai között fokozott súlyt kapott a délszláv háború által sújtott Horvátország, ami egyfajta politika állásfoglalást jelentett részéről a függetlenségükért harcoló horvátok mellett.

Maga a kötet egy nyitott szemmel járó, közép-európai értelmiségi úti élményeit tartalmazza Európáról, kultúráról, múlttól és jelenről. Az ehhez szükséges „nyersanyag”-ot viszont szerencsésebb nyugat-európai kortársaival ellentétben jórészt szakmai útjain, nem pedig nyaralásai során szerezte.

Maguk az írások a szerző által beutazott országokról villantanak fel egy-egy politikai, történelmi, irodalmi, szellemi vagy mentális mozaikot. Nem tekinthetők klaszszikus értelemben vett útirajzoknak, sokkal inkább az útirajz és a politikai publicisztika rendkívül egyedi keverékének, az előbbi értelemszerű túlsúlyával.

A kötet gyakran felbukkanó motívuma a magunk mögött hagyott korszak egyik legfontosabb szimbóluma, a vasfüggöny, ami a maga fizikai valóságában a két világrendszer elválasztó államhatár, szellemi értelemben pedig a határ innenső oldalán létező cenzúra és szabad információáramlás hiányának jelképe. Talán ez utóbbinak is köszönhető, hogy a szerző oly gyakran tér ki a könyvesboltok, antikváriumok, újságos standok kínálatának bemutatására. Szintén sokszor szerepel a délszláv háború és a nemzetközi politika mellett az európai értelmiség közönye által is sújtott Horvátország képe, ami lakmusként jelzi a térségünkkel kapcsolatos nyugati reakciókat és tévképzeteket.

A szerző külföldön szerzett impresszióit egyfajta tükörként gyakran állítja kontrasztba a hazai viszonyokkal, amelynek eredménye sokszor ambivalens érzést vált ki belőle. Ha ugyanis ezt a múlt szempontjából teszi, akkor ennek az összehasonlításnak az eredménye pozitív, mint például a középkori felföldi (pl.: Eperjes, Bártfa, Lőcse), illetve a svájci városok esetében, amelyek akkor kulturálisan és szellemileg nagyjából szinkronban voltak egymással. Sokkal kedvezőtlenebb viszont a mérleg, ha a Kádár-kor vagy a kilencvenes évek Magyarországaról van szó, függetlenül attól, hogy erre az összevetésre nyugat- vagy közép-európai relációban kerül sor.

Az ezredfordulót követően régióink politikai jelentőségét teljesen elveszítve egy „meghaladott” szellemi fogalomként redukálódott, amiről egyre kevesebbet tudunk. A kötet ennek az „ismeretlen régió”-nak a(z újra)felfedezésében sokat segíthet, hiszen két letűnt történelmi időszak, a Kádár-korszak és a kilencvenes évek átmenetének (Közép)-Európáját eleveníti föl, a felfedezések, remények és csalódások évtizedeit. Egy elsüllyedt Atlantisz pillanatképeit.

Vesztróczy Zsolt

HELIKON

(Kolozsvár, Erdély)
Főszerkesztő: Szilágyi István
E-mail: kvari.helikon@gmail.com
Honlap: www.helikon.ro

Papp Attila Zsolt beszélget Benkő Levente történésszel: „Szerintem a magyarság ma egyetlen és nagy tabutémával szembesül, mégpedig azzal, hogy nem mer vagy nem akar szembenézni saját közelmúltjával, azaz önmagával. (...) Valamiért nem tudja vagy nem meri görcső alá venni azt, hogy a kommunista rezsim idején ki milyen mértékben játszott a játszóterén. Kiemelném ezt a szót, hogy ártó, és akkor az önvizsgálatnak azzal kellene kezdődnie, hogy tisztázzuk ezt a fogalmat. Utána a részleteket. Mert amíg ez nem történik meg, vagy legalábbis nem kezdődik el érdemben, addig itt állunk, tele görcsökkel, előítéletekkel, félreértelmezett vagy félremagyarázott tényekkel, bénító és temérdek vitát okozó feltételezésekkel, a történet pedig legfeljebb arról szól, hogy a sajtó már megint világgá kürtöli: Szilágyi Domokos besúgó volt, Lászlóffy Aladár úgyszintén, Bíró Ferenc nem más, mint Xantus Gábor, és így tovább. (...) De érdekelnék-e valakit azok a körülmények, amelyek között az illetőnek be kellett mennie a szekura, és el kellett mondania vagy le kellett írnia arról, hogy hol járt, mit látott, kivel találkozott és mit csinált?” Verset publikál a lapban Kinde Annamária, Czegő Zoltán és Lászlóffy Csaba. Benkő Attila ismerteti „a külső régiók magyar nyelvváltozataiból” készült szótárakat. „Mivel a nemzeti nyelv nem olyan természetű fogalom, mint az állampolgárság, a fő nyelvváltozatnak, a standardnak olyanoknak kell lennie, hogy mindenki, aki magyarul beszél, saját nyelvét a

közös nyelv részének érezhesse. Azaz mindenki otthon érezhesse magát a közös nyelvváltozatban, hiszen Tamásit parafrázálva, azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk a nyelvünkben” – emeli ki a recenzens.

IRODALMI JELEN

(Arad, Erdély)
Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán
E-mail: ij@irodalmijelen.hu
Honlap: www.irodalmijelen.hu

Tóth Krisztina, Barna T. Attila, J. Kovács Iván, Sztanó László, Pósa Zoltán, Tóth Erzsébet, Marnó János, Beck Tamás, Szeder Katalin, Kálnay Adél, Végh Attila és Oláh András Salvatore Quasimodo-versenyen díjazott verseit közli a lap legújabb száma. „És jó a béke, a hazugságot hazugságra halmozó. / A tömeggyilkosnak nincs arca, hogy felelhetne. / A föld nem válogat. Új virágot növeszt bűnösök / És ártatlanok vére. Az óra örökre lengyel időt mutat.” (részlet Tóth Erzsébet Katyn földjén című verséből) A folyóiratban olvashatók többek között Danyi Zoltán és Gángoly Attila prózái. Jámbor Gyula Jókai Annával készített interjút.

(Kolozsvár Erdély)
Főszerkesztő: Kántor Lajos
E-mail: korunk@korunk.org
Honlap: www.korunk.org

A *Művek, világok* címet viselő augusztusi szám előszavában Balázs Imre József a következőket emeli ki: „A keveredés, a lakosság térbeli mozgása világjelenség, de Európában van még egy sajátos

összetevője: az intézményesülési formáit mindmáig kereső Európai Unió *hagyományosan európai* kultúráinak találkozása egy közösen tekinthető európai identitásban önmagában is problematikus, de ezt a folyamatot ráadásul ugyanúgy átszövi a posztkoloniális világ lakóinak helykereső igyekezete, mint a világ bármelyik más területén. A műfordítás – sokan leírták már ezt – nem egyszerűen nyelvek, hanem kultúrák közötti kommunikáció is. A fordítás célja sohasem két kultúra közötti távolság megszüntetése, csupán egy nyelv keresése, amelynek segítségével egyáltalán beszélgethetnek a kultúrák. Amelynek segítségével megszólaltatható a különbség és az azonosság.” Euripidész *Oresztész* című drámájából Karsai György és Térey János fordít. Lackfi János Vahé Godel svájci-örmény verseit ültette át magyar nyelvre. „száműzetés parázstartója / amott a romok / csonthalom fehérségűek / nagyapa köp egyet a rózsabokorra / a levelek eltévednek / nagymama éjfél után / meztelenül ballag le a völgybe / ez így nem mehet tovább” (részlet a *Száműzetés parázstartója* című versből). Farkas Jenő *A román irodalom magyar recepciója* címmel publikál tanulmányt, Szonda Szabolcs a III. Forrás-nemzedékről és a román irodalom *nyolcvanas* nemzedékéről. „A teoretizáló hajlam mindkét esetben a szerepek, státusok vállalt vagy szükségszerű megsokszorozódását jelzi. A »nyolcvanasok« vonatkozásában ez a tendencia kiegészül azzal, hogy ennek a csoportosulásnak a tagjai, szépirodalmi vagy kváziszépirodalmi műveik révén, az abban az időben hiányzó társadalomtudomány-ágazatok működését is vállalták, pótolni-helyettesíteni próbálták.”

(Csíkszereda, Erdély)

Főszerkesztő: Ferenczes István

E-mail: moldvaimagyarsag@gmail.com

A lap Endrődi Péter beszélgetésével és K. Tóth László írásával emlékezik a híres primásra, Zerkula Jánosra. „Hát becsukódott a huszadik század hátsó ajtaja is: elment az öreg csángó, elment Zerkula, a »közeploki« primás. S vele a nagy generáció... Elment abban az örök nagykabátban, amit mindig rajta láttam; ment előttem kicsit görbedten, hóna alatt a mozsikával; szemén a fények elé lépett hályog, szívében az Isten kottázta gyimesi táncrenddel. Ő is kívülről tudja. S járna is, hogyha lába lenne... S mennyi, mennyi mindene hiányzik! Most hát az Öreget is magához vette... Nem értjük mi a nincset – élünk, mintha mindig volna... S nem javít rajtunk árnyak suvadása. Az egész mindenséget láthatatlan parányok építik, de az isteni kovakő szikrája nélkül megelevenedni lehetetlen. S van, aki egy szikrával többet kapott: a művész, a lelkeket gyógyító ember... S mi tudományt üzünk, oly tudományt: már minket

üldöz, s csupasz leckéket mondunk fel, mintha az életre igaz lenne... Megyünk valahová? Hová megyünk...? Otthon nem jó már, ember...? »Közeplokon«? Hogy fáj a szépre az eleven anyag... Hogy tudja, aki alkotni fogant...Gazdag, boldog élete volt. Keservesen. Hiszen a szépség is arra volt, hogy fájjon... S adott, adott... Megadatott, hogy fényképezem, lehet bár száz képem is róla. Megsüthetem. A „sohatöbbébe” hiába kattanna: nem lát a gépem... Nincs tudomány az elmúlásban. Hallgattuk, körülálltuk, elfogyasztottuk az Öreget... Nem szólt. Nem bánta. Van-e, aki azt mondhatná: én adtam Neki?! Az elmúlt év karácsony-havában találkoztam Vele a „Marczibányin”. Rég láttam. Amikor felismert – a hangomról, hiszen nem lát! – sírva fakadt. – Péter! Jaj, kicsi Péter! Nem volt oka rá... minden oka megvolt. Mert nyolcvannegyben, mert nyolcvannyolcban, mert kilencvenhétben... Hol vagytok, múlt idők? Kifacsartatok, kifacsartatok engem. S nehezül a szárny... Egy közelije is, akkor ment el éppen... Az is, Ő is. Fáradtnak éreztem. És azt: minden megvolt már. De úgy húzta, mintha tegnap lenne. De már nem

énekel. Tanácstalan voltam. A kezemet nem eresztette. S engem a büntudat és szorongás nem. Hány hét a világ...? – Megköszöntem én, János bácsi! Volt egy félliteres »cujkásüveg«. Először Ő... Azután én. Azután elment... Földi éjszánkánk muzsikás öre. Viszontlátásra, János bácsi.” (K. Tóth László emlékezése Zerkula Jánosra)

Székelyszékelyföld

KULTURÁLIS FOLYOÍRAT

(Csíkszereda, Erdély)

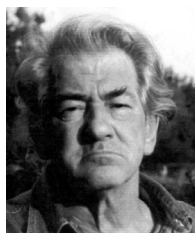
Főszerkesztő: Ferenczes István

E-mail: szekelyfold@cchr.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

A folyóirat Kenéz Ferenc, Gittai István és Czegő Zoltán verseit közli. „Kezdő sírrablóként ástam ki apámat / minden áldott éjjel. Áldatlan álmaim / vertek ki ázni, csak ázni, marokkal tépve a földet / szegény fölött, míg kiültem újból és újból / a sírja szádára. // És másnap és negyednap. / Igaza volt Pascalnak: / úriember nem foglalkozik / olyasmivel, amihez nem ért.” (részlet Czegő Zoltán *Új magyar rapszódia* című verséből) A Pályám emlékezete rovatban Simó Márton beszélget a hetvenéves költővel.

Arany János-díj

Az idén **Marsall László** Kossuth-díjas költő és **Szilágyi István** Kossuth-díjas író kapott Arany János-díjat. A

díjátadásra október 23-án, a Magyar Írószövetség székházában, az 1956-os forradalom emlékére rendezett ünnepség keretében került sor. Ágh István költő emlékbeszéde és Kovács

István költő, az Arany János Alapítvány kuratóriumi elnökének köszöntője után a díjazottak munkásságát Mezey Katalin költő és Márkus Béla irodalomtörténész méltatta. A díjjal járó Arany János-bronzportrét Kő Pál szobrászművész készítette.

Simonyi Imre-díj

A Simonyi Imre-díjat **L. Simon László** költő kapta. Az ünnepélyes díjátadásra Gyulán október 17-én a Karácsonyi

János Katolikus Gimnázium által szervezett VIII. Simonyi Imre Szavaló, Versillusztrációs és Versmegzenésítő verseny után került sor a Katolikus Községi Házban.

Irodalmi hadviselés

Megérthető-e a Távols-Kelet gondolkodásmódja innen, Európából? Ez a kérdés régóta foglalkoztat, hiszen az orientalizmus bódító szellője csilapíthatatlanul rezegetti a Nyugat lelkét. Az európai művészettörténet előtt nem ismeretlen a jelenség, de nem múlik el úgy nap, hogy ne szembesülnénk, mennyi kókler és szent hevületű megszállott hirdeti: tekintsünk Keletre, mert az ásatag európai kultúrának vérpezsdülésre, sőt, a véráram irányának megváltozására van szüksége. De vajon vérátömlesztés nélkül átélhetjük-e a keleti filozófiák, művészetek, irodalmak hagyományát, megfeythetjük-e jelentéseiket, vagy a varázslatos világ a maga idegenségében igazán izgató? Föltesszük a fekete tábornoki szemüveget, a napsugarak dőlésszögéről mégsem ismerjük föl a fényforrást?

Vietnamhoz kicsit ismerősként fordulunk. Nemcsak a néhány évtizede még fájoan politikának hívott történelem, népeink kötelező barátsága, a Magyarországon tanuló vietnami kolóniák és az amerikai filmek nyomán, de a nyugati és keleti nagyhatalmak közti őrlődés, a kettészakítottság éppúgy közös élmény. A magas nyomású történelmi idő nehéz tapasztalat akkor is, ha Vietnamban a politikai fogalmak paravánjai mögött más világok öltöznek és vetkőznek, mint mifelénk. Vannak azonban eszmék,

amelyek az emberi természetből kitörölhetetlenek, a lélek ugyanazon részeit stimulálják, ugyanúgy sokkolják a szívet. Harc a szabad önrendelkezésért a fejek és a tettek gyarmatosítóival szemben, békére

megsemmissüléshez. Mindegy, hogy északi vagy déli, emigráns vagy hazai szerző műve, mindegyik az emberi élet értékét tanúsítja, ilyenformán pedig nem a politikai autoritás nyelvén szól. Egy annál időtállóbb hatalom szolgálata ez, ami lényegénél fogva protestál, szembe száll az előbbivel, a történelemben testet öltött, rosszarcú kép-másával.

Mi, akik úgy érezhetnénk, hogy megadatott végre-valahára az emberi méltóságot és a véleménynyilvánítás szabadságát elismerő államban, társadalomban élünk, egyúttal azt is hihetnénk, hogy a nemes eszmék megnevezésével a döntő lépést már megtettük a megvalósítás felé. Pedig a demokrácia csak arra tanít bennünket, hogy a problémák egy államformaváltással nem oldódnak meg, legfeljebb új keretek között, új s ezért tisztázásra váró fogalmak

nyelvén közeledhetünk feléjük. Ha gondjaink a régiek, mitől változna egyesítés társasjátékká az irodalom? Miért veszítene el számtalan kitüntetett szerepe közül az egyik legfontosabbat?

Ideológia nélkül nincsen társadalom. Minden ideológia torz. A társadalom működtetéséhez nélkülözhetetlen a torzítás. Az irodalom az ellene folytatott szellemi hadviselés legveszélyesebb fegyvere.

Falusi Márton

DUONG TUONG

Mellettem

*az a betöltetlen hely amely rád vár
a hely ahová soha le nem dőlél
a hely ahol ringatlak minden éjjel
a hely ahol egyes egyedül az enyém vagy
a hely amely soha más nőé nem lehet
a hely ahol más nő fekszik
a hely ahonnan te hiányzol
a hely amely örökre a tiéd
a hely ahol minden éjjel
a semmit ölelem*

Tótfalusi István fordítása

törekvés a benzinnel körbelocsolt, gyúlékony városok riadalmában.

Az itt közölt novellák központi motívuma a háború, ami fátumként, adottságként feszíti ki a személyiség érzelmi kitörésének, tudati kibontakozásának drótkerítését. Emberi sorokon, személyes tragédiákon keresztül mutatják be, hogy nem a nagyszabású hadmozdulatok, hanem az apró egyéni döntések, a helyállás és a lealjasodás ezernyi árnyalata vezet a boldogsághoz vagy a

Duong Tuong (1932, Nam Dinh) költő, műfordító. Harcolt a franciák elleni első függetlenségi háborúban (1946–54). A második, Egyesült Államok elleni függetlenségi háborúban (1955–64) tudósítónak dolgozott a Vietnami Hírügynökségnek, később, 1964 és 1975 között az amerikai háborús bűnökét vizsgáló bizottságnak fordított. Három verseskötetet írt és kb. ötven könyvet fordított, többnyire regényeket (Tolsztoj, Shakespeare, Faulkner, Zweig, Camus, Sartre, Grass, Bronte műveit).

NGUYEN QUANG THIEU

Két asszony

Lámpagyújtáskor megeredt az eső. Valószínű, hogy ez az utolsó téli eső, mert még egy pár nap és itt lesznek a Tét-ünnepek. Az esőcseppeket a folyó menti tisztások felől hordta a szél szemerkélve a gát felé. Hangjuk oly selymes és lágy volt, mintha suttogás hallatszana valahonnan. A Chua falu mellett húzódó gát menti széles mezőn egyetlen kis házikó álldogált. Itt élt együtt két asszony már több évtizede, az idő teljesen fehérre festette hajukat. A házikó konyharészében tartózkodtak, ahol melegséget árasztott a szalma, a száraz banánlevél és a lobogó tűz. Repedező kerek deszka feküdt étkező asztalként az évek alatt kővé keményedett földön. A deszkán egy tálban szerényen apró halakból és savanyúságból készült leves gőzölgött. A két idős asszony a kerek asztalnál egymással szemben ült. Sovány, ráncos, sötét arcukat csontos, hegyes térdükre támasztották.

– Kitől vetted ezeket az apró halakat? – kérdezte An, pálcikájával kavargatva a levest.

– A bivalypásztor gyerekektől – válaszolt Mat.

– Hány dongba kerültek?

– Kétezerbe.

– Neked szokásod ilyen sokat venni. Miért nem alkudtál egy kicsit, hogy csak a felét adja el?

– Olyan kevés volt az egész, mint egy csomó só, a másik felét ki venné meg tőlük?

Aztán csöndben, csendesesen enni kezdtek, csészéjükben alig volt egy kis főtt rizs, annyi, amennyi egy oltári füstölő meggyújtására lett volna tán elég.

– A savanyú halat jó puhára kellett volna főzni – panaszkodott An –, a kemény szálkáktól megfájdul a fogam.

– Olyan picurka halak, még szálkájuk sincs.

A két öreg nő így motyogott evés közben. Kint még mindig susogott az eső, és kutyaugatás hallatszott a gáton túli házak felől.

– Jaj! Ahogy éppen mondtam – halkan szisszent fel An, és köhögni kezdett.

– Megakadt a szálla. Szegény, köhögj egy párat! Biztos, hogy kijön – aggódott Mat.

An letette csészéjét, elfordult és párszor megpróbálta kiköpni a szálkát.

– Sikerült?

– Nem! Nehogy meghaljak már néhány szálla miatt.

– Ne beszélj ostobaságokat! – szól Mat. És hirtelenjében eszébe jutott valami. – Segítek rajtad – mondta.

Sietve fölvetett két, rizsszemekkel tarkított főzőpálcikát és görnyedve odalépett Anhoz.

– Te csak ülj mozdulatlanul! Hunyd be a szemed!

Közben a két pálcikát egymásra veregette An feje fölé egy arasznyival, és suttogva mondta el imáját: „Ha közel vagy, gyere! Ha távol vagy, menj el!”. A hetedik után abbahagyta.

– Jobban vagy már?

An nem válaszolt. Nehezen nyelt egyet, majd kis idő után megszólalt:

– Rendben. Nem eszem tovább. Holnap reggel jobban megfőzzük.

Vacsora után a két öregasszony még egy bambuszgyökeret rakott a tűzbe, kivették a bételborsukat és elkezdték rágni. An átnyújtott Matnak egy friss arekapálma szeletet.

– Honnan van neked ilyen friss arekapálma gyümölcsöd? – kérdezte Mat.

– Phanék gyerekének esküvőjéről maradt. Teletömték a zsebeimet.

– Phanék gyermeke?

– Érted is kijöttek, de beteg voltál, és nem tudtál elmenni, nem emlékszel?

Megint csöndben ültek, saját bételborsukkal voltak elfoglalva. A tűz lassan elnyelte a bambusztönköket. A láng fénye hol közel, hol távolian lobogott a két homályos szempárban.

– Az idén hány bánhchungot* akarsz csinálni? – fordult An a másikhoz.

– Amennyit csak akarsz. De ne legyen túl sok. Eddig minden évben megpenészedett a maradék.

– Csináljunk hát harmincat.

– Jaj, úgy teszel, mintha az egész falunak készítenél.

– De, csináljunk csak annyit. Majd jönnek a gyerekek a faluból, nekik is adunk belőle.

Meg ... hátha hazajön majd valaki...

Erre Mat hosszan felnézett, a szeme elhomályosult, és halkan megkérdezte:

– Ki jön majd haza...?

„Több évtizeddel ezelőtt, szintén ebben a kis konyhában, éppen a közeledő Tét-ünnepek előtti téli estén, a tűz előtt lelkesen beszéltek a bánhchung készítéséről. Akkoriban még nagyon fiatalok voltak, alig húszévesek.

– Az idén biztos hazajönnek, ugye An nővérem? – suttogott Mat.

– Én is nagyon várom – felelt An, alig hallhatóan. – Tegnap éjszaka álmomban egy kakas a kisujjamat csipdeszte. Már hány éve nem jönnek Tétkor?

– Megbolondulok a várakozás miatt.

– Ha lenne egy gyerekünk... mehetnének akármeddig.

* Édes rizsből készült süteményt.

– An, nővérem! – Mat hirtelen fölszisszent és átkarolta Ant – Az elmúlt éjszakákon én is álmodtam. Láttam, hogy hazajön, és... rögtön az első éjszaka...

Ahogy ezt kimondta, Mat arcába szökött a vér, elpirult, a szeme csillogott, és egyszerre zavarba jött.

– Mi van azzal az első éjszakával? – An rápillantott barátműjére és kedvesen mosolygott. – Na, mondd meg, te kis csacsi!

– Rögtön azon az éjszakán teherbe estem. Felébredés után megtapogattam a hasamat, és olyan furcsán éreztem magam. Nagyon félek.

– Butaságokat beszélsz.

– Tényleg úgy volt, a mai napig furcsának érzem a hasam – mondta Mat és megfogva An kezét odanyomta a hasához. – Tapogasd meg, érzed, hogy más lett?

An kíváncsiságból megnyomkodta Mat hasát. És pár pillanat múlva maga is megjéjt, valami tényleg nincs rendjén.

– Hé, figyelj ide! – suttogott sejtelmesen. – Nincs itthon a férjed, nem csináltál valami butaságot?

– Miféle butaságra gondolsz?

– Nem csábított el valami csavargó?

– Á, persze hogy nem. Ha ilyet tettem volna, a folyóba ugornék.

– Vigyáznom kéne rád jobban – mondta An –, ha ilyesmi történe, akkor hátat fordíthatnánk a falunak, és irány az erdő.

Mind a ketten – An és Mat – árva gyerekek voltak. Lánykoruk után majdnem egyszerre mentek férjhez. Mind a két fiatal pár a folyó melletti tisztáson épített magának kunyhót. Egy éjszaka a férfiak átkeltek a Day folyón, csatlakoztak egy a Mieu Mon hegység felé vonuló katonai egységhez. Mielőtt átgázoltak a folyón, a két férfi ezekkel a szavakkal hagyta hátra őket: „Költözzetek össze. Tétkor a függetlenségi harc véget ér, és hazajövünk majd”. Azóta Mat átköltözött Anhoz, és együtt éltek, mintha testvérek lennének.

És minden évben, a Tét-ünnep előtt lementek a folyóhoz rózanád leveleket és édes rizst mosni. Ilyenkor a télvégi hideg szél vörösre borzolta arcukat. Tiszta és izgatott nevetésük messzire hallatszott a száraz évszakban leapadt folyó csendes víztükrén. Éjszaka pedig, amikor főzték a banhchungot, mindketten különösen izgultak. Úgy érezték, mintha a tűz illata a bőrükbe is bőségesen beleivódott volna. És amikor elkészült a banhchung, kiválasztották a legszebbeket és legkeményebbeket, félretették őket a férjük számára.

De a Tét-ünnep olyan gyorsan elszállt, mint egy nyilvesző. A tisztáson már régen nem lehetett hallani a gyerekek gyújtotta petárdák robbanásait, és bizony a tavaszi rigók rajai is néha már megjelentek. Ekkor An és Mat

kivették a kiszáradt banhchungokat és újra megfőzték őket. Amikor a sütemények sarkainál megjelentek a penészgombák, akkor türelmük végképp elfogyott, már nem várhattak tovább. Mind a ketten elkezdtek sírni. Éjszaka a két fiatalasszony háttal fordult egymásnak, úgy feküdtek a szalmával rakott ágyon, hosszú sóhajításokkal fojtották magukba elkeseredésüket.

– Alszol, An? – Mat így szokta kezdeni a beszélgetést.

– Dehogyan alszom – válaszolt An takarója alól.

– Miért nem jöttök haza az idén sem?

– Tudja a jó ég! – mintha egy kis dacos harag vegyülne a hangjába. – Biztosan van valami dolguk, vagy talán megint támadásban vannak.

– Holnap főzzük meg újra a süteményt!

– Kásává válik, ha annyiszor főzzük. Vegyük elő és együk meg mindet.

– Húsz darab van még, hogyan tudnánk megenni az egészet?

Ehhez hasonló beszélgetések után elhallgattak, lassan álomba szenderedtek. Januárban a folyó felől már enyhébb szelek fújdogáltak, a folyami hordalék kellemes illata gyakran ringatta őket álomba. Álmában An újra látta a biborszínű kakast, vörös taréjával, széles mellkasával, éles karmaival, amint csipdeste a kisujját. Matnak mindig ugyanaz a boldog, de félelmet keltő álma volt. Látja, ahogy katonaférje jön hazafelé, és rögtön az első éjszakán teherbe esik. Ha felébredt, mindig a hasára tette a kezét. Aggódva figyelte, hogy valami furcsa történhetett a hasában.

Egyszer, közvetlenül a Tét-ünnep előtt, váratlanul hazajött An férje. Mat felébredt a sietős kopogásra.

– Ki az? Ki az? – kérdezte Mat izgatottan.

– Én vagyok, Bac!

– Oh! Te jó ég! – kapkodott levegő után Mat. – Te vagy az, Bac!

Éppen hogy kinyílt az ajtó, a katona betoppant és magához szorította Matot.

– Bac! – szólalt meg ijedten Mat. – Mat vagyok. Mat vagyok.

A katona ölelése hirtelenjében elernyed, karjai leereszkedtek.

– Hol van An?

– Elment ma délelőtt néhány falubeli asszonnal Kim Boi-ba, rózanádlevelet akarnak vásárolni és valami narancsféléket a Tét-vásáron. Én itthon maradtam vigyázni a házra.

– És mikor jön haza?

– Lehet, hogy holnap, és neked mikor kell menned?

Bac lába a földbe gyökerezett, csak állt egy helyben válasz nélkül. A folyó felőli hideg szél süvített, beszivárgott a kis házikóba is.

– Gyere be! Tűzet gyújtok, hogy megmelegedjél.

Néhány perc múlva kis lángok lobbantak föl a száraz fagallyakból.

– Főzök neked egy kis rizst?

– Már vacsoráztam. Biztos, hogy holnap hazajön An?

– Ő is vár téged, biztosan haza fog jönni. Miért nem adtatok hírt magatokról, oly sokáig vártunk. Tudsz-e valamit az én férjemről?

Mat óvatosan tette fel a kérdést, és nagyon várta a választ.

– Miután átkeltünk a folyón, még két hónapig együtt voltunk, egy egységben. Azután szétváltunk, más-más egységekhez irányítottak bennünket. Úgy hallottam, hogy Ngu valahol Bac Can megyében tartózkodik most. Itthon semmi hírt nem kaptatok felőle?

– Nem, semmi hírt –suttogta Mat és kis hiján elsírta magát. – Mi Annal együtt minden Tét-kor hazavárunk benneteket. Minden évben készítünk egy csomó banh-chungot...

– Készülünk egy nagy csatára. Hoa Binh-front felé történnek a csapatmozgások. Egyébként itthon jól megvagytok egymással?

– Nekünk szinte mindegy, mi mindent kibírunk. De aggódunk értetek, ti vagytok a fronton, ahol ropognak a fegyverek, süvitenek a golyók. Miért nem értesítettél bennünket előre, hogy hazajössz?

– Háború van, nem tudod?

Még jobban fúj a szél a kerti banánlevelek fölött. Leszállt a köd, megnedvesítette a szalmakunyhó tetejét. Mintha a tűz is elálmosodott volna, csak halkán lobbant a gallyak fölött.

– Menj aludni, Bac! Biztos elfáradtál – szolt Mat, – mindjárt hajnalodik.

– Aludjál csak nyugodtan! Én virrasztok. Nemsókára reggel lesz.

Mat nem válaszolt, csak ült csendesen, és a parazsat figyelte, úgy csillogtak, mint a téli égbolton a csillagok. Ha An itthon lenne, milyen boldog lehetne. És mi lenne, töprengett, ha az ott ülő katona az ő férje lenne. Ezt gondolván felpezsgett a vér az egész testében. Melegnek érezte az arcát. Gyakran visszatérő álmára gondolt, és sírhatnékja támadt.

– Itthon olyan nyomorult az életünk – zokogott. – Ha lenne egy gyermekünk...

– Hamar béke lesz – válaszolt Bac. Visszajöväink mind. Akkor szülhettek annyi gyereket, amennyit csak akartok.

A katona hangosan felnevetett, de Mat sem tudta visszafogni nevetését, bár még mindig könnyezett. Az utolsó láng is elaludt, csak a parázs maradt. Mat a sötétben ült és halkán suttogott, mintha csak magában beszélne: „Siessél haza, An. Vár a férjed, siessél nagyon!”

A bambuszgyökér elégett. A két idős asszony még mindig hallgatagon ült. Két sötét, ráncos arc mozdulatlanul támaszkodott a négy csontos térdkalácsra. A konyha sarkából egy kiséger óvatosan lopódzott kifelé, olyan kicsi volt, mint egy kenyérfa gyümölcs magja. Hirtelen felugrott az egyik rizscsésze szélére, és felborította.

– Elaludtál? – kérdezte An Mat felé fordulva.

– Még nem – válaszol Mat, tovább rágcsgálva a szájában maradt bételborslevélbe csomagolt arekapálma-gyümölcs szeletet. – A bétel felkavart, mintha részeg lennék.

– Délután jól bezártad a csirkeólat?

– Igen, bezártam. Még egy kis meszes vizet is adtam nekik. Ilyen ködös időben félő, hogy megbetegszenek.

– Phan-né azt mondta, hogy az idén Tét-ünnepek alatt meghívnak bennünket pár napra. Azt mondta, itt kint a folyó mellett lassan szellemekké válunk.

– Minek megyünk be hozzájuk? Enni már nem nagyon eszünk. Ott lesznek a rokonaik, az unokáik és a vendégeik, ránk nem lesz idejük. Jaj, délután kint a folyóparton hagytam a ruhakosarat.

– Te feledékenyebb vagy, mint én.

– Délután mosás közben Men asszonnyal beszélgettem, aki éppen a zöldségét öntözte a parton, és teljesen megfélelkeztem a ruhakosárról. Le kell mennem érte.

– Ne menjél most sehova! Ilyen sötétben, ráadásul esik az eső, még elesel. Senki nem fogja elvinni azt a kopott kosarat néhány darab ronggyal.

De látva, hogy Mat hajthatatlan, minden áron menni akar, An levette a szalmakalapot, és odaadta a társának: „De csak lassan menjél!”

Az éjszakai égbolt mintha magasabb, szélesebb lenne. Mat óvatosan, az utat szinte tapogatva ment le a parthoz. Számtalanszor járt már ezen a kis ösvényen. Emlékezetébe mélyen belevésődött az út minden zuga.

Kosárral a kezében éppen vissza akart indulni, mikor meghallotta a víz csobbanását, talán egy hal verdesett a part közelében. Hirtelen valami megfoghatatlan régi emlék ébredt fel benne, és felkavarta, ahogyan a hal farkának csapásai a vizet. És az emlékek, mint a víz körhulámai, csak terjedtek tovább egyre távolabbra. Komótosan leült a partra, figyelte a folyó éjszakai tükrét. Igen, pont ezen a helyen látta utoljára a férjét több évtizeddel ezelőtt, innen kelt át a folyón, és csatlakozott a katonákhoz. És pont ezen a helyen kísérte el Bacot is, aki hazajött, de nem találkozott a feleségével.

„Másnap estéig sem jött haza An – az idővel sok emlék elhalványult, de azok az éjszakák még élénken éltek az emlékezetében –, napközben Mat többször felfutott a gátra és a messzeségbe kémlelt. Este, vacsora után megszólalt Bac:

– Indulnom kell.

– Holnapra menjön – Mat szinte könyörgött. – Maradjál holnap estéig!

– Nem lehet. Még ma ott kell lennem a csapat szálláshelyén.

Este kilenc óra lehetett, amikor Bac elindult. Mat a folyó partjáig kísérte. A víz közelében Bac megfordult, rátette kezét Mat vállára. Úgy érezte, hogy a katona ujjai egyre erősebben neheznek a vállára. Hirtelen hideg futkosott át a testén, reszketett, vacogott.

– Nos, mennem kell – suttogott a katona –, majd itthon vigyázatok egymásra. Én és Ngu hamarosan jövünk.

Egy órával később jött meg An. Amikor Mat meghallotta társa hangját az ajtó előtt, megremegett és felzokogott.

– An, hazajött Bac, igen Bac!

– Hol? Hol van?... Hol?...

– Elment. Tegnap egész éjszaka várt rád. Épp az előbb kelt át a folyón.

An szinte öntudatlanul ejtette le a földre a rózanádlevél csomagot és a kosár mandarint.

– Mikor ment el? – kapkodott levegő után An. – Merre ment? Merre?

– Innen, a házunk előtti vízpartról. – Aztán Mat megfogta An kezét, és kiszaladtak a part felé.

A folyóhoz érve An kihúzta a kezét Mat kezéből, és belegázolt a vízbe.

– An... Messze jár már – két kezét a mellkasára téve sírva fakadt. – Ne menjél, ne keljél át a folyón!

Mat leült a vizes homokra, arcát két kezébe temetve zokogott, míg meg nem hallotta An közeledő fáradt lépteit a vízben. An csapzottan, fázósan tántorgott a partra. A két fiatal nő egy ideig hallgatagon állt egymással szemben, majd hirtelen átölelték egymást, és egyfolytában zokogtak. A folyóról meleg szél kerekedett a gát felé. Már érezni lehetett a földből kibúvó fű friss illatát.

Az az évi Tét előtt megint sok banhchungot csináltak. De az az évi Tétkor sem jött haza a két harcos. Januárban többször újra megfőzték a banhchungot, mindannyiszor egymásra néztek és könnyeztek.

Pár év múlva, a béke beállta után, Mat megkapta a hivatalos értesítést férje haláláról. De minden évben ugyanannyi banhchung készült, mint azelőtt. Álmában mindig látta hazajönni katonaférjét. Ébredéskor mindig megtapogatta a hasát, és furesán érezte magát. An több alkalommal javasolta, hogy Mat menjen férjhez, ha valaki megkéri a kezét. Ilyenkor Mat csak bambán nevetett, mint aki épp akkor ébredt föl sziesztájából. És utána így szól

Anhoz: „ Majd akkor megyek férjhez, ha Bac hazajön ”.

An sokáig várt, de Mat nem jött vissza. Nyugtalanág vett Anon erőt, kiment a kapu elé és a folyó felé kiabált:

– Hol vagy, Mat?

– Jövök már!

– Mondtam, hogy éjszaka ne menjél a folyóhoz – dohogott An. – Csak saját magadnak ártasz, ilyen korban jobban vigyázhatnál magadra.

Mondta, csak mondta a magáét, de mégis ott maradt a kapunál, megvárta idős társát, amíg az haza nem ért.

– Menjünk be aludni!

– mondta Mat. – Úgy megfájdult a hátam.

Az éjszakában a kis

kunyhó roppant tágasnak tűnt. A két öregasszony egymásnak háttal feküdt, és néha köhécseltek.

– Még mindig rágszálod a bételt ?

– Igen, sajnálom eldobni.

– Nem fáradt el az állkapcsod?

A tetőn egerek kergették egymást, jól lehetett hallani a mocorgást. Mintha csak az egyik koporsóban nyekergett volna a szű.

– Van nálad gyufa? – kérdezte An.

– Mit akarsz csinálni?

– Megnézem a szűt. Lehet, hogy mire meghalunk, szétrágja a koporsót.

– Bent furkál a fában. Azt hiszed, kimászik, hogy láthassad?

Mégis odaadta Annak a gyufásdobozt. An meggyújtotta a kis petróleumlámpát, és alaposan szemügyre vette a koporsót. Lehajolt fölé, mintha hallgatózna, és kezével

Lai Long: Ōnareké

ütögetni kezdte. Hirtelen megszűnt a nyekergő hang. Még egy ideig ott állt a koporsó mellett, amíg biztos volt abban, hogy a szű nem mer már rágni, majd eloltotta a lámpát, visszafeküdt az ágyba.

Reggel felé felélénkült a télvégi szél, melybe már egy csöppnyi tavaszi illat is vegyült, és játszadozva húzott el a két öregasszony kunyhója mellett. És Mat álmában újra találkozott katonaférjével. De amikor jól megnézte az arcát, nem Ngu, hanem Bac volt az.

1968 elején An levelet kapott a férjétől. A levélben Bac azt írta, hogy Quang Binh megyében állomásoznak, egy olyan gyönyörű szép folyó mellett, mint szülőfalujának a folyója.

– An, utazzál hozzá! – sürgette társát Mat. – Menjél és keresd meg. Menjél minél hamarabb! Majd én elvégzem az itthoni teendőket.

An naponta újra és újra elolvasta férje levelét, és mindannyiszor csak sírt. Végül rászánta magát az utazásra, összecsomagolt és elment megkeresni a férjét.

De az élet néha kegyetlen tréfát űz az emberrel. Öt nappal azután, hogy An elment a férje után, Bac hazajött.

– Bac, találkoztál Annal? – kérdezte ijedten Mat, érezte, hogy valami nincs rendben. – An elutazott Quang Binh-ba hozzád.

– Engem keres? Mikor ment el?

– Öt napja.

Bacnak a földbe gyökerezett a lába. Sokáig tartott, mire megszólalt:

– Katonák vagyunk, állandóan csak mozgunk, lehetetlen megkeresni bennünket.

– Most tényleg itthon kell várnod – mondta Mat és elkezdett sírni. – Nem engedlek sehová. Bac! Meghalt Ngu.

– Meghalt? Mikor? Hol?

– Megjött a hivatalos értesítés. Már több mint három éve.

Éjszaka volt, mikor Bac halkan megszólalt:

– Holnap korán reggel indulnom kell. Ez alkalommal nagyon messzire megyek, és lehet, hogy hosszú időre.

– Nem. Meg kell várnod, amíg hazajön, utána mehetsz, ahova csak akarsz. Különben nem éli túl.

– Nem tehetek mást, Mat. Muszáj mennem.

Hajnal felé Bac hátára vette a hátizsákját, és elindult. Mat a gátig kísérté. Ott hirtelen a két kezébe temette az arcát, és sírni kezdett.

– Figyelj, Bac! Én úgy sajnálom Ant meg téged is. hu. hu és magamat is. Ha Ngu egyszer hazajött volna, akkor nem lenne ilyen szerencsétlen az életem, nem lennék ilyen boldogtalan. Bac, miért nem vagyok én An, és miért nem vagy te Ngu? Hu... hu...

Bac nem tudott megszólalni. Szorosan magához ölelte Matot. Remegtek mind a ketten. Mat hirtelen eltaszította magától a katonát:

– Menjél Bac, csak menjél!

És gyorsan leszaladt a gát tövéhez. Futás közben többször megbotlott, sírva fakadt, An és férje nevét kiabálta.

– Hé, Mat! Álmodsz? – An könnyedén megérintette társa vállát. – Miket kiabálsz?

– Álmodtam? – kérdezett vissza Mat álmos hangon. – Világosodik már?

– Még nem.

– Add ide a gyufádat! – Mat hirtelen felült. – Kimegyek pisilni.

Mat keresgélni kezdte a gyufát, azután meggyújtotta a petróleumlámpát, amelynek sárga fénye meleget árasztott a kunyhóban.

– Nem kelsz fel pisilni?

– Nem.

– Az olyan öreg embereknek, mint mi vagyunk, gyakran föl kell kelni, nehogy bepisiljünk, mert annak nagyon rossz a szaga.

– Igen, az öregség már csak ilyen, de senki nem akar bepisilni.

Amikor a gát túlsó oldalán levő házak kakasai egymás után kukorékolni kezdtek, a két idős asszony újra felébredt. Mat megint a szájában maradt bételt kezdte rágcsálni.

– Az idei Tétkor menyit banhchungot akarsz csinálni? – kérdezte An.

– Phan-nak kell szólni, hogy harminc darabhoz elegendő rózanádlevelet vegyen. Nekünk már nem kell sok, de hátha hazajön valaki.

Erre Mat egy pillanatra abbahagyja a rágcsálást, kicsit közelebb hajol Anhoz, mintha mondani akarna valamit. De végül csöndben maradt.

És kint a folyó felől áradó szél, melybe mintha már egy csöppnyi tavaszi illat is vegyülne, fűgén húz el a két öregasszony kunyhója mellett.

Giap Van Chung fordítása

Nguyen Quang Thieu (1957) költő, író, drámaíró. Hanoiban végzett egyetemet. Számos verseskötetét angolra is lefordították (The Women Carry River Water 1995; The Soldiers of the Village 1996). Két regény, öt novellagyűjtemény, három gyerekkönyv és egy esszégyűjtemény szerzője. Legismertebb könyve franciául: La Fille Du Fleuve (1997).

NGUYEN MINH CHAU
Újhold¹

Már csak egy kevéske maradt a lámpabélből, amikor hirtelen fellobbant a láng az olajjal töltött tejkonzerves dobozból eszkábált lámpában. A dzsungel mélyéből behallatszott a patak csobogása. Egy eltévedt madár szenvedélyesen hívta a párját.

Későre járt, de a gépkocsivezetők – talán egy tucattal – még nem aludtak, ki hanyatt fekvé, ki félig ülve pihent a „kőolaj csoport” rozoga kunyhójában. A takarásra szolgáló karton mögül füstöt eregetett az olajlámpa, gyenge fénye megvilágította a bombatölcsérekkel tarkított, teherautók mély guminyomaival szántott útszakaszt.

Zuhog az eső, a tehergépkocsi-vezetők szakaszából majdnem mindenki visszajött. A szokásosnál zajosabb a nádkunyhó, az itt-ott felharsanó nevetés megzavarja az éjszakai erdő nyugalalmát.

Ritkaság az ilyen vidám és felszabadult éjszaka a háborús dzsungelben: a sofőrök, akik hosszú ideje járnak a végtelen utakat, most egybegyűltek. Több hétig éberem ültek a kormány mögött, azt hinné az ember, hogy lefekvés után rögtön lehunyják a szemüket, de egyikük sem álmos.

– Befejezted? Mert ha igen, akkor elmondom én is a történetemet!

A mesélő éppen mondandójának végéhez ér, amikor a következő máris lelkes hangon kezd bele saját történetébe. Mindegyikük feje zsongott az élményektől, mindegyikük azonnal mesélni akart.

– Most hadd meséljek én! – szólalt meg egyikük. – Ez év márciusának elején a teherszállítmányom a K-3-as raktárból indult. A segédsofőröm vitte el az autónkat áruért, mert nekem részt kellett vennem a zászlóalj által szervezett találkozón, amire a régebbi, tapasztalt gépkocsivezetőket hívták meg. Úgy volt, hogy a találkozó után megvárom az autót, és én viszem tovább az árut.

Segédem virgonc, lelkes és kicsapongó természetű újonc, bár eredendően dolgos fiú.

Amit most mesélek nektek, még akkor történt, amikor a nyugati úton is kellett fuvaroznom. Éppen esős évszak volt, az ellenség gépei sűrűn bombázták a nyugati utat, a hidakat és a víz alatti szakaszokat, leginkább

a Kékköves hidat, ahol a közlekedést biztosító önkénteseknek szinte nap mint nap küzdeniük kellett az ellenséggel, hogy megvédjék a határhoz vezető sávot. Sötétedéskor szemerkélt az eső. Miután befejeztem munkámat a zászlóaljnál, kimentem a Vang-falu mellett emelkedőre, hogy megvárjam a teherautómat.

Hónom alatt egy nejlonba csomagolt, ejtőernyőből készült függőágy lapult, hasam előtt elemlámpa lógott, nyugodtan, kényelmesen rágyújtottam. Mint gépkocsivezető egész évben – a száraz évszaktól az esős évszakig – a vezetőfülkéhez vagyok láncolva, ritkán voltak ilyen ráérős pillanataim. Hátammal megtámasztottam egy útszéli fát, keresztbe tettem lábamat, ábrándozva szívtam cigarettámat, és bámultam az újholdat. De nem sokáig, mert nyugtalanítani kezdett, hogy a többi autó úgy száguldott el mellett, mintha kergetették volna őket, az én autóm a segédemmel viszont nem volt sehol. Ahogy múlt az idő, egyre türelmetlenebb lettem. Hiába figyeltem, nem hallottam „GAZ” teherautóm ismerős motorhangját. Haragra gerjedtem. Ilyen háborús időkben elég, ha egy félkeréknyi előnye van az embernek, már sokkal könnyebb dolga van a komponál, a víz alatti szakaszoknál. Rádásul úgy terveztem, korábban indulok, s az áru átadása után visszatérek, hogy a kocsimat a *sangle*² erdőben rejtsem el. Ott az autó biztonságos helyen lesz, és közel van a nővérem egységéhez. Engedélyt kértem feletteseimtől, hogy a fuvar után meglátogathassam nővéremet, aki panaszkodott levelében: „Lam, már több mint három éve nem láttalak!” (De ez csak a mi személyes ügyünk.)

Éppen arra gondoltam, hogy vagy nem sikerült az áruátvitel, vagy történt valami útközben, mikor megláttam közeledő teherautónkat. Segédem már az emelkedő elején hangosan dudált, mint egy oltásra igyekvő tűzoltóautó. Rákiabáltam, de nem érdekelt, némán átnyújtotta a szállítólevelet, berakott a fülkébe egy csomagot (mogyoróval ízesített rizs) és egy cukros vízzel töltött kulacsot. „Szerencsés utat!” Ravaszul intett a szemével, tenyerével erősen vállamra csapott, leugrott a kocsiról. A szakaszparancsnokunk beosztása szerint egyedül kellett vinnem tovább az árut, a segédem más feladatot kapott, ám néhány lépés után visszafordult, kezével a kocsijára ütött:

– Hé, Lam, észrevettem, a szállítólevélhez képest egy gumival kevesebbet adtak, már aláírtam a raktárossal, nézd meg a szállítón!

– Rendben van – válaszoltam elégedetten.

– És még van valami, ami nem szerepel a szállítón...

– Na mi az?

– Hátul van, és arra kért, hogy vigyük el a Kékköves hídig.

Csodálkozva-bosszankodva kérdeztem:

1 Ez a történet a vietnami háborúban legendává vált Ho Si Minh-ösvényről szól.

2 *Sang le* (sangle): Közép-Vietnamban honos, harminc-negyven méter magas, fehér kérgű, lila virágú fa (francia megnevezése: *lan-gerstrémie tomenteuse*)

– Miért vagy ilyen fegyelmezetlen, nem lett volna szabad!

– Van okom rá, megmagyarázom.

Bár minden érve elfogadható volt, mégis haragudtam rá. Gondoltam, biztosan egy lány ül hátul a kocsiban. A szokásos: egy kitaróan és kihívóan kéregető lány, fehér napsapkával a fején, cigarettázó segédem mosolyogva kérdezetgi, cigarettája izzik a szájában, föl-le liftezik a parázs, miközben formálja a szavakat. És most nekem kell továbbvinnem. Most már világos, miért késett: a legyeskedés miatt.

Már elment a segédem, mikor én még mindig elmélázva egy helyben toporogtam. Még mennyi veszélyes útszakaszt kell megtennem, és az autóban van egy hívatlan vendég...

Azért mégsem dobhatom ki, hogy gyalogoljon!

– Na jó, menjünk! – határozta. Mielőtt beindítottam volna a motort, megfordultam. Az elválasztó rács mögötti sötétségből erős szag áradt a vezetőfülkébe. A gumi jellegzetes, csipős illata. Vajon az utasom a kocsik melyik szegletében húzta meg magát?

– Ki van ott? – kérdeztem barátságosan hangon.

Nem jött válasz, csak egy óljában forgolódo tyúk mocorgásának hangjait véltem felfedezni.

Bizonyára tisztán hallotta beszélgetésünket, és bizonyára attól félt, hogy letessékelem az autóról... De ki lehet az?

– Ki ül ott hátul? – kérdeztem ismét, de már nem annyira élesen, lejjebb eresztve hangom.

– Én vagyok... szeretném megkérni az elvtársat, hogy vigyen el a Kékköves hídhöz...

Jól sejtettem: egy női hang, egy lány hangja, nagyon tiszta, magabiztos hang.

– Férfi vagy nő maga? – kérdeztem csökönyösen.

– Férfi!

– Na, most már elég, hölgyem! Le kellett volna szálítanom magát. Ez katonai jármű. És milyen ügyben menne a Kékköves hídhöz?

– Közlekedési önkéntes vagyok, az előbb a kollégája megnézte az irataimat. Van egy kis elintéznivalóm az egységénél.

Lazábban, szinte vicces hangon kérdeztem:

– Mi dolga lehet magának ott? Netán a férjét, vagy a szerelmét kell meglátogatnia?

– Igen, a szerelmemet látogatom! – csattant a válasz.

Sietve elindítottam a motort, kissé meglepett az egyenes válasz.

Hangjából ítélve őszinte volt. Lehet, hogy igazat beszél...

– Gyerekek, egy kicsit várjatok! – szakította meg történetét a sötétben heverő sofőr.

A többiek türelmetlenül sürgették, hogy meséljen tovább, kíváncsiak voltak a lányra.

A dzsungel mélyéről hallatszott a patak csobogása, a madárpár egymást hívogató csiripelése.

A történetet mesélő katona felült, a füsttől hunyorított szemmel a konzervesdobozhoz hajolt, és kioltotta a kékesen pislákoló lángot. A kunyhóban hirtelen vaksötét lett, a sötétséghez némaság is párosult, amit az éjszakai erdő hangjai furcsán színeztek.

És a történet folytatódott.

– Ne legyetek türelmetlenek a lány miatt... hagyjuk őt ülni az egymásra pakolt gumik között.

Most elmondok egy másik, rövid történetet, az én saját történetemet:

Nővérem egy közlekedési egységénél dolgozik a Kékköves hídnál. Négy-öt évvel ezelőtt, ha valaki járt már közületek a nyugati oldalon, akkor biztosan látta, hogy a Kékköves híd építésén milyen sokan és milyen lelkesen dolgoztak. Tính, a nővérem már az építkezés elején ott volt: a kőfejtő csoportban. A kőfejtő lányok sokan voltak, több százan lehettek. A nővérem brigádjában volt egy Nguyet nevű lány. Igen, igen, Nguyet, mint Hold.

Szép név, ugye?

Egy diáklány, aki otthagya az iskoláját, hogy csatlakozzon a nyugati utat építő csoporthoz...

Nguyet nagyon rendes és szorgalmas lány volt, a nővérem szinte húgaként bánt vele, annyira megszerette. Minden levelében írt a lányról. Az egyikben azt írta: „Öcsém, nagyon szeretnék összehozni benneteket. Úgy gondolom, keresve sem találnál ilyen kivételes lányt, mint Nguyet.” A következő levelében már sürgetett, hogy menjek el megnézni a „kiszemeltet”: „Beszéltem vele a szándékomról. Vér szökött az arcába, csak ült magában, csendesen. Mikor rólad meséltem, arról, hogyan szöktél meg otthonról és álltál be katonának, nagyon figyelmesen hallgatott. Hát gyere minél hamarabb, mert Nguyet is szeretne találkozni veled... Csak egyszer kell találkoznotok, máris egymásra találtok!”

Akkoriban a nyugati úton többször is jártam, kerestem őket, de nem volt szerencsém, mindig elkerültük egymást.

Nővérem kérésének megfelelően mindig érdeklődtem leveleimben Nguyet felől, és céloztam rá, hogy én is nagyon várom a mielőbbi találkozást. És abban is biztos voltam, hogy Nguyet is olvassa nővéremnek írt leveleimet, így megismerhette szándékaimat.

Ti is tudjátok, hogy a távoli hegyekben egy várva várt levél: szinte mindenkié volt...

Néhány év múlva nővéremet Hanoi-ba küldték tanulni. Majd elkezdődött az amerikai háború: leszereltem, majd újra bevonultam katonának.

A nyugati és a középső zóna útjait kegyetlenül bombázták, azokban a zavaros időkben nemhogy nősülésre

nem gondoltam, még Nguyetról és Tinh nővérem leveleiről is megfeledeztem...

Nővérem közel két évi tanulás után visszatért a nyugati úthoz. A régi helyről újra írt, és arról mesélt, hogy az ellenség gépei hogyan bombázták a Kékköves hidat, hogy a hidat védő egységek milyen elszántan védekeztek. A háborús hírek közé ékelődött néhány mondat, egy rendkívüli hír, ami megdöbentett: nővérem határozottan állította, hogy Nguyet még mindig nem felejtett el, még mindig engem vár. Az évek során többen próbáltak udvarolni neki, de ő azzal hártotta el magát a legyeskedő férfiakat, hogy hűséget ígért valakinek... A testvérem szerint Nguyet még mindig ott, a víz alatti útszakaszon dolgozott, ahol éjjel-nappal bombázták az amerikai gépek. Mostanában igazi nő lett belőle, még csinosabb, érettebb. Rendes és bátor lány. Bevallom, elérzékenyülve olvastam a levelet, boldognak éreztem magam. Milyen különös is az élet, annyi év után, a borzasztó körülmények ellenére, a bombázások között, hogyan tudja egy lány megőrizni érzelmeit, velem kapcsolatban, velem, akivel nem is találkozott, és aki nem ígért hűséget neki?

Az idő szorítása, a háború pokla sem képes eloltani azt a kis kékesen fénylő lángot, amely szívét melengeti?

Az általa kapott boldogságot túl nagy tehernek tartottam, szinte hálátlannak éreztem magam.

Találkoznom kell Nguyettel. Elhatároztam, hogy írok nővéremnek, megírom, hogy feltétlenül felkeresem őket. Azon a napon, amikor az autógumikat a frontvonalon lévő raktárba szállítom, amikor visszatérek a sangle-erdőbe rejtett kocsimért, amikor terveim szerint meglátogatom nővéremet, és Tinh elkísér Nguyet brigádjához... Az egész napot velük töltöm, a víz alatti útszakaszt védő-karbantartó brigád vendége leszek.

A „GAZ” tehergépkocsi falta a kilométereket. Az éjszakai erdő néptelen és csendes volt.

Könnyedén tartottam a kormányt, szinte pihentettem rajta a kezemet, előre néztem, és arra a pillanatra gondoltam, hogyan fogok megérkezni a lánybrigádhoz. Biztos voltam benne, hogy találkozásunkkor Nguyet

keveset fog beszélni, bezzeg a többi lány annál inkább hangoskodik majd...

Semmi vész, mindegyikőjükkel jóban leszek, végül is ők a sofőrök barátai, egytől-egyig bátor, vendégszerető emberek. Vagy tíz kilométernyi autózás után találkozunk egy lánctalpas ágyúvontató kocsisokkal. Félre kellett állnom. A kényszerű pihenőt kihasználva kiszálltam, és elemlámpám fényénél ellenőriztem a kocsi alatti égőket.

Az egyik égő kicsavarásával bajlódtam éppen, mikor a kocsim belsejéből megszólalt az ismerős női hang:

– Milyen égővel van szerelve, „almá”-val vagy „uborká”-val?

– Ki az?

– Én vagyok.

Ja, a hívatlan utasom. A lámpa tompított fényében, közvetlenül a kocsi előtt két fehér sarkot láttam, tiszta gumipapucsba bújtatott sarkokat, feljebb a fekete selyemnadrág szára a viselője bokájáig ért.

„Valószínűleg nem melós lány” – gondoltam magamban.

Lehet, hogy tényleg a férjét vagy a szerelmét megy meglátogatni?” Kimásztam a kocsi alól.

– Jó estét! Máskor, ha megáll a kocsi, ne szálljon ki!

– De bent olyan erős a gumiíz, kérem, hadd maradjak kint egy kicsit...

A mellettünk elhaladó lánctalpas cikázó fényében rácsodálkoztam a lány szépségére. Egyszerű, finom vonásai illettek hangjához, vékony, légies alakja teljesen más volt, mint amit vártam: az útkarbantartó lányok általában alacsonyok, erősebb testalkatúak. Kék színű, szűkre szabott inget viselt, ami követte vékony csípője vonalát, hosszú, egyenes haja is illett alkatahoz. Egyik kezén fehér napkalap lógott, másikban könnyű kosaracsát tartott.

– Maga ott dolgozik a Kékköves hídnál, vagy csak valakit látogatni megy?

– Ott dolgozom, a víz alatti szakasznál.

– Még nem tudom a nevét.

– Nguyet a nevem!

– Ja, értem!

Úgy tettem, mintha semmi különösset nem hallottam volna, még egyszer alaposan szemügyre vettem a

Lai Long: Portré

lányt. Kinyitottam a fülke ajtaját, és barátságosan így szóltam hozzá:

– Hátul nagyon erős a gumiszag, tessék felszállni... van itt még hely...

Az ötvenhét milliméteres ágyúkat vontató hernyótalpas jármű eldübörgött mellettünk, szinte beleremegett a föld. Éreztem, ahogyan mellkasomban zakatol a szívem is.

A lány az ajtó melletti ülésre ült, lábait egymáshoz szorította, ölében fonott kis kosarát szorongatta. Így a szűk vezetőfülkében kellő távolságra ültünk egymástól. Bevallom, mióta sofőr vagyok, még nem hívtam meg lányt utasnak. Ez egy rendkívüli eset volt.

Felkapcsoltam a kis kabinlámpát. A lány kíváncsian, kissé bátortalanul szemlélte fülkényi birodalmamat. Óvatosan „nyomozni” kezdtem:

– A brigádban, ahol dolgozik, sok Nguyet nevű van, ugye?

– Honnan tudja? Nálunk a brigádban három Nguyet van, de az egyik nemrég elesett... így mostanra ketten maradtunk.

– Mikor esett el Nguyet? – sietve kérdeztem, mintha a hangom másé lett volna.

– Három vagy négy hónappal ezelőtt, a Kékköves híd bombázásakor. Bátran harcolt, pedig csendes, szelíd természetű lány volt. Nagyon sajnáltuk szegényt.

– Férjnél volt?

– Nem. Úgy tudom, hogy csak szerelme volt.

Erősen megszorítottam a kormányt. A kocsni alatt mintha megmozdult volna a föld. Lassítottam, és újabb kérdést tettem fel:

– És a másik Nguyet?

– Neki már négy gyermeke van. Vicesen „Nguyet anyó”-nak szoktuk nevezni. De miért érdekliz magát?

Zavartan kifújtam az izgalomban visszatartott levegőt, és dűnnyögtem valami értelmetlen választ. Nem tudtam eldönteni, megkérdezzem-e tőle: ismeri Tinh nővéremet? Csak egy kérdés, és minden kiderülne, de nem akartam, pontosabban nem mertem megkérdezni...

Magamat sem akartam felfedni. De az alapvető kérdés nem hagyott nyugodni: vajon a két lány közül – az egyik ott

ült mellettem, a másik hősi halott – ki az, aki a szívében hordta az irántam érzett szerelmet, több éven keresztül, és én eddig nem tudtam viszonzni? Ez az érzés, mint egy izzó drót, úgy szorította a fejemben kavargó gondolatokat.

Ha Nguyet, akit keresek, tényleg elesett, akkor soha nem tudom megbocsátani magamnak...

Egy hosszú lejtőn haladt lefelé az autó, az erdőrészek, a köves lankák, a bombatölcsérekkel tarkított nádas

területek mintha rázúdultak volna a szélvédőre. Baljós sejtelmem lett, hirtelen a fékpedálra léptem, lelassult az autó.

Egy világítórakéta fénye robbant a fejünk felett, a szélvédőn keresztül a vibráló fény lidércként töltötte be a vezetőfülkét.

– Nincs zaj, nincs repülőgép, de honnan van a világítórakéta? – kérdeztem.

Nguyet karját az ajtóhoz támasztotta, majd kinézett az útra. Néhány másodperc múlva felém fordult:

– Ez nem világítórakéta fénye. Csak a hold ragyog.

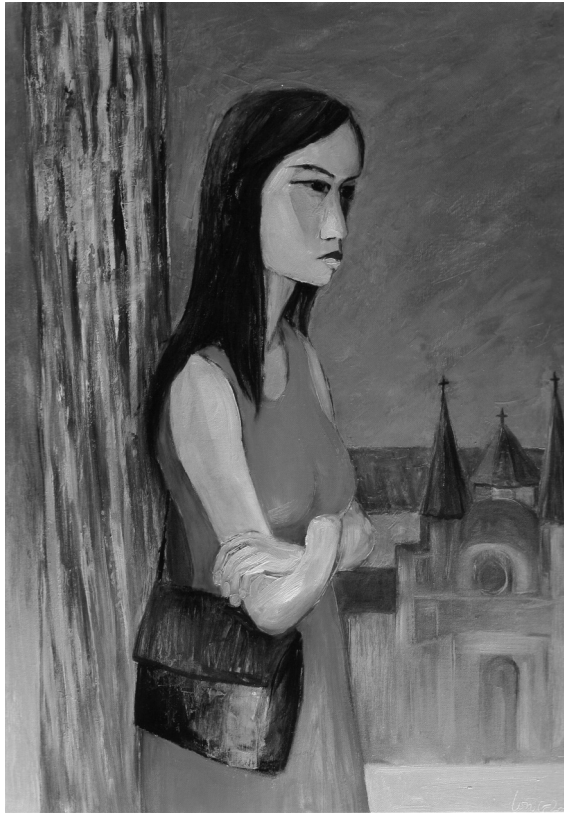
Tényleg a hold volt. Hónap elején jártunk, kora este óta a hold fényében haladtunk, és én nem vettem észre.

A lány nyugodtan figyelte az erdőt. Rágyújtottam egy cigarettára, felgyorsítottam az

autót. Bosszankodva szegyenkeztem. Régi motoros vagyok a szakmában, rengeteg veszélyes úton jártam, sokszor bombák hullottak rám, golyók süvítettek mellett... nem vagyok egy gyáva alak, de azon az éjjelen mi történhetett velem? Hogyan téveszthettem össze a holdfényt a világítórakéták fényével?

A ködös szélvédőn át a sápadt hold megbújta a felhők mögött, fénye minden kanyarban vibrált, mikor lebukott a sötét erdőbe. Későre járt, a nyugati-déli szél tömörítette a felhőket, hogy később teljesen elsöpörje őket az égboltról. A kocsimat álcázó faágakon a szél süvítve muzsikált. A fejünk fölötti égbolt tiszta és magas volt, az anyagtalan mélységből felhangzott az ismerős madárdal. A sötétség és a fehér ködfelhők váltogatták egymást, mintha a természet titkos jelekkel igazolná létét.

Az eddig minket kísérő folyó hirtelen eltűnt, csak egy ködtenger lebegett a helyén, amin keresztül kikandikált néhány kőhegy csúcsa, szinte átszúrták a tejfehér pára-

Lai Long: Várakozó

tengert. Ezen a lebegő ködpárnán haladt az autónk. A lesóványodott hold úgy lógott és fénylett az égbolton, mint egy otffejejtett ezüstpénz. A lány melletti ablak szintén világított a holdfénytől.

Hirtelen belémhasított egy felismerés, egy érzés, biztosnak tűnő reménysugár csontosodott meg bennem: a mellettem ülő lány az a Nguyet volt, akiről Tinh nővérem írt leveleiben... Lopva ránéztem, haja egyenesszálú, tömör, fénylett a holdfényben. Kellemes szantálillat áradt belőle.

Hirtelen megfordult, és csendesesen kérdezett valamit. Nem hallottam jól, mert figyelmem megzavarta az arcába ragyogó holdfény, olyan üde, olyan szép volt, mint egy varázslatos álom.

Nem mertem sokáig nézni, az út egyre göröngyösebbé vált, a vezetésre kellett koncentrálnom. Az előttünk lévő erdei út is szinte fűrdött a világító hold fényében.

– Igaz, hogy úgy van?

– ... mit kérdezett?

– Azt, hogy a sofőrök, mivel mindenfelé járnak... rengeteg ismerősük van...?

Értettem a kérdésben rejlő rafináltságot, biztos, hogy a kétértelmű érdeklődéssel engem tesz próbára...

– Egy gépkocsivezető élete olyan, mint egy kócsagé. Ma itt vagyunk, holnap ott, az erdők, a patakok a kísérlőnk, nap mint nap az utakkal, a Holddal barátkozunk...

Nem tudom, hogy akkor mi mozgatta a nyelvem, de valóban ilyen szép irodalmi nyelven válaszoltam.

Éjfél is elmúlt már, a Kékköves hídhöz közeledtünk, mikor eltűnt a hold az égboltról, a mögöttünk tornyosuló erdőség eltakarta a minket kísérő természetes fáklát. Felkapcsoltam az „uborka”-égős lámpát, és Nguyet felé fordultam:

– Legyen szíves nagyon figyelni, mert ilyenkor szoktak megjelenni az ellenséges gépek!

Egy cseppet sem tűnt idegesnek, csak ült, és mereven bámulta az utat:

– Ne aggódjon, jól ismerem ezt az útszakaszt!

Megmutatta a víz alatti szakaszhoz vezető mellékutat. Egyre jobban lejtett a kanyargós, sáros út, szinte szlalomoznom kellett a bombatölcsérek között. Szemem a szélvédőre tapasztottam, igyekeztem úgy kormányozni, hogy a kocsi kerekai elkerüljék a régi, mély keréknyomokat. Volt olyan szakasz, amikor Nguyetnek ki kellett szállnia, hogy irányítsa az autót. Terepfokozat, több gáz, pörgőerőlködő motor, a kerek, mint egy köszörűkorong, forogtak a tengelyig érő sárban...

A vezetőfülkében felforrósodott a megrekedt levegő. Nguyet rámutatott a rossz útra, és úgy magyarázott, mintha az ő hibája lenne:

– A bombázások után rengeteg követ raktunk le, mégis ilyen az út...

Sapkámat markoláztam izgatottan, letöröltem a verejtéket arcomról, készültem a búcsúzáshoz.

– Hol fog leszállni? Szóljon előtte, hogy megálljak.

Eredetileg a víz alatti szakaszhoz vezető út elágazása előtti örbódéhoz szeretett volna eljutni, de azt mondta, hogy a folyó túlsó partjáig elkísér...

– Ha eddig nem dobott le a kocsiról, most már nem hagyom egyedül a bajban!

Komolyra vált hangon mondtam:

– Találkozunk mi még egymással. Ha az előbb kiszáll, akkor sem gondoltam volna ilyesmit magáról.

– Miért? Oka van rá?

– Csak magára nézek, és tudom.

Előttünk már látszott a víz felszíne.

A Kékköves híd alatti szakasz nem volt hosszú, de a néhány nappal azelőtti esőzés megemelte a vízszintet, ami nehezítette a közlekedést. Hallani lehetett a forró kipufogó sistergését, mikor a víz ráfröccsent. Prüszkolt, erőlködött az autó, majd lefulladt, és megadta magát az öt körülvevő víznek.

Nguyet a lépcsőn állt, az ajtóba kapaszkodott, úgy próbált irányítani, hogy ne tévesszem el az utat jelző oszlopsort. Sietve leugrott a vízbe, kiabált, hogy kapcsoljam ki a lámpát.

– Főnt vannak a repülőgépek?

– Kicsit alaposabban megnézem. Kapcsolja ki a lámpát! A víz felszínén messzire látszik a fény, és elárulhat minket.

A ránk zuhant sötétségben próbáltam előre-hátra járatni az autót, de a kormány alig mozdult. A párás, hideg éjszakában teljesen átáztam. Nguyet átgázolt a másik partra, a csörlőkábel végét egy fához rögzítette. Hosszas próbálkozás után sikerült a kocsit a túlsó parti, göröngyös útszakaszra irányítani. A csörlőkábel visszatekerésével bajlódunk, mikor fölöttünk felbőgtek a bombázók. A kőhegy hátsó oldaláról úgy bukkantak fel, mint nem várt nyári villámok. A levegő megtelt a kelepelő gépek zajával. Ledobtam a kábeltkeresztet, és rohantam vissza a kocsihoz. Nguyet azonban visszahúzott, magával rántott egy mély hasadékba. Nyugodt hangon így szólt: „Koordinációs bombázás!”

Mellettünk robbant a föld, majd hirtelen síri csend lett. Később faágak reccsentek, a megsebzett hegyből pergett a kötőrmelék.

Magamhoz tértem, éreztem, hogy két fatörzs közé szorultam. Nguyet a hasadék előtt állt, kettőnknek szűk lett volna az ideiglenes menedék...

Újabb bombázók tűntek fel, újabb bombákkal. Megragadtam Nguyet kezét, húztam be magamhoz, de ellenállt. Ordítva magyarázta:

– Ha maga megsebesül, oda a kocsi is, maradjon bent!

Kiugrottam a védelmet nyújtó lyukból, egy hirtelen mozdulattal belöktem a lányt a hasadékba, és a kocsihoz futottam. Húsz milliméteres lövedékekkel tüzeltek ránk, a becsapódó golyók feltépték a földet, vörös kígyóként tekeregtek a hosszú sorozatok. Az autóm még egyben volt, de már füstölve lángolt. Igyekeztem eloltani a tüzet, majd felugrottam a volán mögé, és beindítottam a motort.

Nguyet az ajtóhoz ugrott:

– Induljon, a víz alatti szakaszt bombázzák!

– Persze hogy indulunk, szálljon fel!!

A közelben robbant egy bomba, a légnyomástól Nguyet lerogyott a földre, felhúztam a kabinba, berántottam az ajtót, és lámpa nélkül száguldani kezdtünk az éjszakába. Görcsösen vezettem, Nguyet irányított, pontosan mondta, hogy merre menjek:

– Balra... előttünk egy bombatölcsér, vigyázz... mindjárt jön egy emelkedő, majd egy éles kanyar...

Olyan sötét útszakaszhoz érkeztünk, hogy Nguyetnek újra ki kellett szállnia keresni az utat.

A sötét éjszakában fehér alakja lebegve mutatta, merre menjünk. Néhány kilométer után megálltam egy meredek, fával borított hegyoldal mellett. Felkapcsoltam a kabinlámpát. Nguyet karja véres volt, kék ingén is átütött sebének vére. Te jó ég, megsebesült!! Mikor a hasadékban voltam, vagy mikor az autóhoz futott? Bevallom, akkor valami önkívületbe ágyazott imádattal szerettem Nguyetet, hogy szinte fáj felidézni...

Ránézett a sebére, és felnevetett. Sápadtak látszott, de így is csinos volt. Teljesen átázott ő is, úgy nézett ki, mint egy esőverte páva. Olajtól bűzlő zsebkendőt vettem elő, átkötöttem sebesült vállát, hogy tompítsam a vérzést. Javasoltam, hogy átviszem az egységéhez, a folyó túlsó oldalára.

Határozottan tiltakozott: „Ez már az én körzetem. Menjen csak, mindjárt megvirrad!”

És nevetve hozzátette: „Ne aggódjon, csak egy kis horzsolás, semmiség az egész, reggelre rendbe fog jönni...”

Az erdei kakasok már kukorékoltak az ébredező erdőben.

Nem hagyhattam ott a teherautót. Elbúcsúztunk egymástól. Kezemben tartottam vérfoltos kezét, és megígérte velem, holnap visszatérek, és meglátogatom.

Felugrottam a kocsihoz, és szinte repültem a front felé, felszabadultan vezettem, de aggódtam Nguyet miatt, állandóan szemem előtt lebegett kékinges alakja, vállán a zsebkendős kötés. Elképzeltem, ahogy kis kosarával, fehér napkalapjával jön felém, gyönyörű arca úszott a holdfényben...

– Na, mesélj tovább! Másnap meglátogattad azt a női brigádot?

Még mindig ébren van a hallgatóság, pedig már hajnali három óra körül járt.

– Az éjszaka úgy siettem, hogy mire a frontoldali raktárnak átadtam a szállítmányt, már kivilágosodott. Nem tudtam időben visszatérni a sangle-erdőbe, ott, helyben kellett elrejtennem az autót, álcázni kellett, kiürítettem a benzintankot, majd ebédet készítettem magamnak. Odaveszett az egynapos szabadságom.

A következő éjszaka a szakaszparancsnokom újra engem bízott meg egy nyugati úti fuvarral. Ezúttal már alkalmam volt meglátogatni nővérem közlekedési ügynökségét, ami nem volt messze a víz alatti szakaszt karbantartó brigádtól. A brigád szállása gyönyörű helyen, a sangle-erdő közepén volt. A nők szállása mindig tiszta, takaros volt, külön étkezővel, klubbal. Érkezésemnek nemcsak Tinh nővérem örült, még a nagyszájú, beleváló nők is, akik ügyesen forgatták a szavakat... Nekem viszont nem volt különösebben kedvem cseverészni velük. Inkább Tinh nővéremet figyeltem: két napja abban a biztos hitben éltem, találkoztam azzal a lánnyal, akit ismeretlenül is kerestem, de nővéremet látva megingott meggyőződése, lehet, hogy a keresett Nguyet mégis az a lány volt, aki néhány hónapja elesett... Tinh bevezetett az étkező melletti klubba, és emelt hangon rám ripakodott:

– Miért nem tegnap jöttél? Nguyet csak egy nap szabadságot kapott, itt várt rád egész nap, majd visszament a megyei hivatalhoz.

Ránéztem, és kíváncsian kérdeztem:

– Minek ment ő oda?

– Politikai továbbképzésen kell részt vennie, mint új pártagnak.

Beszélgésünk közben belépett egy negyven körüli, erős testalkatú asszony, kezében bambuszrüggyekkel teli kosár.

– Te vagy Lam? Tinh öccse? Miért nem nálam jelentkezél?

Óriási tenyereivel vállaimat ropogtatta.

– Hja, szép szál legény vagy, te sofőr! Kérdezem én: ismered-e a bűneidet?

Tinh nővérem csak nevetett. Semmit sem értettem az egészszözl. Majd kiderült, hogy ő a brigád főszakácsa, „Nguyet-anyó”, nővérem jó barátnöje.

Néhány percig még szemrehányóan korholt: miért várakoztattam Nguyetet több évig, miért nem mondtam meg, hogy udvarolni akarok neki, miért nem kerestem...

És tovább mesélt:

– Most egy teherszállító autóval jött, egy katonasofőr hozta idáig, megsebesült, szerencsére nem volt komoly...

– Te még nem is ismered, ugye? – kérdezte hadarva, és odahúzott a falon díszelgő táblához, amit apró méretű fényképek alkottak. „Nguyet-anyó” nem bökött még

rá, mert szinte azonnal felismertem Nguyet néhány évvel azelőtt készülhetett fényképét. Úgy nézett ki, mint egy repülést próbálgató kis madár. Egy hegy tetején állt, vállán valami fűrógépfélével, tiszta, fekete szeme egyenesen tekintett a távolba. A fotó a békés időkre emlékeztetett, mikor lelkesen dolgoztak az építkezéseken. A hegy, amelyen Nguyet állt, a víz alatti útszakasz mellett tornyosuló hatalmas hegylánc egyik tagja volt. Mikor elkezdték a híd építését, a kőfejtő brigádokban zömében lányok dolgoztak, hónapokon keresztül, derekukra kötött biztonsági övvel fejtették a kékes kőtömböket. Két év alatt készült el a híd, kék színben pompázott, de néhány hónappal elkészülte után jöttek az amerikai bombázók, és lerombolták a kék színű álmot...

Aznap délután Tinh nővérem és Nguyet-anyó kísért a folyó partjáiig. Nguyet-anyó teátrálisan rázta felém óriási öklét:

– Sok tekintélyes káder udvarolt volna neki, de ő csak rád várt... Vigyázz, nehogy megint eltűnj a szemünk elől, mert disznókötő madzaggal kötözlek meg!

Toldozott-foldozott szakácstáskájába süllyesztettem egy gondosan leragasztott levelet. Még délben írtam Nguyet-nek. A folyó mentén sétáltam a Kékköves híd felé, nem mentem egyenesen a sangle-erdőbe rejtett kocsimhoz. A nyugati folyó vizét a kék hegylánc árnyéka sötétre színezte, a folyó partjain húzódo nádasokat bombatölcsérek csúfították.

Mintha egy hatalmas bárd szelte volna ketté a hidat. Az innenső három fesztáv teljesen leomlott, a kék kőtömbök szanaszét hevertek a folyóban, csak az épen maradt hídpillérek magasodtak a víz fölé, mint felkiáltójelek egy mondat végén... Dermedten álltam a folyóparton – a tönkretett híd bámultam, és kérdeztem magamtól: Hogyan lehet, hogy annyi évig itt élt Nguyet a pusztító bombázások közepette, tanúja lehetett saját keze munkája lerombolásának, és nem felejtett? A vékonyka leány lelkében szerelembe és életbe vetett megingathatatlan hite, reménye, az a kékesen csillogó láng, a kegyetlen bombák, süvítő tűzgolyók ellenére sohasem aludt el?

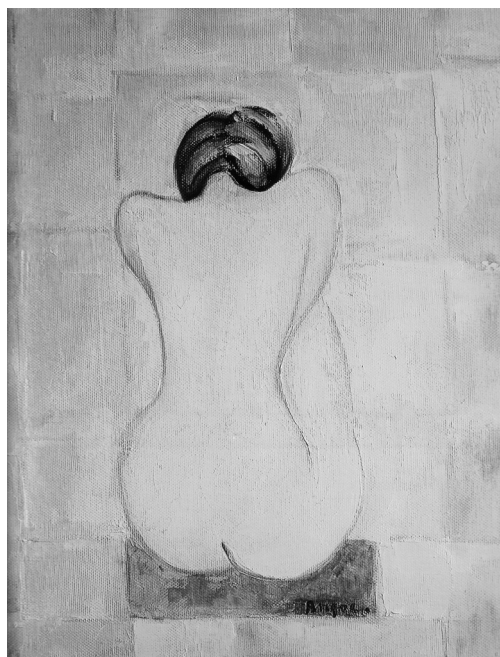
A mesélő váratlanul elhallgatott, mintha a keletkező némaságtól várná a választ. Társai sem kérdeztek, nem követelték a történet folytatását. Csendben maradtak. Már hajnalodott. A dzsungelben elhallgatott a csivitelő madárpár, lehetséges, hogy megtalálták egymást. A kunyhó nyugati erdő felőli oldalánál már világosodott. Felopakodott a hold az erdő lombjai alól. A holdfényben fürdő levelek ezüstösen csillogtak, a kunyhó teteje szinte világított.

A mesélő felnézett a fogyó holdra, visszafeküdt bajtársai közé. Majd így szólt:

– Gyerekek, aludjunk! Holnap is mennünk kell...

Giap Van Chung fordítása

Nguyen Minh Chau (1930–1989) prózaíró, a vietnami háború éveiben felnőtt és alkotott írógeneráció jeles képviselője, művei és egyénisége egyaránt nagy mértékben hatott a vietnami próza fejlődésére, valamint a vietnami irodalom megújulására. Az itt közölt novella a vietnami háborús irodalom sokat emlegetett írásainak egyike.

Bich Ngoc: Akt

BÁO NINH
Szilaj szelek

Még nem kelt fel a nap, de a köd már ritkulni kezdett a füves síkság fölött. Diem falu – szétszórt viskók az országút két oldalán – kibontakozott az éjszakából.

Vége felé járt a háború. A síkság túloldalán az ellenséges tüzérségi állás hallgatott; az égen még nem tűntek fel a felderítő repülőgépek. A falu szélénél az utánpótlás utolsó teherautója kelt át a kis A Rang folyón a kőből rakott gázlón, amely a lebombázott vashíd helyén készült. A kerekektől kiindulva hullámgyűrűk terültek szét koncentrikus körökben, majd elnyugodtak, és kismult a víz felszíne.

Hang szállt fel puhán valahonnan a ködből, tovalebegve az éj utolsó neszével, az ének végigsuhant a folyó partján:

*Vándor vagyok, aki honától messze jár,
A part vagyok, amely csak a léptedre vár.*

A szaggatott dombsor mögül, amely keletről szegélyezte a síkot, reszketeg vörösben kelt fel a nap. A köd eltisztult, és felkéklett az ég. Szerte a síkon gyémántként csillogtak a fényben a harmatcseppek a fűszálakon. Az ének hangja erősödött, komoran és mégis éterien hangzott, vibráló volt és szilaj.

Dieu Nuongé volt a hang. A lány már hónapokkal előbb meghalt, vagy évekkal előbb, senki se tudja igazán. De most, a napkeltében Diem ébredező lakói hallották az éneket, és azt motyogták: „Ez ő!”

A viskókon túlról, a lövészárkokkal szabdalt tüzérségi terepről őrszemek pásztázták távcsövükkel a falut.

*Ó, a sorsom mily mostoha,
Elment a kedvesem, s nem jön vissza soha!*

– Nézd csak, ott! Ő az! – kiáltott az egyik katona. A falut szegélyező bokorsáv mögött mintha egy nőalakot látott volna közeledni kecses, ringó járásával és hátára leomló ébenfekete hajával. A hajnalban összevegyült az álom és a valóság. Talán délibáb volt, amely a dalból született. Kísértet. Csalóka, kéjekre csábító látomás.

A lövészárkokban a százados meg a politikai tiszt egymás kezéből kapkodta ki a látcsövet. Dieu Nuongról, a saigoni énekesnőről, aki itt rekedt a felszabadult zónában, legendák keringtek a zászlóaljnál, és ahogy szájról szájra jártak, egyre csak fényesedtek.

A politikai tiszt leengedte a látcsövet.

– Ha azt a szajhát el nem kapjuk, megrontja csapatunk harci szellemét – mondta. – Maga után csalja a katonáinkat.

– De hogy tudod belefojtani a dalt egy kísértetbe? – kérdezte a százados.

– Meg kell tiltani neki! Ez sárga dal, pacifista. És miért kezd minden reggel azonos időpontban danolászni? Csak valami jeladás lehet. Vagy az embereinket akarja elcsábítani, az ágyába csalni, hogy megfertőzze őket, hogy lelohassza a harci erőt bennük. Csak ezen mesterkedik.

– De olyan gyönyörűen énekel!

A síkon egy szakasz gyalogos vágott át. Egyikük a sor végéről elmaradva megállt, és Diem felé kémlelt. A köd pamatokban szállt fel a folyó zöld vizéről. Szellő suhant végig fölötte, és elsodorta az éneket. A katonának végigborzongott egész testén a dal, úgy tetszett, hogy megsimogatja a szívüket. Áttetsző, fénylő és tiszta volt a dal, mint a hajnali levegő, a látóhatár mögött elterülő végtelen erdők szomorúsága áradt benne, fitytyet hányva határoknak, frontvonalaknak, csatatereknek, bombáknak, csúfot üzve az öldöklésből.

Amikor 1973-ban Diemhez ért a zászlóalj, Dieu még életben volt. Alig tudtunk róla, annyit csak, hogy az előző évben került a faluba a felszabadító haderők nagy offenzívája és a saigoni csapatok összeomlása után. Akik ennél tájékozottabbnak hirdették magukat, egymásnak ellentmondó történeteket meséltek róla.

– Azt mondják, hogy még rongyai is alig voltak, amikor ide menekült.

Azon a tűzvészes nyáron aligha ő volt az egyetlen szenvedő. Ezreket gyilkoltak meg, holttestek hevertek mindenfelé, végig az utak mentén, a földeken halomba rakva, a folyó vizében sodródva. Az életben maradtok is inkább holtak, mint elevenek voltak. A falu majdnem teljesen romokban hevert, csak tüskés bokrok, törött téglák és cserepek halmai meg hasadt gerendák maradtak belőle. Itt-ott félig rom, félig lövészárkok tákolmányok, ideiglenes viskók meredtek ki a hulladékból. Kuttyák turkáltak a szemét közt, az eltűnt múlt maradványait húzkodva elő: rikító színű ruhák rongyait, kalapokat, bőr és műanyag tárgyakat, fa- és üvegdarabokat, a háztartás eszközeit, másutt meg emberi csontokon marakodtak össze.

Az előtt a nyár előtt Diem virágzó község volt az amerikaiak oltalmában. A férfiak a katonai zsoldjukból éltek, az asszonyok apró üzletekkel kerestek pénzt. De a falura rátört a háború. Naponta repülőrajok jöttek, bombákat szórva a házakra és a földekre. Az amerikai gazdagság időszakának vége szakadt.

Az én csapatom, a 17. számú tüzérségi zászlóalj a következő évben ért Diembe, hogy az A Rang folyót

védje a légielő ellenében. A kísértetfalu határában foglaltuk el állásunkat. A falu lakói nyomorogtak, szinte elvadultak. A kevés férfi, a bábhadzsereg vak és nyomorék maradványai már nem kaptak élelmiszerfejadagot. Csak az asszonyok mertek kimozdulni, ösztövéren és kábán, rongyokban, éhező gyerekek rajától körülvéve.

Mind menekültek voltak a régió városaiból, falvaiból és katonai táboraiból, akik az előző nyáron a felszabadító hadsereg tankjainak kerültek az útjába. Egyik éjszaka iszonyú öldöklés volt. Ahogy mesélték, a menekültek repülőzúgást hallottak messziről, és ezernyi fáklyát meggyújtva hatalmas fénylő keresztet formáltak a templom előtti téren. A sötétben üvöltve csóválták a fáklyákat a pilóták felé. Senki se hallotta az első lövéseket, senki se látta az első felvillanásokat a látóhatáron. Órákon át záporoztak rájuk a repeszgránátok. Az amerikai repülőgépek vissza-visszatérő rajai hajnalig bombázták az iszonyú tömegsírt. Dieu Nuong egyike volt a keveseknek, akik életben maradtak.

Diem nyomorba és ínségbe süppedt. Mindenki köteles volt a földeken dolgozni, a manióka-sorok fölé görnyedni, a rizsültetvényeken robotolni. Mindenkinek el kellett fogadnia a forradalmat. Aki ellenállt, azt üldözték, sokakat ki is végeztek.

Maga Dieu Nuong börtönbe került. Három napra egy földalatti lyukba zárták büntetésül a sárga dalaiért, de semmit sem értek vele; továbbra is a maga világában élt, szabad maradt. Minden nap énekelt, hajnalban és alkonyatkor. Az a hír járta, hogy éjjelenként katonák lopóznak nyomorúságos konyhájához a folyóparton, ajtaján kopognak, a bambuszfalon kaparásznak. Az ellátmányukból hoznak neki rizst vagy egy csomag cigarettát, mások szövetdarabokat, cernát, tüt, kis tüköröt, fésűt, gyufát vagy bármit, amiért egy ölelést lehet kapni. Bolondnak és szajhának emlegették a faluban.

Úgy tudták, hogy valaha énekesnő volt egy saigoni zenei együttesben. A társulat fellépésre ment a különleges hadosztály állomáshelyére, Tan Tranba. Épp csak elkezdődött az előadás, amikor a felszabadító hadsereg tankjai megrohanták a várost. A menekülők áradata magával sodorta Dieu Nuongot az égő földeken át Diemig, és ő velük együtt ottrekedt. A tömegmészárlás éjszakáján egy nagy halom holttest alá szorult a temetőkertben. Egy teljes napon át a hullák bűzét lélegezte be. Amikor végül előhúzták, úgy festett, mintha vörös lakkba esett volna. Állítólag annak az éjszakának az iszonyata fosztotta meg ép esztétől.

Zászlóaljunk hozzászokott az énekéhez; minden nap, szilaj szél gyanánt, vad és igéző hangja végigsuhant a sík fölött. Ódákat zengett a vágyról, amely szülőföldje után epesztette, a múlttól, amikor művészetének,

közönségének, a rivaldafénynek élt. Az elveszett ifjúságról dalolt, az elveszett szépségről, mindenről, ami már a múlté:

*Pedig nemrég a szerelemnek éltünk,
Pedig nemrég nekünk is volt hazánk...*

Diem népe még mindig dúdolja a panaszos éneket, amelyet Dieu Nuong azon az éjszakán énekelt először, amikor foglyok menete vonult át a falun, nem sokkal a nagy mészárlás után. Százával vonszolták magukat a párosával összekötözött szerencsétlenek az úton terepszínű uniformisban. A nyomorult diemiek kunyhóikból leskelődtek, hogy nincs-e rokonuk a foglyok között. Az út széléig nem merészkedett senki. És ekkor, a falu végén, egy alak tűnt elő a fák közül – Dieu Nuong. Estszürkület volt, a jelenések órája.

Motyogva, vadul égő szemekkel, a magas fűben gázolva megindult a foglyok nyomán. A foglyok, akik meggörnyedve vonszolták a lábukat, észre se vették, amíg bele nem fogott földöntúli énekébe. Hangja gyenge volt, és szaggatott, mert a lélegzete ki-kihagyott. Az egyik fogoly bekapcsolódott az énekébe. Majd egy másik is, és újabb meg újabb. Dieu Nuong hangja minden férfi ajkát úgy érte, mint egy-egy csók. A foglyok menete kórossá lett, az énekük elfojtotta a vonszolódó léptek zaját. A kísérő örök csendet parancsoltak, de aztán jobbnak látták leengedni a szuronyukat.

Most már a falusiak is ott tolongtak az út szélén, némán és dermedten bámulták, ahogy a menet lassan eltűnik az erdő rengetegében. A nyomorultak kórusától felerősítve Dieu Nuong éneke visszhangzott az éjszakában:

*...E háborúban testvért öl a testvér,
Férgék lettünk, szegyen borul reánk,
Pedig nemrég a szerelemnek éltünk,
Pedig nemrég nekünk is volt hazánk...*

Diem Nuongnak nincs sírja. Ott nyugszik valahol a nagy síkon, egy kis földhalom a sok földhalom között.

A folyó kanyarulatánál a légelhárító erődből nem maradt más, mint néhány patkó alakú, ragyás fal. Az idő feltöltötte a láncos és gyújtó bombák tölcseireit. Az ösvény, amely valaha összekötötte lőállásainkat a faluval, már alig láthatóan kanyarog a folyó mentén a magas fű alatt. De a katonák, akik azóta szétszóródtak, aligha felejtették el. Akkoriban a tábori szakácsok járták végig naponta kétszer, hogy a harcosoknak ennivalót hozzanak. Éjjelenként pedig, főleg ha nem volt fent a hold, katonák osontak rajta, hogy „a kapcsolatot ápolják a néppel”, a fűben gázolva, a folyó felé tartva, és

összetömörülve, ha a partizánok őrzésének az árnyképe az égre rajzolódott.

Azokban az időkben tiltottak minden érintkezést a felszabadított zóna népességével. Akinek ott nem volt dolga parancs szerint, nem léphetett a faluba. Az engedtlenségért komoly büntetés járt, kizárás a pártból vagy valami hasonló szerencsétlenség. Mert hát a katonák a nép közelében olyan, mint tűz a szalma mellett.

A katonák és a rozoga kalyibák lakói közötti kapcsolat tehát nem volt szoros, de a magas fűben hallgatóságosan csak létrejöttek az ösvények. Nappal egyedül a szakács és a kíségetőik merték őket használni, de éjjel ezek az utak vezettek a szerelemhez.

Az én zászlóaljamban minden katonák legfőbb ambíciója az volt, hogy Cu szakács a kíségetőjének válassza – ő volt ugyanis az egyetlen, akit a faluhoz kötött a beosztása.

A konyha a templom mellett épült fel. Cu azért választotta ki ezt a helyszínt, mert nem tetszett vonzó célpontnak egy bombázó számára, és mert a közelében állt a falu legtisztább vizű kútja. Annak éppenséggel nem örült, hogy a pappal kell osztania a kúton, de a pap alkalmazkodó természetű volt, és sokkal értelmesebb, mint a falubeliek, akiket Cu semmirekellők bandájának tekintett. Termékeny földek között éltek, de amióta csak a gazdálkodásra kényszerítették őket, eltűnt belőlük minden érdeklődés a föld művelése iránt. Bizonyára nagyon hozzászórtak, hogy az amerikaiak segélyéből éljenek, és az aranykorba vágytak vissza, amikor a férfiak könnyű zsoldért, a nők meg prostituáltként szolgálták ki az amerikaiakat és kollaboránsaikat. Cu meg volt győződve róla, hogy mind egy gyékényen árulnak az ellenséggel, titkon csak az alkalomra várnak, hogy visszatérjenek hozzájuk, és addig türelmes beletörődéssel álcázzák igazi lojalitásukat.

Cunak nem fért a fejébe, miért vesztették el úgy a fejüket a bajtársai a falu női miatt. Századának ötven katonája évekig élt békében és egyetértésben az őserdő mélyén, de amint a síkságra települtek, a szabad ég alá és egy folyó mellé, falu és nők közelébe, rögtön kitört a civakodás. Pedig ezek a nők nagyon mások voltak, mint az északiak; nem voltak engedelmesekek, hűségesekek, bátrak, leleményesekek és lelkiismeretesekek, még kevésbé az ellenállás hősei. Cu szemében a falu nyüzsgött a női kórokozótól.

– A női kórokozók vérbajt és gonorreát terjesztenek – figyelmeztette kíségetőit.

Cu nem fogadott el akárkit kíségetőnek. Könnyörtelenül elutasította a jópofákat, a fecsegőket, a fifikásokat, vagyis azt a fajtát, amely a falusi nőkre nagy hatással lehet.

– Ha szakács vagy, ha egész nap az étellel foglalkozol, amely a bajtársaidnak készül – mondta gyakran –, tisztán kell tartanod a kezedet. Nem nyúlhatsz mocskhoz, rothadékhoz, de legfőképpen a nők testét kell elkerülnöd vele.

A falusiak rettegtek Cutól, és nem mertek a konyhához vagy a kútjához közel menni. Ha a kíségetőivel összebarátkoztak, és valamit kunyerálni akartak vagy üzletelni velük, mindig megvárták, amíg főnökük elment az ételadaggal a táborba.

Naponta kétszer ugyanis Cu az egyik kíségetőjével és egy katonák védő kíséretében átvitte a reggelit, illetve a vacsorát a katonáknak. Nich, egy apró és kitűnő szimantú telivér laoszi kutya vezette a menetet. Kis darabon az országúton mentek, aztán át a falun a kunyhók között kanyarogtak. Lassan haladtak, kissé előre dönt testtel, csípőre tett kézzel, egyensúlyozva a hátukon cipelt hatalmas kosarat, amely a főtt rizs melegét és illatát árasztotta.

A falu kutyái Nich láttán meghátráltak, kiéhezetten lestek a kötörmelék közül, de nem mertek ugatni. A rongyos gyerekek a rizs meleg illatától megigézve Cu és kíségetője után tódultak, és a kosaruk felé nyújtogatták a kezüket.

– Szakács bácsi, szakács bácsi! – kunyeráltak.

– Mocskos kis koldusok, kotródjatok innen! – kiáltott rájuk Cu.

Néha azért, ha egy különösen bátor képű kölyök a falu széléig kitartott, megállt, és intett neki. Előhúzott kosarából egy darabka sült maniókát, egy főtt rizskalászt, ritkán egy szárított halat, és azt mondta:

– Nesze, ennyi van. A ba doinak nem jár több enni való. Manioka sem, rizs sem. Csak sós szulák meg gyömbérszár. Több egy szem se. A forradalom felszabadított benneteket, de a nyomorral magatoknak kell megküzdenetek. Tanulj meg kapálni, megtermelni a betevő falatodat. Mondd el az anyádnak is. Ez a forradalom még sokáig fog tartani. Nem csak a mi életünkben, még a tiédben is.

Azt mondják, hogy Nicht még ma is látják fel-alá futkosni a gyalogösvényen. A harmincöt milliméteres töltények rozsdás zöld rekeszeit szaglássza, felmászik a gyommal benőtt bunkerekre, és fájdalmasan fürkészi a folyót.

– Szakács bácsi! Szakács bácsi! – Az akkori gyerekek egyike, ma már felnőtt, még ma is így kiált, ha meglátja az apró kutyát búsan kószálni a régi ösvényen. A kutya mögött látni véli a két emberalakot a hatalmas kosarak alatt görnyedve.

A kutya láthatólag képtelen elszakadni az ösvénytől. Minden hajnalban és minden alkonyon visszatér ide. Senki sem képes eltántorítani ettől a pályától, amelyen

az alvajáró biztonságával ballag végig. És senki sem mer kezét emelni rá.

– Ez a kutya ölte meg Dieu Nuongot.

Legalább is ezt beszélnek róla. Még akik a tragédiáról semmit sem tudnak, azok is félnek a kutyától. Talán ők is érzik, hogy kínos ritmikus sétája mögött valami szinte ember vakság és örülség lappang.

Cu két kíséretét havonta két másikkal váltották fel. Egy alkalommal, amikor épp esedékes volt a csere, Cu kijelentette, hogy nem akar megválni Tuantól, addigi két kíséretétől. – Remekül beletanult a munkába. Dolgos és lelkiismeretes. Ragaszkodom hozzá – mondta.

Tuan gyalogosként kezdte, de senki se tudta pontosan, hogy hol harcolt, mielőtt a zászlóaljunkhoz került. Súlyos sebesülése miatt normális körülmények között leszerelték volna a hadseregből, de ő engedett a pártintencióknak, és önként jelentkezett további hadi szolgálatra. Nem az eredeti egységéhez helyezték vissza, hanem az én tüzérségi zászlóaljunkhoz került, harmadik géppuskás beosztásban. Magas és vékony természetével szinte ösztövérenek hatott. Kiugró ádámcsutkája volt. Arcát a halántékától a szája sarkáig húzódó iszonyú sebhely éktelenítette el, egy puskagolyótól, és ettől a szája is elferdült. A tüzérek szerettek bolondozni Tuan körül, de ő nem tartott velük. Hallgatott, nem nevetett, de nem is sértődött meg.

Nem törődött a ránk csapó zuhanóbombázó gépekkel, a közelben felrobbanó bombákkal és a körzetünkbe behatoló rakétákkal; fel se vette őket. Ez a hidegvér, ez a minden iránti közömbösség tette tökéletes harmadik géppuskássá. Csak a gépfegyver fogantyúját kellett elforgatnia és az irányzékot beállítania.

– A tüzérségi harc igazában egyhangú – mondta nekem. – Olyan, mint gépen írni. Nincs benne semmi színpadias. Nem lehet egy napon említeni a kézitusával.

– Azért mondd, mert csak harmadik géppuskás vagy – feleltem. – Ha akarod, szólok az őrnagynak, hogy engem tegyen a helyedre. Akkor te lehetsz a második, aki a ravaszt húzza.

– Ne is törődj vele – felelte. – Jó nekem, akárhova állítanak. Teljesen mindegy.

– Ha így vagy vele, miért nem mentél vissza északra, amikor alkalmad lett volna rá? – kérdeztem. – Miért maradtál itt?

Tuan csak a vállát vonogatta.

– Szerelmi okokból? Hűtlen lett a feleséged? Mi?

Tuan mordult egyet, de nem válaszolt.

Valójában senki se tudta, hogy van-e egyáltalán felesége vagy gyerekei. Senki se látta soha, hogy levelet írt vagy kapott volna. Még a politikai tiszt se tudott róla

többet annál a pár sornál, ami a személyi lapján állt. Tuan senkit se avatott bizalmába.

Szokatlan szükszavúságán kívül Tuan a gitárjátékáról volt nevezetes. Ebben nem volt jobb nála a században. Nem úgy játszott, ahogy a katonák szoktak, a vállát ingatva és a lábával ütve a ritmust, a dallamot se dúdolta vagy füttyülte közben; szórakozottan játszott, mint aki se magát, se minket nem akar mulattatni vele.

– Mit játszol, Tuan? Mi ez a furcsa zene?

Tuan nem felelt. Lerakta a gitárját, egy öreg, rozoga hangszer, és kiment a konyhába. Amikor hozzánk került, már nála volt, és kész csoda, hogy maradt meg épségben mindazok közepette, amin átmentünk.

Cut eleinte bosszantotta Tuan hallgatag természetét, de hozzászokott. A diszkréció elvégre nem jellemhiba. A konyhán meg úgyis annyi volt álló nap a tennivaló, a futkosás, hogy sok beszédre nem is lett volna idő.

Csak késő este, amikor már a legénység rég jóllakott, talált Cu meg a két kíséretét, hogy néhány szót váltsanak, mielőtt a függőágyukba bújnak. Ilyenkor Cu elővette egy üveg bort, és megitta kíséretét, miközben a másnapi teendőket megbeszélte velük. Nyugodtabb napokon Cu meg a másik kíséretét, Binh leült kártyázni, Tuan pedig elővette a gitárját, felhangolta, és halkan játszani kezdett. Binh a füttyével kísérte a dallamot. Cu pedig letette a kártyát, Tuan felé fordult és úgy hallgatta. Egyik este felismerte a dallamot, hisz hallotta minden hajnalban és minden alkonyon: *Vándor vagyok, aki honától messze jár, A part vagyok, amely csak a léptedre vár.* Vajon Cu nem ekkor sejtette meg Tuan titkát?

Kint szünet nélkül zuhogott. Nyirkos, fülledt légkör ereszkedett a kunyhójukra. Sárgás fényt vetett a lámpa. Szomorú katonaélet. Akár egy elnyújtott sóhaj.

A pap háza, Cu kunyhója mellett, majdnem eltűnt a négy agyagos lejtő közepén, amelyek körülfogták. Gyér bútorzata volt: szalmával bevetett bambuszág fa párnával, asztal, a falon könyvespolc és pár szentkép. A bejárat felett kosár függött. Abba helyeztek reggelenként a hívők néhány falatot a papjuknak, aki ritkán hagyta el a szobáját, és sohase járt a kertjén túl. Bölcs öreg volt, a világtól elvonulva élt. Amely nap Dieu Nuong meghalt, ő is eltűnt.

Az előző évben, amikor az amerikaiak széjjelbombázták a menekülteket, a pap és Dieu Nuong egymás mellett feküdt a hullák halma alatt. A pap húzta ki a lányt, életre keltette, és attól a naptól fogva a gondját viselte. Egy ideig Dieu Nuong a templomban lakott a pap mellett, mintha a húga volna. Nem volt illendő elrendezés, de azokban a zűrzavaros időkben sok tabu szenvedett sérelmet, és több volt a kivétel, mint a szabály.

Később, amikor a lánynak már volt saját kunyhója a falu szélén, gyakran visszament a templomba meglátogatni a papot, talán hogy győnjon nála, vagy hogy megossa vele az ajándékokat, amiket a katonák naponta vittek neki, mind amit a sovány fejadagjukból megtakarítottak, vagy a raktárból csentek, vagy zsákmányoltak valahol.

Azt hiszem, nem vagyok egyedül a véleményemmel: én sose tartottam rosszlánynak Dieu Nuongot. Nekem olyan boldogságot adott, amit sohasem élveztem ott fenn északon. Sok év elmúlt azóta, de nem tudtam és nem is akarom elfelejteni. Látom őt könnyed, kecses ringással járni az elhagyatott úton, látom a folyóparton üldögélni szótlanul, szomorkásan.

– Gyere be, katonám. Ne félj, egyedül vagyok.

Dobogó szívvel vontam félre a függönyt, amely ajtajául szolgált, és már a szobájában voltam. Előre léptem, és valami csodálatos, reszkető melegség fogadott, valami, amit nem lehet leírni, és a lágyság mély örvényébe süllyedtem.

– Hogy hívnak, szerelmem? Jártál már nálam?

A felszabadított zóna keserves életkörülményei sem tudták megrongálni Dieu Nuong testét; volt benne valami áthatóan nőies, igen, nőiesebb volt minden más nőnél. És nem csak az ölelésében, a becézésében, a heves gyönyör pillanataiban, amikor gyengédsége lobot vetett, felnyögött és karjait dobálta, nem is csak olyankor, amikor halkan lihegett, megsemmisülve és kimerülten, és hullámokban ömlött belőle a bűnös női vágy.

– Máris mennél? – tartóztatott. – Messze még a hajnal. Ne siess. Valamit szeretnék mondani neked. Valamit, csak egy valamit.

De kevesen mertek maradni, és még kevesebben merték meghallgatni, amit Dieu Nuong mondani akart nekik. Senki se akarta hallani, mert senki se tudott segíteni neki. Nagyon veszélyes volt. Dieu Nuong pedig láthatólag hitt benne, hogy vannak még ezen a világon örültek, akik az életüket is kockára teszik a szerelemért, akik árulóvá is lesznek érte.

Persze mind szerettük volna újra felkeresni, ezért hazudtunk neki, megígértük a lehetetlent, mert tudtuk, hogy nem segíthetünk neki a szökésben. Ám egyszer, egy évvel előbb akadt egy férfi, aki segítséget ígért neki, és állta is a szavát.

Csak később tudtam meg, amikor már túl voltunk mindenén, hogy még gyalogos korában Tuon többször is megfordult Diemben.

A lángok nyarán, a tömegmészárlás után a falura rászakadt az éhínség; kifogyott az a kevéske készlet, amelyet a bao doi adományozott nekik a felszabadításkor. A hatóság elrendelte a termelés fokozását, még a papnak is dolgoznia kellett a megélhetésért.

Dieu Nuong a papnál lakott akkoriban, és mivel gondviselője nem túrta a földet, igyekezett két ember munkáját elvégezni, erdőt irtani és maniókát ültetni. De nem volt szokva a kemény munkához, minden kapavágás után a kezébe temette arcát és sírt. Mire lement a nap, az ő földdarabján ott álltak még a fák meg az aljnövényzet.

A közelben egy szakasz katona lustálkodott függőágyakban hintázva. Csúfolták a vézna nőt, megvetően lustának mondták, kényeskedőnek, aki csak a kényelmet ismerte addig, és most kénytelen megtanulni, miből is él az ember. Végül megesett a szívük a szenvedésén, és felajánlották, hogy segítenek. Egész éjszaka a fákat vágták, a bozótot irtották. Az egyikük bemutatkozott. Tuannak hívták. Megígérte, hogy pár nap múlva visszajön, és segít Dieu Nuongnak felégetni az irtást. És állta a szavát.

Dieu Nuong földje volt a legszebb az egész faluban. Egy tuskó nem maradt a talajban. Amikor Tuan elment, megígérte, hogy visszajön, segít elültetni a maniókát. És állta a szavát.

Megjöttek az esők. A manióka, amit Tuan ültetett, napok alatt zöld szőnyeget borított a talajra. Tuan magokat vetett körbe, hogy töksövény nőjön fel belőle. A templom mögötti földsávra zöldségféléket vetett Dieu Nuong a segítségével. Mintegy ötnaponként Tuan elküszött a városhoz közeli frontvonalától, hogy a mezőkön át Diembe jöjjön.

Ekkoriban költözött el Dieu Nuong a paptól a kunyhóba, amelyet Tuan épített neki. Mellette a lány arcáról eltűnt a kétségbeesett komorság, ragyogott a szeme, és újra tudott mosolyogni.

Néha a gitárját is elhozta Tuan a lány kunyhójába. Halkan játszott, a lány dúdolgatott hozzá. Akkoriban csak Tuannak énekelt.

Bizonyára ígéreteket tettek egymásnak. Nem kétséges, hogy Dieu Nuong elmondta Tuannak, mennyire elege van a keserves életéből, hogy egy isten háta mögötti faluban kell túrnia a földet; hogy egy erős és megbízható férfit szeretne, aki átsegíti őt a fronton, és visszavezeti a nyugodt és kényelmes élethez, amelyet a felszabadulás előtt élvezett.

Tuan bízott benne, hogy át tudnak jutni a frontsávon, azon az aknákkal teleszórt és őrzéssel ellenőrzött tíz kilométeres szakaszon – mert éppen akkoriban értek véget a béketárgyalások. A szerelemtől megrészegevedve és a béke reményétől megmámorosodva megígérte a lánynak, hogy segíteni fog neki. És ezt biztosan a legkomolyabban gondolta. De aztán hirtelen nyoma veszett. Napok, hónapok teltek el, végül már senki sem beszélt Tuanról Diemben.

Ahogy mi legtöbben, Dieu Nuong sem említette többé a nevét. Lehet, hogy idővel az emléke, az ígérete is elhalványult az agyában. De sóvárgása a szabadság után megmaradt, ott bujkált minden dalában, amelyet hajnalban vagy alkonyatkor elénekelt. Éjről éjre ígéretet csikart ki a katonákból, akik fölkeresték, de az ígéretek mind üresebbek lettek a múltó napokkal, ahogy a háború kegyetlenebbre fordult, ahogy bombák és gránátok záporoztak a falvakra, összezúzva a béke minden reményét.

Egy esős éjjel, ahogy a pap háza felé ballagott az ösvényen, a veteményes kertben a szakács kunyhója felől gitár hangjai ütötték meg a fülét. Nesztelenül a kunyhóhoz lopakodott, és belesett. Az olajlámpás pisla fényénél nem tudta kivenni a gitáros arcát, de a dallamot megismerte a Tuannal töltött éjszakák után. Lélekszakadva az ajtóhoz osont. Nich, a kutya felugrott a kunyhó sarkából, és vadul ugatni kezdett.

– Ki az? – kiáltotta Cu, kikászálódott a függőágyból, és puskát ragadott. Dieu Nuong hátraugrott. A gitár elnémult, ő pedig elrohant.

Cu kivágta az ajtót.

– Kém! – kiáltotta. – Állj!

Megpillantotta Dieu Nuong sziluettjét.

– Te vagy az, te szajha? Állj meg, vagy lövök! – üvöltötte Cu. Kirohant az esőbe, megcsúszott a sárban, és arccal a földre terült. Dühösen talpra ugrott, és egész sorozatot lőtt ki a lány irányában.

Tuan is kirohant, kiragadta a kezéből a fegyvert. – Te hülye! – kiáltotta, és öklével Cu arcába sújtott. Ledobta a puskát, és elrohant a sötétbe Dieu Nuong után. A faluban megszólaltak a szirénák.

Binh felsegítette Cut, és betámogatta a kunyhóba.

– Ha majd kérdeznek, mondd azt, hogy nem történt semmi – morogta Cu, és sziszegve törülgette az arcáról a vért és a sarat a zubbonya ujjával. – Mondd, hogy rosszat álmodtam, és elkezdtem összevissza lövöldözni. Most pedig menj ki, nézd meg, mi történt. – Felsóhajtott. – De miért rohant el az a nő?

Később, amikor Binh elmesélte nekem, mi történt azon az éjszakán, gyászos hangon ezt mondta: – Ha Dieu Nuong nem kap sebeket, rögtön elmenekülhetek volna.

Ahogy most visszagondolok rá, Cu eljárása a legfel foghatatlanabb számomra. Egyedül ő tudhatott róla valamit, hogy mi volt Tuan és Dieu Nuong között. Miért kellett akkor a lányt lelőnie?

Binh senkinek sem árulta el, hogy Cu tüzelt Dieu Nuongra, vagy hogy összeverekedett Tuannal, senkinek se beszélt Tuan és Dieu Nuong titokzatos kapcsolatáról. Annyi lett csak köztudomásúvá, hogy mind a ketten eltűntek.

Az erdő szélén a gyom kezdte benőni Dieu Nuong kunyhójának környékét. Híre ment, hogy a lány elmenekült, mások szerint meghalt – belefűlledt a folyóba, vagy egy akna fölrobbant alatta.

Az eső mintha sohase akart volna elállni, és lassan ráébredtem, miért vagyok olyan szomorú. Hiányzott Dieu Nuong éneke, ő maga hiányzott. És nem csak nekem, az egész század lehangoltnak hatott. Mintha fölöslegesnek éreztük volna a jelenlétünket.

Aztán egy derűs napon a száraz évad kezdetén tudomásunkra jutott, hogy Tuan és a lány egész idő alatt a templomban rejtőzött, kivárták, hogy az esők véget érjenek és Dieu Nuong sebei begyógyuljanak. Akkor végleg elmenekültek.

A paptól tudtuk meg. Hajnalban jött el hozzánk a lövészárkokhoz, a köntösét átázta a harmat.

– Tavaly elcsábította a lányt egy katona, maguk közül való volt, az a sebhelyes arcú. És most nemrég visszajött. Nem csak magukat árulta el, ő vette rá a lányt is, hogy megtagadja Istent. – Elmondta azt is, hogy rögtön szólt Cunak, amikor a szökésüket fölfedezte. Cu azonban minket nem értesített erről.

– Ha tényleg el akarják kapni őket, még nem késő. A lány sebei alig gyógyultak be, nehezen jár – mondta a pap. – Vigyék magukkal a kutyát.

Engem ért a megtiszteltetés, hogy az üldözésükre menjek Cu és két felderítő társaságában. Nich mutatta fűrgén az utat, a pórázt feszítve, amelyet Cu tartott.

Szótlatlanul követtük nyílt alakzatban, a puskát lövésre készen tartva. Parancsot kaptunk, hogy ne engedjük elmenekülni őket, mert ismerik a legközelebbi csapatmozdulataink titkát

A nyomok, amelyeket Nich követett, a folyó mentén vezettek, a síkság sűrű erdővel benőtt tája felé.

Buzgalmunk hamar lelohadt. Vonakodva haladtunk tovább. Por szállt fel a lépteink nyomán. Múltak az órák. Nich kitaróan követte a menekülők láthatatlan cikcakkos útvonalát. De amint épp arra jutottunk, hogy nem érdemes tovább menni, egy nagy knia fához értünk a síkság közepén, az embermagasságú fű között. És láttuk, hogy Tuan és Dieu Nuong nemrég ott tartott pihenőt. Hangyák nyüzsögtek néhány rizsszemet hurcolásza. A földön cigarettavég, újságpapírból sodort ócska cigarettáé. De a legbeszédesebb jel egy test lenyomata volt a fűben, egy fekvő női test körvonalaival.

Éppen alkonyat előtt értük utol őket.

Kimerülten álltunk meg egy patak partján. A vízben Nich elvesztette a nyomot. Leültünk pihenni. Hallgatásunk ott függött a lemenő nap átható vörösében.

Hirtelen a patak mormolásán át halk, váratlan hang ütötte meg a fülünket.

– A gitár! – kiáltott Cu.

Lélegzetünket visszafojtva füleltünk. Egy halk hang dalba fogott.

Átgázoltunk a patakon, és kúszva közelítettük meg a helyet, ahonnan a hangokat hallottuk. Fenyőerdő volt, ritkás fatörzsek nyújtóztak az ég felé. Vékony füst szállt fel az estébe.

Egy gally megroppant. Az ének elhallgatott.

Egy fatörzs fedezékéből bámultam kimeredt szemmel. Apró tűz fölött fazék függött. Mellette feküdt a gitár. Két fenyő közt függőágy volt kifeszítve. Prédáink a bokrok közt bújtak meg.

Csend. Hosszú csend. Gépiesen kibiztosítottam a fegyvert.

– Barátaim, testvérek! – hallottuk Tuan hangját. – Senkinek sem ártottunk. Hagyjatok futni!

– Hallgass! – kiáltott az egyik felderítőnk. – Felállni! Gyerünk elő, feltartott kézzel!

Egy perc eltelt. Több perc. Néma csend. Cu hirtelen elengedte Nich pórázát. A kutya elrohant, és hallottuk, hogy a bokrok közt ugat. Viharos örömmel. Rezgett a bokor.

– *Vándor vagyok* – hangzott fel az ének.

– Ostoba nő! – kiáltotta egyikünk. – Szajha!

Abban a pillanatban négy géppisztoly üvöltött fel. A villanások egymásba olvadtak az estében.

Négy tárat ürítettünk ki. A négy fegyver egyszerre hallgatott el. Mind a négyen előrerohantunk, és dőbenten álltunk meg.

A szétzúzott bokor mögött két emberi alak hevert összefonódva. A golyóink mintha még szorosabban összeforrasztották volna őket. A férfi a testével akarta védeni a lányt, de a lövedékek átütötték mind a kettőt. A tűz pislákoló fénye meztelen hátukon táncolt.

Bénultan álltunk jó darabig. Leszállt az éjszaka. Úgy tetszett, hogy valami láthatatlan, leküzdhetetlen erő bilincsel össze minket. A puska szaga, pusztító dühünk egyetlen tanúja eloszlott már.

Cu felzokogott.

Letérdeltem Tuan és Dieu Nuong mellé, és szétválasztottam őket.

Két nap múlva parancs érkezett, hogy délnek vonulunk. Örökre elhagytuk Diemet. Összehúztam magamat, akárcsak Cu. Csata várt ránk, az egyetlen megváltás lelkünk számára. Harcolni fogunk és felejtetni.

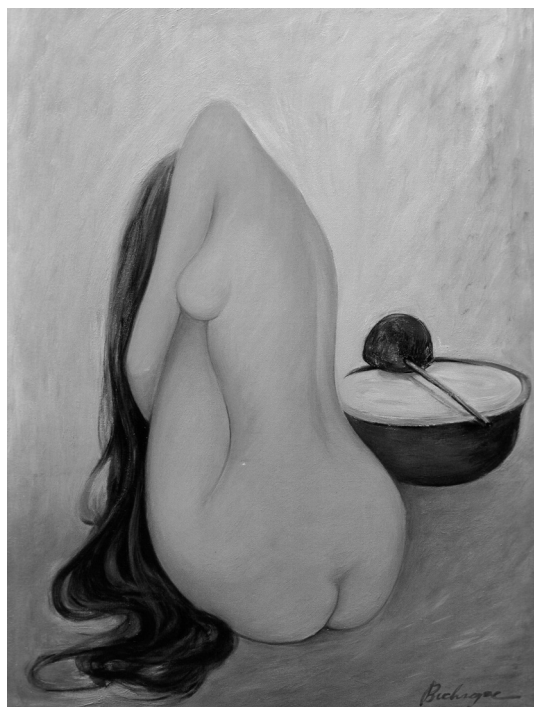
Akkor még nem tudtuk, hogy ez volt az utolsó száraz évszak a háborúban. Lelőttük a békeküldötteket, és mindennek ellenére eljött a béke.

A síkon az egész évszakban süvöltöttek a szelek. Békés szelek, szilaj szelek.

Tótfalusi István fordítása

Bao Ninh (1952) író, a Vietnami Írók Szövetségének tagja. Hanoiban lakik, a vietnami háborúban katona volt, most *Az irodalom* című folyóiratnál dolgozik. Leghíresebb műve *A háború szomorúsága* című regény, amelyet több nyelvre lefordítottak. Az itt közölt fordítás angol nyelvből készült.

Bich Ngoc: Fürdőző

NGUYEN HUY THIEP

A tábornok nyugdíjba megy

I.

E sorokat papírra vetve jó néhány barátomban olyan különös érzéseket élesztettem újra, melyeket régen betemetett már az idő, ráadásul apám sírjának nyugalomát is megzavartam. Mégsem tehettem mást, és kérem az olvasót, hogy a bennem kavargó, mindennél erősebb érzések kedvéért nézze el stílusom fogyatékoságait. Hadd mondjam el, elsősorban az a cél lebeg szemem előtt, hogy méltó emléket állítsak apámnak.

Apámat Thuannak hívták. Ő volt a Nguyen család elsőszülött fia. Rendkívül népes család volt a miénk, a faluban egyedül a Vu familia büszkélkedhetett nálunk több fiúgyermekkel. Apai nagyapám klasszikus kínai tanulmányai elvégzése után falusi tanítóként dolgozott. Két felesége volt. Az első néhány nappal apám születése után meghalt, ezért nagyapának újra kellett nőszülnie. Másodszorra egy kelmefestőnőt vett el. Őt sem ismerem. Csak annyit hallottam róla, hogy átkozottul rossztermészetű néember volt. Ilyen mostohaanya mellett apámnak már zsenge korában számtalan kellemetlenséget kellett kiállnia. Nem csoda, ha tizenkét évesen elmenekült hazulról. Berukkolt a Néphadseregbe, és attól fogva a lehető legtrikábban látták otthon.

19.. táján hazatért falujába, és megnősült. Holmi szerelmi házasság itt nyilván szóba se jöhetett. Tíz napi eltávozás, megannyi fontos elintéznivaló... A szerelemhez sok más egyéb mellett idő is szükségeltetik.

Ahogy cseperedtem, soha semmit nem tudtam apámról. Gyanítottam, hogy anyám se sokkal jobban érti őt, mint én magam. Apám élete másból sem állt, mint hadseregből és katonaságból.

Később aztán munkába álltam. Megnősültem, gyermekeim születtek. Anyám lassan megöregedett. Apámnak még mindig se híre, se hamva. Időnként váratlanul betoppant hozzánk, de látogatásait rövidre szabta. A tőle kapott levelek mindig szűkszavúak voltak, mégis kiéreztem belőlük aggódó szeretetét.

Egyetlen fiú vagyok, és mindent neki köszönhetek. Az ő érdemei révén tanulhattam és utazhattam külföldre. Családunk anyagi biztonságáról is ő gondoskodott. Házam ott áll az egykori faluban, mely ma már Hanoi külvárosa. Nyolc évvel azelőtt épült, hogy apám nyugdíjba ment volna. Nagyon szép villa volt, bár persze akadt vele néhány probléma is. Híres építész tervezte, apám egyik barátja. Az illető ezredesi rangban szolgált, többnyire katonai táborokat rajzolt. Aztán apám hetven évesen nyugdíjba ment. Dandártábornokként szerelt le.

Volt időm barátkozni a gondolattal, mégis vegyes érzelmekkel néztem apám nyugdíjaztatása elé. Minthogy anyám nem volt már öntudatánál (hat évvel idősebb volt apámnál), jószérivel engem fűzött bármi néven nevezhető lelki kapcsolat a közelgő eseményhez. Gyermekeim még kicsik voltak. Feleségem alig-alig ismerte apámat, hiszen mikor összeházasodtunk, jó ideje nem érkeztek hírek felőle. Dúlt a háború akkoriban. Mindamelletts családunkban apám mindig is a makulátlan becsület és büszkeség mintaképe maradt. Mind a falu, mind a család a legteljesebb tisztelettel és csodálattal övezte nevét.

Apám igencsak sommás csomaggal érkezett. Majd kicsattant az egészségtől.

– Ami fontos tennivalóm volt az életben, már mind megtettem – jelentette ki.

– Úgy bizony – feleltem.

Nevetett. Lelkesedése átterjedt az egész családra, két hónapig valóságos elragadtatásban éltünk mindannyian. Megesett, hogy éjfélkor vacsoráztunk. A ház csak úgy zsongott a vendégektől. Feleségem kijelentette:

– Ez nem mehet így tovább!

Elrendeltem, hogy vágjanak disznót, és készítsenek nagy vacsorát, melyre minden barátunk és rokonunk hivatalos lesz, így osztozhatnak örömeinkben. A mi falunk, bár egybenőtt a várossal, megőrizte egyes paraszti jellegzetességeit.

Egy hónappal később különböztünk össze apámmal először, bizonyos családi ügyek kapcsán.

II.

Mielőtt történetemet folytatnám, engedjék meg, hogy pár szót szóljak a saját családomról is.

Harminchét éves voltam akkoriban. Foglalkozásomra nézve mérnök. A Fizikai Kutatóintézetben dolgoztam. Thuy, a feleségem orvos lévén a szülészeten dolgozott. Nagyobbik lányom tizennégy, a kisebbik tizenkét éves volt. Anyám elméje egyre jobban összezavarodott. Naphosszat ült ugyanabban a székben.

Családunkhoz tartozott Co úr és szintén kissé zavart elméjű lánya is.

Co úr hatvan felé járt. Thanh Hoa vidékéről származott. Feleségem akkor találkozott velük, amikor leégett a házuk. Az égvilágon semmijük sem maradt. Nejem úgy ítélte meg, a család alapvetően jó természetű, és méltó a szánalomra, ezért úgy döntött, befogadjuk őket. Egy melléképületben laktak, és külön életet éltek, ám megélhetésükről feleségem gondoskodott. Nem lévén környékbeliek, élelmiszerjegy sem járt volna nekik.

Co úr roppant kedves és derék embernek bizonyult. Lányával nap mint nap gondozták a kertet, ellátták a

disznókat, a baromfit és a kutyákat. Pásztorkutyákat tenyésztünk ugyanis. Eleinte nem hittem, hogy ezzel valami sokat kereshetünk, ám idővel mégis ez lett legfontosabb bevételi forrásunk. Lai kisasszony félnótás létére igencsak dolgos teremtés volt, és a házimunkákkal is jól boldogult. Feleségem megtanította, hogyan kell elkészíteni a halvesét, a gombaételeket és a csirke- ragut.¹ Lai kisasszony azt mondogatta:

– Én ugyan ezt meg nem eszem!

Amúgy is alig evett valamit. Feleségem, két lányom és én sosem végeztünk házimunkát. A mosogatástól a főzésig mindentről ők ketten gondoskodtak. Feleségem szigorúan számon tartotta a kiadásokat. Én a magam részéről rengeteget dolgoztam. Abban az időben legfőképp az alkalmazott elektrolízis problémaköre foglalkoztatott.

Még annyit hadd tegyek hozzá, hogy feleségemmel igen harmonikus kapcsolatban éltünk. Thuy művelt, modern asszony volt. Mindentről független véleményt alkothattunk, társadalmi kérdésekről viszonylag egyszerűen vélekedtünk. Thuy remekül vezette a háztartást, és nevelte gyermekeinket. Ami engem illet, meglehetősen konzervatív, szüklátó körű és ügyefogyott alaknak tartottam magamat.

III.

Visszatérek hát a beszélgetésre, melynek során családi ügyekről tárgyaltunk apámmal.

– Nyugdíjba mentem, most mihez kezdjek? – kérdezte.

– Írd meg az emlékirataidat! – feleltem.

– Azt már nem! – szolt a válasz.

Feleségem közbevetette:

– Próbálkozzhatnál papagáj-tenyésztéssel.

Városon ugyanis sokan tenyésztenek pacsirtát vagy papagájt.

– Minek? Hogy pénzt keressék? – érdeklődött apám.

Feleségem nem felelt.

– Na, majd meglátjuk! – zárta le a vitát apám.

Mindnyájunkat, még Co urat és lányát is megajándékozta négy méter katonai szövetvel.

– Ez aztán az egyenlőség! – nevettem.

– Én így szoktam meg – vágott vissza.

– Ha az egész család katonaposztóba öltözik, kész laktanya lesz ez a ház... – tette hozzá a feleségem. Mindenki nevetésben tört ki.

Apám abba a melléképületbe akart beköltözni, ahol anyám élt. Feleségem ezt nem engedte. Apám elszomo-

rodott. Rosszul esett neki, hogy anyám egymagában él és külön eszik tőlünk.

– Anyuka már nincs magánál – magyarázta feleségem. Ezen apám eltűnődött.

Nem értettem, lányaim miért idegenkednek tőle. Idegen nyelvekre, zenére taníttattam őket, így aztán mindig akadt valami elfoglaltságuk. Egy szép napon apám így szolt hozzájuk:

– Nem tudnátok adni valami olvasnivalót?

Mi elnevette magát. Vi megkérdezte:

– Mit szeretnél olvasni?

– Valami könnyedet – felelte apám.

– Olyan nekünk sincs – jelentették ki a lányok.

Előfizettem apámnak a napilapokra, mert nem szerette az irodalmat. Napjainkban az irodalom és a művészet elég nehezen érhető.

Egy nap munkából hazaérve megpillantottam apámat, amint ott téblábol a kutyák ketrecai és a disznó-lak környékén. Gondterhelt arcot vágott.

– Mi a baj? – kérdeztem.

– Co úr és Lai kisasszony elég lassan haladnak a munkával. Meg aztán nem is jut idejük mindenre. Nem segethetnék nekik?

– Várj, megbeszélem Thuy-vel! – feleltem.

– Apuka tábornok – méltatlankodott a feleségem –, és tábornok marad akkor is, ha nyugdíjas. Ő a parancsnok! Ha a hadsorok közé vegyül, annak teljes felfordulás lesz a vége.

Apám egy szót se szolt. Még így, nyugdíjasan is sokan látogatták, ezen csodálkoztam, és örültem is neki.

– Csak ne örülj nekik annyira! – kommentálta a feleségem. – Mind azért jönnek, hogy szívességet kérjenek. Apuka, te is lehetnél kevésbé engedékeny!

Apám mosolygott.

– Ugyan már, semmiség az egész! Csak egy-két levelet kell írnom. Itt van például ez is: „Kedves N., kedves körletparancsnok barátom... Azért írom neked ezt a levelet, stb. Ötven év óta most esik meg először, hogy immár a harmadik hónap harmadik napját töltöm saját házam födele alatt. Emlékszel, kinn a fronton mennyit álmodoztunk együtt, stb. Emlékszel arra a tanyára az út mentén? Hua kisasszony sütött ott mindenféle süteményt ragacsos, penészes rizslisztből. Csupa lisztes volt a háta, stb. Hadd ragadjam meg az alkalmat, és kérjelek meg, hogy légy segítségére M. nevű ismerősömnek, aki a te csapatodnál szeretne szolgálatot teljesíteni, stb.” Ez talán nincs rendben így?

– Dehogyan nincs, apuka – feleltem.

– Márpedig szerintem cseppet sincs rendben! – csattant fel az asszony.

Apám az állat dörzsölgette.

¹ Ezek a polgári ételek az egyszerű vidéki konyhában ismeretlenek (A ford.).

– Egy kis szívesség nem nagy ügy!

Apám általában a Hadügyminisztérium hivatalos postájának továbbítására szolgáló, 20×30 centiméteres, keménypapírból készült, fejléces borítékba csúsztatta levelét, és így nyújtotta át a protekció-kérőknek, akik aztán személyesen juttatták el a címzetthez. Három hónap múltán azonban borítékkészlete kimerült. Ekkor az iskolai irkák borítóiból maga hajtogatott hasonlókat pontosan ugyanabban a méretben. Egy évvel később már rendes borítékot használt, melynek tucatját öt dongért vette a postán.

Azév júliusában, tehát három hónappal apám visszatérése után tartották Bong nagybátyám fiának esküvőjét.

IV.

Bong úr és apám féltestvérek, csak édesapjuk volt közös. Bong úr fia, Tuan, kocsisként dolgozott, ökrösszekeret hajtott. Apa és fia mindketten rémes figurák voltak, valóságos kétajtós szekrények, ráadásul összevissza beszéltek mindenféle sületlenséget. Tuannak ez már a második házassága. Első felesége elmenekült, nem bírta az állandó verést. Bong a bíróságon azt vallotta, hogy az asszony megszökött egy másik férfival, így aztán engedélyezték a válást. Új felesége a Kim Chi névre hallgatott. Értelmiségi családból származott, óvónőként dolgozott. Mit műveltek, mit nem ezek ketten, elég az hozzá, hogy egyszer csak fülembe jutott a nagy hír: Tuan teherbe ejtette a kicsikét. Csinos nő volt, rögtön az ismert közmondás jutott az ember eszébe: „jázminvirág a bivalytrágyadombon”. Őszintén szólva nem szerettük Bong urat és fiát. Ám sajnos a mi családunk úgy gondolkodik, hogy „egy csepp vér többet ér nagy tócsa víznél”. Így aztán eljártunk hozzájuk az ősök ünnepén, és a vietnami újévkor is, ám amúgy nemigen láttuk őket. Bong úr gyakran hangoztatta:

– Az értelmiségiek mind gazemberek. Lenézik a dolgozókat! Ha az apját nem tisztelném, bizisten rátörném az ajtót!

Ennek ellenére gyakorta járt hozzánk kölcsönkérni. Feleségem szigorú asszony volt, minden esetben aláíratott vele egy papírt. Bong urat ez vérig sértette.

– Megszorultam – mondogatta –, muszáj vagyok kölcsönkérni tőle, erre úgy bánik velem, a saját nagybátyjával, mint valami dölyfös uraság!

Utóbb gyakorta megfeledkezett adósságairól.

Fia esküvője közeledtén Bong úr így kérte apámat:

– Vállald el, légy te a násznagy! Kim Chi apja osztályvezető-helyettes a minisztériumban, te meg tábornok vagy. Fenn vagytok a ranglétra tetején. A ti tekintélyetek bearanyozza az unokáim jövőjét, nézz rám, én csak egy szegény ökörhajcsár vagyok, fabatkát sem érek!

Apám beleegyezett.

Nevetséges és közönséges külvárosi esküvő volt. Három autó. Filteres cigarettát kínáltak, de a lagzi végére elfogyott, úgy kellett sodorni magunknak. Az ötven talca ételből tizenkettő megmaradt. A vőlegény fekete öltönyt viselt piros nyakkendővel. A legszebb nyakkendőt kellett kölcsönadnom neki. A „kölcsön” szó per sze csak afféle eufemizmus, korántsem voltam benne biztos, hogy a ruhadarabot valaha viszontlátom. A házasulandókat rettenetes bajuszt viselő, farmerruhás fiatal emberek sora kísérte. A szertartás kezdetén valami banda az Ave Mariát húzta. A termelőszövetkezet egyik ökörhajcsára egyszeriben a színpadon termett, és fülrepszto magánszámot adott elő:

*Huj-huj, a grillcsirke útra kelt,
Minden füvet lelegett,
Addig ment, míg sok-sok zsozsót nem talált,
Gyere, zsozsó, hipp-hopp a zsebembe hát,
Huj-huj, ilyet csirke sose lát!*

Ezután apám következett. Zavarban volt, nyomorultul festett. Oly gondosan kidolgozott beszéde feleslegesnek bizonyult. A klarinétos eszement tust fújt minden áldott mondat végén. Nagy zajjal durrogtak a petárdák. A gyerekek idióta megjegyzéseket tettek. Apám több bekezdést átugrott. Erős kézzel tartotta a papírját, de a hangja remegett. A zsvajnak, közönynek, nyüzsgésnek, faragatlanságnak és közönségességnek ez az elegye undorral és fájdalommal töltötte el. Az osztályvezető-helyettes is feldúltan beszélt, nem tudott mit kezdeni magával: zavarában leöntötte borral a menyasszony szoknyáját. Egy szót se lehetett hallani, mert a banda lendületes Beatles- és Abba-slágerék ürügyén fülsiketítő zenebonát csapott.

Kim Chi születése után mintegy tíz nappal apámat újabb kellemetlenségek érték. Bong úr és családja nem ismert se istent, se embert. Bong úr egyszer jól berúgott, és kitette a menyét a házból. Tuan erre agyon akarta szúrni az apját, de annak valahogy sikerült elmenekülnie. Apámnak nem maradt más választása, mint házukba fogadni a szerencsétlen asszonyt. Családomba két újabb éhes száj érkezett. Feleségem nem tett megjegyzést a dologra. Lai kisasszonyra is plusz feladatok hárultak. Szerencsére ő az ilyesmit nemigen tartotta számon, különben is szerette a gyerekeket.

V.

Egy este épp a Szputnyik folyóiratot olvastam, mikor csendesen belépett a szobába apám.

– Beszélni szeretnék veled! – mondta.

Töltöttem neki kávé, de hozzá sem ért.

– Láttad, mit csinál Thuy? – szólt – Borsózik tőle a hátam.

Feleségem a szülészeten dolgozott, az abortusz-osztályon. Minden áldott nap jégkockákkal hűtött termosztába gyűjtötte a megmaradt magzatokat, és hazahozta őket. Co úr aztán megfőzte az egészet a kutyáknak és a disznóknak. Tudtam én erről voltaképpen, de szemet hunytam, nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget a dolognak. Apám kivezetett a konyhába, és megmutatta a fazekakat, melyekben magzatdarabkák fortyogtak. Nem tudtam mit mondani. Apám könnyezett. Fogta a termoszt, és a pásztorkutyák közé vágta.

– Nyomorult alak – kiáltotta –, az ilyen gazdagságból én nem kérek!

A kutyák csaholtak, apám visszament a házba. Ekkor jött meg a feleségem, és kérdőre vonta Co urat:

– Miért nem darálta már le ezeket? És miért hagyták, hogy meglássa?

– Elfelejtettem, bocsánatot kérek.

Decemberben a feleségem eladta a kutyákat.

– Állj le a Ga-langgal, vegyél olcsóbb cigarettát! – figyelmeztetett. – Idén a jövedelmünk huszonhétézer donggal csökkent. Kiadásaink viszont tizennyolcezerrel nőttek, vagyis idestova negyvenötezerre rúgnak.

Kim Chi a szülési szabadság leteltével visszament dolgozni.

– Köszönöm szépen – hálálkodott –, most már hazaviszem a lányomat.

– Hova haza? – kérdeztem.

Tuant ugyanis időközben lecsukták gáztetteiért. Kim Chi a saját szüleihez vitte gyerekét. Apám is beült a taxiba, és hazáig kísérte őket. Kim Chi apjának kérésére ott is maradt aznap. Az osztályvezető-helyettes épp akkor jött meg indiai kiküldetéséből, így aztán virág-mintás selyemszövettel és fél uncia illatos balzsammal ajándékozta meg apámat. Ő a selymet Lai kisasszonynak, a gyógykenetet Co úrnak adta.

VI.

Tet ünnepe, a vietnami újév előtt Co úr e szavakkal fordult hozzánk:

– Kérhetek egy szívességet?

– Mi lenne az? – érdeklődött feleségem.

Co úr kerülgette mondandóját, mint macska a forró kását. Hetet-havat összehordott, úgy kellett kitalálni, mit akar. Végeredményben szülőfaluját kívánta meglátogatni. Hat éve élt már nálunk, és némi pénzt is megtakarított. Vissza akart térni a falujába, hogy áthelyeztesse felesége sírját. A koporsó alighanem szétesett már ennyi idő alatt. Méltán mondják ugyanis: „a holtak iránti kegyelet a leg-

magasabb rendű kegyelet”. Minthogy oly régóta él városban, kedve támadt kicsit szétnézni családjá és a falubeliek körében. Pillanatnyilag efféle terveket forgatott a fejében, ami meg a későbbiekkel illeti, ahogy mondani szokás, ugye, „a róka holtá után is a hegy felé fordítja orrát”.

– Mikor szándékozik indulni? – vágott a szavába feleségem.

Co úr megvakarta a fejét.

– Tíz napot szeretnék ott tölteni, de Újév előtt egy héttel már itthon leszek.

Feleségem pontosan kiszámolta a dátumot.

– Rendben – felelte, és felém fordult –, Thuan, ki tudnál venni szabadságot?

Thuan ugyanis az én nevem.

– Persze.

– Az édesapja már beleegyezett – tette hozzá Co úr –, álomban nem jutott volna eszembe, hogy nélküle helyeztessem át a feleségem sírját.

– Mennyi pénzt gyűjtöttek össze a lányával ketten? – kérdezte a feleségem.

– Háromezer dongot. Apuka is adott kétezret. Az összesen ötezer.

– Rendben. Ne fogadja el apukától a kétezret, majd én megadom maguknak, és ráadásnak kapnak még ötezet. Az összesen tízezer kettejüknek. Elég kell, hogy legyen az útra.

Az elutazás előtti napon feleségem búcsúlakomát rendezett. Az egész család asztalhoz ült, velünk evett Co úr és lánya is. Lai kisasszony fölöttébb vidám volt. Vadonatúj ruhában feszített, abból a szövetből készült, amellyel apám ajándékozta meg nyugdíjaztatásakor.

– Lai a legcsinosabb – gúnyolódott rajta Mi és Vi.

– Nem is igaz. Anyukátok a legcsinosabb – pironkodott nevetve Lai kisasszony.

– Ha autón vagy vonaton utaztok, vigyázz nagyapára – figyelmeztette a feleségem.

– Mi lenne, ha mégsem mennék velük? – bizonytalanlankodott apám.

– Micsoda szörnyűség! Már táviratoztam is! Oda lenne az ön becsülete! – pattant fel Co úr izgatottan.

– Méghogy a becsülete – sóhajtott apám –, hogyan veszhetne oda, ha egyszer nyoma sincsen?

VII.

Apám vasárnap reggel indult útnak Thanh Hoa felé Co úr és Lai kisasszony társaságában. Hétfő este épp a tévét néztem, mikor odakintről tompa zuhanás hallatszott. Kiszaladtam, és láttam, hogy anyám elesett a kert végében. Már negyedik éve nem volt öntudatánál. Etettük, itattuk, erővel tereltük ki végére. Lai kisasszony nagy-szerűen gondozta. Ezúttal enni ugyan adtam anyámnak,

de elfelejtettem kikísérni a fürdőbe. Bevezettem a házba. Lehajtott fejjel lépdelt. Sérülésnek semmi nyomát sem fedeztem fel rajta. Éjfél felé felriadtam álmomból. Átmentem anyámhoz, keze jég hideg volt, szeme kifordult. Megrémültem, áthívtam feleségemet.

– Anyuka megöregedett – mondta Thuy.

Másnap anyám egy falatot sem evett. Harmadnap sem. Szükségét nem tudta visszatartani, maga alá csinált. Kimostam a ruháit, kicseréltem a gyékényt. Olykor tucatszor is egymás után. Tudtam jól, hogy Thuy és a gyerekek szeretik a tisztaságot, úgyhogy folyton átöltöztettem anyámat, és a szennyesét sem otthon mostam. Inkább elmentem a patakig. Anyám kihányt minden orvosságot, amit beszedett.

Szombaton azután hirtelen jobban lett, apró léptekkel teljesen egyedül sétált ki a kertbe. Egy kis rizst is evett.

– Jó jel – bizakodtam.

Feleségem egy szót se szólt. Aznap délután jó tíz méternyi fehér szövettel tért haza, és kihívta az asztalost is.

– Arra készülsz, hogy...? – kérdeztem.

– Dehogy – hártotta el.

Két napra rá anyám újfent ágynak esett, képtelen volt bármit lenyelni, és a szükségét sem tudta visszatartani. Szemlátomást fogyott. Kásás, bűzös folyadék távozott belőle. Folyékony gyömbért öntöttem a szájába.

– Ne itass vele gyömbért! Csak szenved tőle – figyelmeztetett a feleségem.

Zokogásban törtem ki. Nem tudom, mióta nem sírtam így. Feleségem kivárt, majd kicsivel később hozzátette:

– Mindegy, csináld, ahogy gondold!

Bong úr ellátogatott hozzánk.

– Anyád sokat forgolódik az ágyban. Nem jól van ez így – mondta nagybátyám. Majd az anyámhoz fordult.

– Megismersz?

– Hát persze – hangzott a válasz.

– Na, ki vagytok?

– Te vagy az ember – felelte anyám.

Bong úr elsírta magát:

– Nővérekém, te szeretsz engem egyedül. Mindenki úgy bánik velem, mint egy kutyával, az asszony csirkefogónak nevez, Tuan legazemberez: csak te nevezted embernek!

Életemben először láttam, amint közönséges, leronyolódott nagybátyám, ez az ökörhajcsár, ez az istentelen alak kisfiúvá vedlik vissza.

VIII.

Hat órával apám hazatérte után anyám meghalt.

– A mi hibánk! Ha itthon maradunk, nagymama nem halt volna meg! – siránkozott Co úr és Lai kisasszony.

– Ostobaság – vágott közbe a feleségem.

– Becsaptál, nagymama: eltávoztál, míg messze jártam! Miért is nem vittél magaddal, akkor gondozhatnálak tovább! – jajveszékelt Lai.

– Ha el akarod kísérni, csak eredd, máris eszkábálok neked egy koporsót! – kacagta ki Bong úr.

Mikor anyámat felöltöztettük, apám sírva fakadt. Bong úrhoz fordult, és azt kérdezte:

– Miért zsugorodott össze a teste ilyen gyorsan? Minden öreg ennyit szenved, mielőtt útra kel?

– Fura alak vagy – felelte Bong úr –, hazánkban ezrével halnak meg az emberek nap mint nap, boldogtalan szenvedésben. Csak a te katonáid mázlisták: puff, és már kész is, ez ám a szerencsés halál!

Felállítottam a sátrakat, és megkértem az asztalost, hogy készítse el a koporsót. Co úr a deszkahalom körül keringett, melyet előző nap vágatott le a feleségem.

– Félsz, hogy ellopják, vagy mi van? – vetette oda az asztalos.

– Milyen vastag ez a deszka? – érdeklődött Bong úr.

– Négy centis – vágtam rá.

– Hohó, avval már egy nappalit be lehet bútorozni! Micsoda ötlet ilyen szép anyagból szabatni a koporsót! Ha majd áthelyezteted a sírt, add csak oda ezt a deszkát a nagybátyádnak!

Apám nagyon gyámoltalanul festett, és nem szólt egy árva szót sem.

– Mondd csak, Thuy, feltennél nekem főni egy csirkét meg egy fazék rizskását? – érdeklődött Bong úr.

– Hány kiló rizst kérsz, bácsikám? – kérdezett vissza a feleségem.

– Sóher nőszemély, mit packázol ma velem? Persze, hogy három kilót!

– Rémes a tisztelt családod – jegyezte meg a feleségem.

– Ki itt a kasszafelelős? – szegezte nekem a kérdést Bong úr.

– A feleségem – feleltem.

– Jó, hétköznap, rendben – fűzte tovább a szót. – De most az érdekelne, ki intézi a temetés költségeit.

– A feleségem – ismételt meg.

– Az lehetetlen, fiam – szörnyedt el. – Ebből is látszik: „ahány ház, annyi szokás”. Akkor inkább beszéljek az apáddal!

– Hagyd csak, majd én – szóltam.

– Adj nekem négyezer dongot! Hány tálca ételt rendelsz? – vont kérdőre Bong úr.

– Tízet.

– Avval még a hordárok se tudják elütni az éhüket! Vitasd csak meg a feleségeddel! Annyit mondok: negyven tálca, eggyel se kevesebb!

Adtam neki négyezer dongot, és bementem a házba.

– Mindent hallottam – szólt a feleségem. – Kiszámítottam, hogy harminc tálcányira lesz szükség, egy tálcá nyolcszáz dong, tehát háromszor nyolc, az összesen huszonnégy. Huszonnégyezer dong. Plusz hatezer egyéb költségekre. Majd én vásárolok, Lai kisasszony meg főz. Ne hallgass Bong úrra, hétpróbás gazfickó.

– Már adtam neki négyezer dongot – vallottam be.

– Csalódtam benned – csóválta a fejét a feleségem.

– Akkor visszakérem a pénzt – vágtam rá.

– Isten ments! – intett a feleségem – Az olyan, mint ha kifizetnék a segítségét. Szíve mélyén derék ember, csak szörnyen szegény.

Megérkezett a négy zenész, akik majd nyolc hangszeren játszanak. Apám kiment a fogadásukra. A koporsóba tétel délután négy órakor történt meg. Bong úr szétfeszítette anyám állkapcsát, és belecsúsztatott kilenc pénzdarabot: voltak közöttük filléresek még Khai Dinh idejéből és alumínium tíz centime-osok is.

– A révész munkabére – magyarázta.

A koporsóba tett még egy to tom játékot és néhány tam cuc kártyát is.

– Ez is kell – toldotta meg – Annak idején sokat játszott a tom cuc-kal.

Azon az éjszakán, amint anyám koporsója mellett virrasztottam, a gondolataim elkalandoztak. Mindnyájunkra a halál leselkedik, ez alól nincs kivétel.

Az udvaron Bong úr és néhány hordár tam cuc-ot játszott pénzben. Bong úr, valahányszor komolyabb tételt kockáztatott, nagy sebbel-lobbal megjelent anyám koporsója előtt, és így szólt:

– Könyörgök, nővérkém, segíts, hogy megkopaszszam őket!

A kis Mi és Vi együtt virrasztott velem, és Mi nekem szegezte a kérdést:

– Miért kell fizetni még holtunk után is, hogy átkelhesünk a folyón? Minek raktunk pénzt nagymama szájába?

– Ugye erre mondják, apu, hogy „pénzzel tömik be a száját”? – érdeklődött Vi.

– Nem értitek ezt – mondtam zokogva. – Egyébként én sem. Babonaság az egész.

– Én már értem – magyarázta a kicsi Vi. – Életünkben egy csomó pénzre van szükségünk. Biztos a halál után is.

Nagyon magányosnak éreztem magam. Gyermekeim is nagyon magányosak voltak. Meg a kártyázók is. És persze apám.

IX.

A temető a legrövidebb úton mintegy ötszáz méterre volt tőlünk, ám ha a falu legnagyobb kapuján kelt át az ember, két kilométert is meg kellett tennie. Kocsi nem fért el a keskeny sikátorban, vállon kellett vinni a koporsót. Legalább harminc hordár váltotta egymást, jó néhányat névről sem ismertünk, sem én, sem a feleségem. Nyugodtan vitték a koporsót, mintha olyan mindennapos dologról lenne szó, mintha csak egy ház gerendáit cipelnék. Közben bételdiót rágcsáltak, dohányoztak, fecsegték. Ha megálltunk pihenni, szabálytalan csoportban letelepedtek vagy éppen körbeállták a koporsót. Némelyek elnyújtóztak a földön, és felsóhajtottak:

– De jó hűvös van! Ha más dolgom nem lenne, elhervnék itt, aludnék napestig!

– Gyerünk, barátocskáim, lássunk neki, ha haza akartok érne enni! – nógatta őket Bong úr.

A menet megint nekiindult. Háttal lépdeltem a koporsó előtt, hogy tiszteletben tartsam az ősi mondást: „Kísérd el apádat, fogadd illőn anyádat!”²

– Ha meghalok – szólt Bong úr –, csupa nagy kártyás hordárt válogassatok a koporsóhoz, a toron pedig nem lesz disznóhús, csak kutyahús.

– Testvér, képes vagy ilyenkor viccelődni? – kérdezte apám.

Bong úr elhallgatott, majd sírva fakadt:

– Jaj, nővérkém, becsaptál, itt hagyta!... Faképnél hagyta, szépen elmentél...

– Mi az, hogy „becsapott”? – töprengtem – Lehetséges, hogy minden halott becsapja az élőket? Ezek szerint az összes temető csalókkal van tele?

A temetés után mindannyian hazaindultunk. A huszonnyolc tálcá ételt már kikészítették. A lakomán végigtekintve elismeréssel gondoltam Lai kisasszonyra. Minden asztalnál kiabáltak:

– Lai, hol maradsz már?

– Máris, máris! – csilingelte ő, és serényen kínálta a vendégeket, kit itallal, kit hússal. Mikor leszállt az est, átöltözött, vadonatúj ruhát vett fel, és zokogva az ősök oltára elé járult:

– Bocsáss meg nekem, nagyanyó, amiért nem mentem veled a sírba... Egyszer egy kis ráklevésre támadt kedved, de lustaságból nem főztem neked... Kinek hozok ezután nyalánkságokat, ha kimegyek a piacra?

Szavai keserőséggel töltötték el. Több mint tíz éve egy szelet süteményt vagy egy zacskó cukorkát nem vettem anyámnak. Lai kisasszony tovább sírdogált.

– Vajon ha itthon maradtam volna, akkor is meghalsz, mondd, nagyanyó? – kérdezte.

– Ne sírj! – vigasztalta a feleségem.

2 Vietnami szokás szerint a fiúnak apja temetésén a koporsó mellett, anyja temetésén pedig az előtt, arccal a holttest felé kellett haladnia, botjára támaszkodva. Apját így elkísérte, anyját pedig „fogadta” (A ford.).

– Hadd sírjon! – vágtam oda dühödten. – Könnyek nélkül a temetés még sokkal szomorúbb. Azt mondd meg, melyikünk képes így megsíratni nagymamát?

– Harminckét tálca. Lásd be, hogy jól számoltam – felelte a feleségem.

– Mindig jól számolsz – ismertem el.

– Megnéztem a horoszkópot – szólt közbe Bong úr. – Nagymama baljós órában halt meg. Nem kellene pár amulettel igazítani a dolgon?

– Nem kell amulett – szögezte le apám. – Életem során háromezer embert temettem. Ilyesmiről soha szó sem lehetett.

– A mázlistái! – csettintett Bong úr – Az ember meghúzza a ravaszt, és pukk, vége mindennek! – Mutatóujjával utánozta a mozdulatot.

X.

Ebben az évben a család nem vett barackvirágot, sem hagyományos süteményeket Tet ünnepére. Újév második napjának délutánján apám régi alakulata elküldött valakit, hogy tisztelegjen nagyanyám sírja előtt, és átadjon ötszáz dongot. Chuong úr, apám ezredesi rangban szolgáló, egykori hadsegédje gyűjtotta meg a síron a tömjénrudacskákat. Thanh kapitány pedig háromszor a levegőbe lőtt pisztolyával. Később a falubeli gyerekek úgy mesélték, hogy a katonák huszonegy ágyúlövést adtak le nagyanyám tiszteletére. Chuong úr apámhoz fordult:

– Nem akarod meglátogatni a régi alakulatot? Májusban hadgyakorlatot rendezünk. Ha akarsz, értesítlek egy kocsit.

– Rendben – nyugtázta apám.

Chuong úr Co úr vezetésével bejárta kis birtokunkat.

– Igazán remek itt nálatok – mondta apámnak. – Fák, halastó, disznóól, baromfiudvar és egy villa. Örül az ember szíve.

– Mindez a fiam keze munkája – felelte apám.

– Nem, a feleségemé – helyesbítettem.

– Nem, Lai kisasszonyé – igazított ki az asszony.

Lai kisasszony zavartan nevetett. Közben pedig egyre a fejét rázta:

– Dehogy!

Apám erre viccelődve rávágta:

– Akkor a KHB-program érdeme: Kert, Halastó, Baromfiudvar!³

Újév harmadik napján meglátogatott minket Kim Chi babaüléssel biciklijén, gyermekével együtt. Feleségem ezer dongot adott neki újévi ajándékképpen.

– Kaptál már levelet Tuantól? – faggatta apám.

– Nem – mondta Kim Chi.

– Az én hibám – morogta apám –, fogalmam se volt róla, hogy terhes vagy.

– Banális történet! – legyintett a feleségem – Senki se szűz ma már. A szülészetet dolgozom, csak tudom!

Kim Chi sírva fakadt:

– Jaj, kedvesem, az asszonyok osztályrésze a szégyen, úgy marcangol a lelkifurdalás, amiért csak lányt szültem!

– Na és? Nekem két lányom is van! – vetette közbe a feleségem.

– Azt hiszitek talán, egy férfi nem ismeri a szégyent? – kérdeztem.

– Annak a férfinak, aki szégyenkezik, van szíve. Minél nagyobb szíve van, annál nagyobb a szégyene.

– Bolondokat beszélünk mindannyian – zárta le a vitát a feleségem. – Kim Chi tiszteletére ma kakashúst főzök lótuszrüggyel mindenkinek. Még hogy a szív, nahát... Enni, ez a legfontosabb.

XI.

Nem messze tőlünk élt egy Khong nevű fiatalember. A gyerekek Khong-fuciusznak csúfolták. Termelőszövetkezetben dolgozott, de szerette a költészetet. Verseket írt, be is küldte őket a Van Nghe folyóiratnak. Khong gyakran ájtárt hozzánk.

– A költészet a legfenségesebb dolog a világon – mondogatta.

Egyebek közt Whitmant, Lorcat olvasott. Nem szerettem Khongot. Arra gyanakodtam, hogy a költészetnél veszélyesebb dolog vonzza hozzánk. Egy szép napon feleségem ágyában kézzel írt verseskötetet találtam.

– Khong versei, olvastad már őket? – fordult hozzám az asszony.

Megráztam a fejem.

– Megöregedtél – mondta.

Egyszeriben megborzongtam.

Egy este ügyeletes voltam a munkahelyemen, így későn értem haza. Apám várt szobám ajtaja előtt.

– Khong késő délutántól fogva nálunk van már – sutogta. – Azóta sutyorognak a feleségeddel. Még mindig itt ücsörög, ez nem illendő!

– Feküdj le, apám – ajánlottam –, ne is törődj velem!

Apám fejét lehorgaszta felment az emeletre. Mopedre pattantam, és addig köröztem a város utcáin, míg benzin hűjén le nem fulladt a motor. Akkor aztán eltoltam a mopedet a következő parkig, és leültem egy padra, mint valami munkanélküli csavargó. Púderes arcú hölgy haladt el mellettem, és odaszólt:

– Eljössz velem, szívi?

Megráztam a fejemet.

3 Utalás a vietnami kormány vidéki életre vonatkozó kampányára (A ford.).

Khong kerülte a velem való találkozást.

– Hadd üssem meg, uram! – kérlelt egy ízben Co úr, aki utálta ezt az embert.

Kis híján beleegyeztem.

– Nem – mondtam mégis némi fontolgtatás után.

Elmentem könyvtárba, és kivettem pár könyvet. Lorcát, Whitmant és a többi hasonlót olvasgatva arra a következtetésre jutottam, hogy a legfelségesebb művészek sokszor a legmagányosabbak is egyben. Hirtelen úgy éreztem, Khong úrnak van igaza. Ám azért mégiscsak közönséges gazember: a gondolatra ökölbe szorult a kezem. Miért pont az én feleségemnek olvasgatja fel a verseit, miért nem valaki másnak?

– Gyenge vagy, nincs elég erőd az egyedülléthez – kommentálta apám.

– Ugyan már, ne fogd fel olyan tragikusan az életet! – legyintettem.

– Miért, szerinted talán az élet komédia? – kérdezett vissza.

– Nem, inkább tragikomédia – feleltem.

– Vajon miért érzem mindig olyan elveszettnek magam? – tűnődött.

Munkahelyemen kaptam volna egy kiküldetést a déli országrészbe.

– Elmenjek? – kérdeztem a feleségemet.

– Nem, ne menj! – felelte – Holnap javítsd meg a fürdőszoba ajtaját! Teljesen összetört. Pár napja Mi éppen ott volt, mikor Khong rátört, mocskos ajánlatokat tett neki, és halálra ijesztette szegényt. Megtiltottam neki, hogy valaha is átlépje a házunk küszöbét.

Az asszony sírva fakadt:

– Vétettem ellened és a gyerekek ellen.

Kínosan éreztem magam, elfordultam. Ha Vi kicsikém ott lett volna, biztos megkérdezi:

– Apu, erre mondják, hogy „krokodilkönnyeket sír”?

XII.

Májusban apámért kocsit küldött a régi egysége. Thanh kapitány levelet is hozott Chuong úrtól. Apám remegve olvasta. A levélben ez állt: „Szükségünk van rád... Persze te döntesz, nem erőltetjük”. Az járt a fejemben, hogy nem kellene elmennie, de kínos lett volna ezt megmondani neki. Mióta nyugdíjba ment, öreges szokásokat vett fel. Aznap azonban, a neki szóló levéllel a kezében hirtelen élénkebbnek, fiatalosnak látszott. Velem is megosztotta örömét. Feleségem összekészítette a holmiját, és az egészet berakta egy utazótáskába. Apámnak ez nem volt ínyére:

– Pakolj csak be mindent a hátizsákomba! – adta ki az utasítást.

Végigjárta a falut, elbúcsúzott mindenkitől, anyám sírja előtt is tisztelgett, és ez alkalomból megkérte Thanhot, hogy pisztolyával lőjön háromszor a levegőbe. Este magához hívatta Co urat, átadott neki kétezer dongot, és meghagyta, hogy állíttasson sírkövet a felesége sírján, Thanh Hoában. Lai kisasszonyt is hívatta, és így szólt hozzá:

– Férjhez kell menned!

Lai kisasszony sírva felelte:

– Nagyon csúnya vagyok, senkinek se kellek! Ráadásul ott a rettentő hiszékenységem is.

Apám torka elszorult a megindultágtól:

– Lányom, neked fogalmad sincs róla, hogy sokszor a hiszékenység ad erőt az élethez?

Nem is gyanítottam, hogy ezek az apró jelek mind arra utalnak: apám soha többé nem tér vissza hozzánk. Mielőtt az autóba beszállt volna, hátizsákjából egy iskolás füzetet vett elő:

– Feljegyeztem benne ezt-azt – nyújtotta oda nekem.

– Olvasd el alkalomadtán.

Mi és Vi elköszöntek nagyapjuktól.

– A frontra mész? – kérdezte Mi.

– Igen – felelte apám.

– „Nincs is ilyenkor semmi szebb, mint az út, mely a frontra vezet”,⁴ ugye, nagyapapa?

– Jaj, butuskám! Többet beszélsz a kelletténél – jegyezte meg gyengéden apám.

XIII.

Apám távozása után roppant mulatságos dolog történt minálunk. Co úr és Bong úr éppen a halastó medrét kotorták (utóbbinak napi kétszáz dongot fizetett a feleségem, plusz ellátás), mikor az iszapban egy korsó letört aljára bukkantak. Lankadatlan munkával aztán sikerült egy másikat is felszínre hozniuk. Bong úrnak meggyőződése volt, hogy kincset találtak, melyet még az ősök rejtettek el itt. Odahívták a feleségemet. Thuy szemügyre vette a leletet, majd ő is belemerült az iszapba, és ásni kezdett. Hamarosan csatlakozott hozzájuk Mi, Vi és Lai kisasszony is. Az egész család nyakig sárosan ügyködött a kertben. Feleségem elrendelte, hogy építsenek duzzasztógátat a mederbe, és béreljünk egy Kohler szivattyút. Ünnepeyes hangulat támadt.

– Én találtam az első nyomot, úgyhogy az osztozásnál egy egész korsónyi jár nekem! – közölte Bong úr ujjongva.

Egynapi megfeszített munkával sikerült kiemelni még két törött korsót, de egyikben sem találtak semmit.

– Biztosan van ott még több is – lelkesedett Bong úr.

Újfént nekiláttak az ásásnak, és megint ráakadtak egy törött korsóra. Elcsigázottak és farkaséhesek voltak

4 Közismert vietnami dal szövege (A ford.).

mindannyian. Feleségem elküldött kenyérért, hogy a kincskeresők abból új erőt meríthessenek.⁵ Mintegy tíz méter mélyre leérve végre egy porcelán vázára letek. Mind ujjongtak örömben, azt hitték, aranyat találtak. A belsejében sok-sok füzérnyi, megzöldült rézpenz volt a Bao Dai dinasztia idejéből. Egy teljesen szétrohadt amulettet is sikerült kihalászniuk.

– A nemjóját – kiáltotta Bong úr –, most már emlékszem! Egyszer régen Nhan szaki meg én kiraboltuk Han Tin házát. Ő azonban a nyomunkba eredt, ezért Nhan szaki a halastóba dobta ezt a vázát.

Az egész család hasát fogta nevében. Nhan szaki közismert külvárosi tolvaj volt egykor. Han Tin pedig berukkolt a francia hadseregbe és részt vett a „Dél sárkány ezüstöt okád, kiúzi innen a fritzeket” akcióban.⁶ Mindketten rég a föld alatt porladnak.

– Mégsem fáradtunk hasztalan – magyarázta Bong úr. – Most már akár az egész falu meghalhat, jut itt aprópénz mindenki szájába...

Másnap reggel épphogy fölébredtem, mikor kopogtattak az ajtón. Kimentem, és Khong urat pillantottam meg a ház előtt.

– Ajjaj – gondoltam magamban –, ez a fickó mind-
eddig csak balszerencsét hozott nekünk.

– Thuan bátyám, távirata érkezett. Meghalt az édesapja.

XIV.

A táviratot Chuong úr küldte, és ez állt benne: „Nguyen Thuan tábornok folyó hó ...-én ... órákor egy hadművelet folyamán elhalálozott. Gyászszertartás a hősök temetőjében ...-án ... órákor.” Dermedten álltam ott. Feleségem egy szempillantás alatt megszervezte az utat. Elmentem autót bérelni, és mire visszaértem, már minden készen állt.

– A főépület bejáratát kulcsra zárjuk. Co úr itthon marad.

Elindultunk az egyes számú főúton, és a temetés után két órával értünk Cao Bangba.

– Véttem a családjuk ellen – jelentette ki Chuong úr.

– Dehogy, mindenkinek megvan a maga sorsa – feleltem.

5 Vietnamban a kenyér ételkülönlegesség, mely hétköznap aligha kerül az asztalra (A ford.).

6 Francia Indokína kormányának jelszava a az első világháború idejéből (A ford.).

– Az ön apja nagyszerű ember volt – tette hozzá Chuong úr.

– Katonai tiszteletadással temették? – kérdeztem.

– Igen – hangzott a válasz.

– Köszönöm.

– Az ön apja a frontra érve azonnal kikövetelte, hogy az első vonalba küldjük – mentegőzött Chuong úr.

– Értem én, nem kell több magyarázat – zártam le a témát.

Sírtam. Talán még sohasem sírtam ennyit. Csak most értettem meg, miért is sírnak az emberek apjuk halálakor. Azt hiszem, ilyenkor tör föl a legmélyebből az emberből a zokogás.

Apám sírja a hősök temetőjében állt. Feleségem több fotót is készített, elhozta ugyanis a gépet. Másnap engedélyt kértem a távozásra. Chuong úr tartóztatott volna, de elhárítottam.

Visszaúton a feleségem kérte, hogy hajtsak lassan. Bong úr életében először utazott ilyen messzire, ropantul élvezte.

– Hazánk olyan szép, mint valami festmény! – lelkesedett – Ej, a mi falunkat cseppet sem szeretem, hiába van Hanoiban, a civilizáció kellős közepén.

– Hát persze, mert már megszoktad – magyarázta a feleségem. – Akik máshol laknak, szeretik Hanoit.

– Akik itt laknak, szeretik az ottaniakat, vagyis mind szeretjük egymást – bölcsekedett Bong úr. – Ilyen a mi hazánk, a mi népünk. Éljen a haza! Éljen a nép! Éljen a pörgő lampion!

XV.

Történetem talán itt véget is ér. Mindezek után családom élete visszazökkent a régi kerékvágásba. Feleségem tovább végezte szokásos feladatait. Én befejeztem az elektrolízissel kapcsolatos kutatásaimat. Co úr, főként Lai kisasszony egyre súlyosbodó betegségének köszönhetően, egyre hallgatagabb. Szabadidőmben újra meg újra elolvasgatom apám feljegyzéseit, úgy érzem, egyre jobban megértem őt.

Fentebb kissé összefüggéstelenül elsoroltam apám nálunk töltött néhány hónapjának krónikáját. Ezek a sorok olyanok, mint megannyi füstölgő tömjénrudacska az ő emléke előtt. Aki lesz olyan kedves, és elolvassa írsomat, kérem, legyen elnéző irántam. Köszönöm szépen.

Lackfi János fordítása

Nguyen Huy Thiep (1950, Hanoi) 1971-ben diplomázott történettudományból. Ezután néhány évig az ország északnyugati részében, Son La hegyeiben tanított. Később az Oktatási Minisztériumban dolgozott. Rögtön feltűnést keltett *Tuong Ve Huu* című első novellájával, melyet 1987-ben jelentetett meg a vietnami Írószövetség *Van Nghe* című hetilapja, és amelyet itt mi is közreadunk. Ettől fogva számos regényt, novellát, drámát publikált. Részben történelmi eseményeket feldolgozó, részben a tibeti hiedelemvilág elemeit és a hegyvidék tapasztalatait egyesítő művészete viták keresztjébe került, elemző tanulmányok sokasága foglalkozik vele. Jelen fordítás franciából készült.

CAN VAN KHANH
Az ajtórés mögött

Próbáltam kibontakozni erős karja szoros öleléséből. Tágra nyílt szemmel bámultam a hálószoza félig behúzott vérvörös függönye mögött a nagy eső áztatta udvart. Hideg levegő áramlott a szobába, borzongva kuporodtam össze, hasamig húzva a takarót. Fel akartam ülni, de ő nem engedett, fejét belefúrta az ölembe.

Az a borzas, ősz haja! Csak elvétve lehet felfedezni egy-egy fekete szálát. Apám haját juttatta eszembe, szívembe markolt az emlék. Hihetetlen, hogy ennyi év után apám emléke mindössze őszülő hajszállakként maradt meg bennem. Ez még azoknál a brutális veréseknél is jobban fáj, amelyeket részegségében én és kisebb testvéreim szenvedtünk el tőle.

„Átkozottak!” – üvöltötte apánk, mielőtt kezét emelt ránk. Így nőttek fel anyám nélkül, gyerekkoromat mélyen és árulkodóan megbélyegezték a verések.

És aztán azok a ráncok...

Egészen a szemzugtól indulnak, az állon keresztül, és a hason végződnek egymásra gyűrődött bőrredőket alkotva. Ha felém fordulva fekszik, testét rákszerűen összehúzva, ujjammal meg szoktam érinteni a ráncait azzal a különös érzéssel, mintha még soha életemben nem ízleltem volna a bőrét. Amikor kisujjammal játszva hozzáértem, csak mosolygott, majd nem váratott sokáig, lassan, óvatosan és apránként csókolgatott. Kedves szelídsége bármikor le tudott venni a lábamról.

Szerettem őt, de nem az első perctől kezdve, hogy rendetlen és nyomorult külsőmmel ebben a hatalmas, szinte lakatlan szobában megjelentem. Meglehet, hogy a ráncai vonzottak, miközben szélesre tárt karokkal köszöntött. Mintha így jelezte volna, hogy megannyi nyomasztó hónap és nap után magányos lelke most lehetőséget kap az újbóli szárnyalásra. Nem akart tolókokcsiban ülni, s ezzel tudatosan tartotta távol magát az élettől. A magasban szálló felhőkre nyíló kis ablak jelentette számára az egyetlen szabad teret saját zárt világában. Szerettem a ráncait, ugyanúgy, mint ahogy a magányát szerettem, azt a nemes és idegen magányt, melyet szegény, nyomorult, sűrű gyermekkorom nem ismert.

„Ha ennyire esik, talán nem jön még a feleségem...”
 „Ühüm.” „Nem vagy éhes? Ideje lenne enned valamit.”
 „Jó.” „Milyen nagyon kedves vagy! Gyere ide, hadd öleljelek meg!” Közelebb kerültem hozzá, megérintette selymes és lágy hajamat, figyelmesen simogatta, mintha egyetlenegy hajszálam sem kerülhetné el a száraz ujjait. Szótlanná tette a művelet. „Rám hasalhatnál, így, nagyon

szeretem...” Ráfeküdtem hát, vigyázva, szégyenlősen. „Miért fordulsz el, kérlek, nézz a szemembe!” Az arcára néztem, és megint láttam öreg ráncait. Figyelmesen vizsgáltam őket, tágra nyílt szemmel. Meglehet, nagyon vonzódott hozzám az ilyen pillanatokban, vagy ellenkezőleg, engem vonzott nagyon, amikor meztelen volt. Hosszú percek óta éreztem már a hasam alatt, hogy mennyire feszül és kemény; soha nem fáradt el, és nem enyhült a vágya.

De vajon miért várt ennyit, miért nem tett magáévá olyan hosszú időn át? Közel két év alatt egyszer sem vágyott rám, nem akart engem? Vagy szándékosan nem óhajtotta tudomásul venni, hogy fiatal testem őt kívánja vad szenvedéllyel? Nem találtam rá választ, a kérdés homályban maradt. És épp abban a pillanatban jutott eszembe az a recept, amelyre a felesége tanított meg előző nap délután...

*

Ebben a percben egyedül csak te létezel a világomban, te, akivel Isten ajándékozott meg engem varázslatos messzeségből, megannyi hosszú, rideg és fájós nap után, mikor vén lelkemben nyomorult, tudattalan és állandó félelmek tornyosultak.

Egész életemben feleségemért, gyermekeimért küzdöttem, és csak életem végén, egy szerencsétlenség következtében kényszerültem az ággal megbarátkozni. Ezzel az érzéketlen, közömbös bútorokkal, mely csendes, közönyös mozdulatlansággal reagál még akkor is, mikor az arcomat temetem vagy vágom dühösen beléje. A feleségem sem viselkedik velem különül... Ahányszor csak megérintettem, majdnem mindig az undor tört rám, érzéketlen ujjai vagy ellenséges, gyűlölettel teli hideg tekintete láttán; ámbár lehet, hogy a férfiasságom szűnt meg fokozatosan létezni a magányos, nyomorult napok alatt, amikor béna lábaim többé nem tudtam mozgatni, és a szívem is csak gyengén, alig észlelhetően dobogott. Sok éjszakát átvirrasztottam, s gyakran feleségem sem tudott aludni. Fájó gondolatok zakatoltak bennem, nem érdekelt már semmi, sőt időnként azt kívántam, hadd távozzunk ebből az életből, vagy én, vagy ő. Gyötrő rémálmaimból riadva hajnalonként mellkasomra nehezedett kövér, puha, vaskos karja. Bárcsak ellökhetném magamtól, gondoltam, de a harag, a mérge és a reménytelenség érzése megálljt parancsolt mozdulatomnak, lehunytam hát a szemem, és megint csak a kimerültség, a düh foglyává lettem. Nem az ő hibája, a könyörtelen idő számlájára írható az, hogy idáig jutottunk, hogy úgynenezett házastársi érzelmeink parázsa mindinkább kihunyni látszik.

És egy szép napon megjelent ő az életemben...

Váratlan érkezése új élet lehetőségét kínálta, mint mikor a lehullott, száraz őszi falevél hirtelen kizöldül...

Főzött nekem, mosogatott, dajkált, pillantásával becézett, énekelt, szelíd volt hozzám az én kicsikém. Lelke nem egy gyermek lelke volt, mint a hasonló korú ártatlan kislányoké, ifjúkora nélkülözései megkeményítették. Én viszont ötvenkilenc éves fejjel, egészen elmerültem mély, a múlt árnyait tükröző szemében.

Hányszor szerettem volna többet is a testedtől, de a szemed megállított, megelégedtem hát gyengéd simogatásokkal. Beértem csupán ennyivel! Meg akartam őrizni tiszta ártatlanságod, mely angyali lényedből sugárzott. Dacára annak, hogy mindketten mennyire vágyakoztunk a testi beteljesülés után, amiről tudtuk jól, hogy ott áll ellőtünk, mégis szentnek és sérthetetlennek éreztem a pillanatot. Minden percet, minden másodpercet kihasználtam, hogy veled lehessenek, mert szükségem volt ezekre a rövid, de édes pillanatokra, hogy segítsenek átvészelni a hosszú, rideg éjszakákat öregedő feleségem mellett. A percekre, mint a minap is, amikor a nap már leszállt, esteledett. Te magad húztad le virágos szoknyádat a térdedig. Mintha minden néma kívánságomra készségesen igent mondtál volna...

*

Lassan ránk borult a kinti sötétség ...

Koromfekete este lett. Nagy kimerültséget éreztem, és azt hiszem ők is, a meghitt szerelmes percek után. Illetve lehet, hogy mégsem voltam annyira fáradt, csak a hozzám hasonló, változókorban levő nők már kevés mozgástól is hamar kimerülnek – aztán jön a lüktető fájdalom a csikorgó csontokban és ízületekben.

Tovább figyeltem őket az ajtórés mögött.

Kedvetlenül bámultam az ágyra, amin barna csikos takaróm és a szintén bemocskolt barna párnám hevert. Nyilván minden áldott nap, amikor nem vagyok itthon (vagy amikor ezt hiszik), folyton azon hemperegnek. Mint ahogy ma is. Ebben a percben. A tizenhetedik évét sem töltötte még be ez a kis kurva. Súlyos testével ránehezedett, egészen eltakarta, leszorította, csak az ő nehézkes, fáradt zihálása hallatszott ki, meg a lány lihegése. Ez az átkozott, nyomorult cseléd, akit két évvel ezelőtt egy megbízhatónak mondott munkaközvetítő központtól hoztam haza telve jóindulattal, valamilyen fondorlattal bemászott meghitt hitvesi ágyunkba. És ő, a férjem, ez a férfi, aki teljes bénultságban az ágyhoz van kötve, aki kimozdulni sem tud onnan, most ilyen heves lett... tíz éve, mióta az ágy rabja, nem láttam még ilyennek.

Éjszakánként még mindig mellette fekszem, még mindig odanyújtom a karomat neki párnaként, még mindig megölelem, megcsókolom őt csak azért, hogy a nagy csendet kapjam viszonzásul. Már nem furcsállom, s ettől fájdalmas. Néha, az éjszaka kellős közepén felülök nézni, ahogy alszik, a teste látványa még mindig izgatóan hat rám, felidézi hajdani szenvedélyes szeretkezéseinket. Meglehet, már nagyon régiek ezek az emlékek, mégis mélyen beivódtak a lelkembe. Ennek az ostoba nőnek a lelkébe, aki buzgón, önszántából hozott a saját házába egy idegent, hogy aztán az elvegye tőle a tekintélyét és Isten adta előjogait, amelyek egy feleséget megilletnek.

Megtehetném, hogy jelenetet rendezve berontsak az ajtón, ordítva sértegessem ezt a kis cafkát, ruhátlanul kizavarjam az utcára, sőt akár meg is ölhetném ezt a két buja züllöttet, és aztán saját magammal is végeznék, hogy teljes legyen az összeomlás. A másik lehetőség, hogy csendben tovább állok itt, mint egy tolvaj, aki mások titkát lesi, félve közben, hogy rajtakapnak. De nemcsak fájdalmas, hanem egyben elégedett érzés is ez, és talán pont azért, mivel senki nem vesz észre. Végül azonban nem teszek semmit, csak figyelem őket tovább, hogy miért, azt magam sem értem. Vajon én is ugyanolyan pimasszá és szenvtelené váltam már, mint ők?

A kis kurva most valamit súgott a fülébe, szájával gyengéden harapdálva férjem gyér bajuszát, miközben nagy igyekezettel tapadt szorosan a testéhez. Tehát nem-sokára végeznek és elérnek a csúcsra. A lány a mellkasára simult, szóke fűrtjei lágyan lebegnek, ahogy férjem elnehezült hasát igyekszik kifeszíteni. Ekkor torkából elfojtott, macskanyávogáshoz hasonló hang hallatszik, s aztán látom a férjemet hirtelen összeroskadni, akárcsak egy banánfa levelét a viharban. A lány esztét veszve fordítja a hátára férjem testét, s most hangosabban kezd el vonyítani, hangja már nem is egy macskáéhoz, hanem inkább egy szükölő kölyökkutyáéhoz hasonlatos, amely épp most veszítette el az anyját.

Férjem mozdulatlan.

Különös látvány. Fejemet lehorgasztva elfordultam tőlük. Gondtalan, érzések nélkül lebegő léptekkel távolodtam. Hátam mögött a huzat hirtelen dördüléssel bevágta az ajtó szárnyát. Ez a kis rengés adta tudtul: valaki eltávozott az élők sorából...

Hoang Linh fordítása

Can Van Khanh (1979, Hatay) író. 1998-ban elnyerte az Előrs című újság fiatal szerzőknek kijáró „Giai pham Tuoi xanh” díját próza kategóriában. Jelenleg Hanoi-ban él, novellái több nagy újságban megjelennek. Legutóbbi kötete: *Nguoi dan ong co doi mat trong*

(Tiszta szemű férfi, 2008). Ma az úgynevezett *8x írógeneráció* egyik tehetséges és sikeres tagjaként tartják számon Vietnámban. Az itt közölt *Az ajtórés mögött* című novellája a szerző egyik legkedveltebb alkotása, személyes ajánlása révén kerül fordításra.

NGUYEN HONG NHUNG

Férfi a piacról

Tíz évvel ezelőtt a városi parkban találkoztak utoljára. A férfi egy kőpadon cigarettázva bámulta a játszadozó gyerekeket. A nő a virágágyások között sétálva vette észre a férfit, a hajdani iskolatársat. Beszédbe elegyedtek, mindenféle dologról beszélgettek, izgalmas dolgokról és érdektelenekről, világot megváltó tervekről és jelentéktelen dolgokról, de mindenből a jövő iránti aggodalom jött elő. Újra és újra.

– Nincs mit tenni, el kell menni – mondta a férfi.

– Jól mondd. Egyébként a jövő héten utazom, mindig egy másik égboltról álmodoztam.

Évekkel később újra találkoztak. A férfi semmibe révedő tekintetét most is füstfelhő burkolta homályba. Igaz, most nem egy városi park kőpadján ücsörgött, hanem egy óriási vasdoboz sarkában, áruk tömkelege között. Az óriási vasdoboz valójában egy leselejtezett áruszállító konténer volt, amelyet ezrével használnak árusító pavilonnak a XX. század végi kelet-európai piacokon. Nem messze tőle egy ázsiai nő – kezében egy számológéppel – küzdött az áruk között turkáló kisebbfajta tömeggel. Időnként az asszony hangos kiáltására reagálva a férfi kényszeredetten feltápáskodott, hogy semmitmondó, kifejezéstelen arccal – mint akinek semmi köze sincs ahhoz, ami körülötte történik – vegyen részt az áruk eladásában. Amint egy kicsit csillapodott a tömeg, vissza is vonult a konténer sarkába, és ismét füstbe burkolózott.

– Szia, – szolt a nő, amint észrevette a férfit.

– Te? Itt?

– Nem egészen. Én vidéken élek. Jól vagy?

– Elvagyok... – Válaszolt unottan a férfi, mint akinek nincs kedve beszélgetni, s még kevésbé visszaemlékezni hajdani ismeretségükre. Nem lévén jobb ötlete, a nő gyors léptekkel tovább állt, de a konténer sarkában füstölgő férfi látványa tovább kísértette. Aztán teltek-múltak a napok, a hónapok, az évek.

A piac gyökereiktől elszakított életek gyűjtőhelyévé vált, ahogy az erdei tisztás a fáiktól elszakított, a szélben pörögve, forogva szálló, majd fáradtan, szédelegve leszálló, s a talajon – mindegy, hogy hol, csak jusson egy tenyéryni föld – megtapadó falevelek gyűjtőhelyévé.

Néha összefutottak a piacon. Ilyenkor egy rövid mosolyt, pár udvarias szót követően ment mindenki a maga dolgára. Mintha jelenlétük ebben a világban mindent elmondana szavak nélkül a hazájukat távolba cipelők lelkeről. A nő szíve azonban fájdalmasan összeszorul, valahányszor eszébe jut a hajdani parkbéli találkozás, a kék égbolt és a vágyakozás a fejük felett kéklő égnél kékebb, ragyogóbb távoli égboltok iránt.

Ahogy telnek-múlnak az évek, úgy kerülnek az emberek egyre távolabbra az emlékeiktől, hajdani gondjaiktól, bánataiktól, a késztetéstől, ami útnak indította őket. A piaci élet, a létért való mindennapi küzdelem az esőben, hóban lecsupaszította a lelküket, úgy teregetve ki a jelenbe, mint egy hiper-realista festmény ecsetvonásait a vászonra.

Aztán a volt osztálytárs képe mellett férfiarcok sokasága sorakozott fel a nő agyában. Itt, a piac kapuja mellett egy kövér alak alkudozik a vevőivel, miközben az asszonya műanyag zsákokban átadott árukkal pecsételi meg az alkudozás eredményét. Amott egy hosszú, szikár figura hangosan ordibálva irányítja segédeit, amint azok egy árukkal toronymagasan megrakott kocsit próbálnak épségben belavírozni egy raktárkapun. Aztán kicsit arrébb egy toprongyos figura ásítózva várakozik valamire egy halom bála tetején heverészve, egy másik meg bamba vigyorral bámul a semmibe, vagy valamibe, amit csak ő lát ... Ők a piac férfijai.

Vannak életek, amelyek összesűrösödnek, mint a sár egy tócsában a zivatar után, amikor a föld és a víz összekeveredik. Sokak élete vált ilyen sártócsává, aztán egyszer, ha a velük született büszkeség hatására felébrednek, s rájönnek a létben betöltött valódi pozíciójukra, akkor az életük olyan lesz, mint egy kisebb betegség, amely nem okoz halált, de leveri a lábukról és nyomorultakká teszi őket.

Egy napon a nő döbbenettel vegyes rémülettel vette észre a férfit, amint az egy pultot támogatva iszogatót a piac egyik zsúfolt, a mocsoktól bűzlő büféjében. Rég nem futottak össze, s semmi sem maradt a hajdani park padján a gyermekek játékát bámuló fiatalemberből. Immár megöszült, az arca hol vöröslik, hol meg sápatagon halvány, tele friss és begyógyult sebhelyekkel, mintha leprás volna. Ami méginkább meglepte a nőt, hogy amilyen hallgatag, távolságtartó volt hajdan ez az ember, olyan szószátyárrá és barátkozóvá vált az idők folyamán. A szokásos biccentés után gyorsan tovább akart lépni, de a férfi megállította:

– Te vagy az? Gyere, igyál egy kortyot velem, rég nem találkoztunk.

– Szia. Nem is tudom ...

– Nem tudod, hogy mit mondj, amikor így látsz, igaz? Gyere, igyál velem. Nincs semmi baj, csak elegem lett az élet hamis, látszatimádó erkölcséből.

Aznap a nő érdeklődni kezdett a férfi sorsa iránt. Mint mindenki másé ezen a helyen, a férfi élete is a piac egyik sarkából a másikba, az egyik áruféleségtől a másikig sodródott. Családjának az élete is a megszokott oszlopok körül forgott: piac, pénz, áru, gyerek, tartózkodási, letelepedési engedély, lakás, ... Üres kézzel érkezett, mint mindenki más, s eljutott oda, hogy rendelkezett mindazzal, amiről fiatalemberként csak álmodozott: saját lakás, kocs,

pénz. Valami mégis hiányzott, és ezt a hiányérzetet ördögi módon az alkohol oldotta a legjobban. Inni kezdett.

Egyszerre megvilágosodott. Kedves régi osztálytársa immár egy lett a piac férfijai közül. Olyan, mint még ezernyi körülötte, itt a piacon. Nézte őket, s fájt a felismerés, szorította a lelkét, és írni kezdett, hogy könyörítsen a lelkén, hogy megszabaduljon e szorítástól.

Első történet:

Álmodozás

Kedvetlenül nézte, amint a felesége és a két alkalmazottja kipakolja a reggeli nyitáshoz az árukat. Senki sem figyelt rá, senki sem szólt hozzá vagy egymáshoz, tették a szokásos mindennapi dolgukat. Ő meg csak nézte őket, napról napra. Unottan, kedvetlenül, soha részt nem kérve a teendőkből. A felesége már megszokta, vagy csak beletörődött, hogy a nap huszonnégy órájában kell elviselnie a férfi létezését. Az alkalmazottak is hozzászoktak már ahhoz, hogy csak az asszony dolgozik napkeltétől napnyugtáig, az úr meg egyszerűen csak van, mint aki teljesen felesleges. Pontosabban, nem is maradt olyan munka, amit neki szántak.

Amikor befejeződött a kirakodás, a férfi még mindig csak állt szótlanul, könyörgő tekintettel bámulva az asszonyt. Mint mindig, most is az asszony adta fel hamarabb:

– Nesze. Itt a pénz, de csak mértékkel igyál – morogta.

A férfi elrohant, majd perceken belül ismét megjelent egy kis, átlátszó folyadékkal teli üveggel a kezében, arcán és tekintetében olyan túlradó örömmel, amely egyébként csak a kisgyermeken látható, amikor hosszú könyörgés után megkapják a rég vágyott játékszert. Behúzódott kedvenc sarkába, az üveg tartalmából töltött egy piciny csészébe, majd apró kortyokban szopogatva, élénk tekintettel nézett ki a világba. Szeretettel nézte a megszokott látványt, amint a megnyíló kapukon beáramlanak a magukat elefántlábukon vonszoló kövér öregasszonyok, a mérges tekintetű és rosszkedvű öregurak, s köztük, szinte tánclepekkel a karcsú, fiatal lányok.

A második csésze után már egészen boldognak érezte magát.

Verssorok tolultak valahonnan az agyába. Istenem, de szívesen elszavalnám valakinek. Bár csak lenne egy megértő barátom, csak egy, akivel el lehet beszélgetni, akivel el lehet merengni egy-egy verssoron, hozzátéve, vagy elvéve egy szót belőle, hogy szebb legyen. Mennyivel tökéletesebb lenne az élet.

De nincs senki. Sokan vannak körülötte, de senki sem figyel rá. A felesége csak a pénzt számolja, az alkalmazott leányzó meg valakinek mutogat egy ruhadarabot,

míg a fiú valamelyik nagykereskedelmi vevő árúját cipeleli annak kocsijához. A vevők sem különbek. Néhány idős asszony a himzett blúzok között válogat, néhány fiatalasszony meg a gyermekruhák között. Szomorúság öntötte el a férfi szívét, s leborult az előtte lévő asztalkára. Alszik? Sír? Senki sem tudja, de nem is érdekel senkit.

Valójában se nem sír, se nem alszik. Ábrándozik.

Nagyon furcsa vasárnap reggel volt. Már hajnalban napfényben úszott a piac, amely szinte azonnal megtelt, amint az első villamos elhaladt a kerítése mellett. Mintha az egész város itt tolongana a piacon. A pakolás után a felesége hirtelen hozzá fordult:

– Ma neked kell vinned az üzletet, nekem dolgom van. Majd csak délre érek vissza. Minden szükségest elmondtam a „szolgáknak”, csak arra kell ügyelned, hogy rendesen dolgozzanak – mondta, majd elrohant.

A férfi dermedten ült a konténer sarkában. Elrohant az asszony anélkül, hogy engedélyezte volna a reggeli italadagját. Bánatosan nézte az áruk előtt tolongó tömeget, s csodálkozva fedezte fel, hogy senki sem beszél. Egy idős asszony rámutatott néhány ruhadarabra, majd az alkalmazott leányra nézett, aki kis kalkulátorán mutatta a fizetendő összeget. A vevő asszonyság fizetett, s elvonult az árukupaccal. Az eladó lány intett fiú társának, aki szó nélkül hozott egy másik ugyanolyan kupacot a raktárból, s letette az épp kiüresedett helyett. – Egek! Mutogatós süketnémákkal dolgozom. Előbb vagy utóbb én is ilyen leszek – gondolta mérgesen.

A megszokott italadag nélkül íztelennek érezte az életet, s fogalma sem volt, hogy fogja kibírni az előtte álló napot. Már jó ideje, hogy az ital a leghűségesebb barátja. Jó barát, akinek a létéről fogalma sincs a sok hülye absztinensnek, vagy ha igen, akkor valamiféle „folyékony ördögnek” vélik, nem tudván, hogy ő valójában a jókedv angyala. Olyan istenség, aki nem ismeri a bánatot, az unalmat. Valahányszor az ajkához emeli az italos csészét, megjelenik, s nagy egyetértésben alkotja vele a rendezetlen rímeket, amelyek kacskaringós betűk formájában öltenek testet az agyában.

Költeményeinek egy nőolvasója kötekedve kritizálta a verseit:

– Soraidat olvasva fejre akarok állni, mint kisgyermekkoromban.

Egy tapasztalt költőtársa meg azt mondja:

– Összevissza sodródsz a verseiddel. Hol akarsz megállni?

Az irigyei meg azt, hogy:

– Nem is ő írja a verseit, hanem az ital. Csak egyszer próbálgon meg ital nélkül írni, s meglátjuk, hogy mi lesz belőle.

Aztán megpróbált ital nélkül írni, s olyanok lettek a sorai, mint az iskolás gyerekek versírási házi feladatként írt versei, amiket aztán lelkesen énekeltek szülőfalujában.

Mindegy! Az ital a vers, és a vers maga az ital! A kettő együtt meg én vagyok! – gondolta, és egészen jókedvre derült tőle, majd felállt, hogy kinyújtóztassa elgémberedett tagjait. Egyszer csak felfigyelt egy arcra, amely hol megjelenik, hol eltűnik a kiakasztott ruhatömeg mögött. Odament hozzá, egy zavarodott, szégyenlős fekete szempár nézett rá gyönyörű, dús fekete hajkoronája alól.

– Ki vagy? Kit keresel? – kérdezte.

– Én ..., hát, izé... – dadogott a lány.

A férfi összevonta szemöldökét:

– A szerelem örök. Szép vagy, mint egy verstündér. Nyugodtan tegezz! Légy az élet tavaszának az ígérete!

– Rendben – bólintott a lány. – Az a helyzet, hogy segítségre van szükségem. Szökésben vagyok.

A férfi ijedten rándult össze:

– Szökésben? Miért? Ki elől? Mi elől?

– Csendesebben! Ha segítesz, elmondom. Van pénz? – válaszolt halkán, szinte suttogva.

A férfi elgondolkodott, majd szólt:

– Várj! – és beszaladt a raktárba. Hoppá, szerencsére itthagytá a felesége a pénzes tasakot a jéghideg hűtőszekrényben.

– El mersz jönni velem? – kérdezte a lány.

– Hová?

– El innen, aztán majd megmondom.

A férfi megint elgondolkodott. Ránézett az órára. Mindjárt megjön a felesége. Egy tündér várakozik rá, mint egy valóra vált költemény. Máskor az ital hozta el az élet szépségét, most meg eljött hozzá. Hogy tehetné meg, hogy nem megy vele?

Aztán eszébe jutottak egy régi mese sorai: „Nagyapám apja elment! Nagyanyám anyja is elment!”, amit gondolatban azonnal tovább fűzött: „Asszonyomat elhagyva elmentem! Piacomat elhagyva elmentem!”, s mind a ketten kiléptek az utcára.

Később egy étteremben a lány mesélni kezdett:

– Már két napja, hogy megszöktem a táborból.

– De hogy kerültél a táborba? – kérdezte csodálkozva.

– Magamtól mentem be. Nem vittek.

Így megtudta, hogy a lány pár éve szökött el otthonról, mert világot akart látni, tudni akarta, hogy milyen Európa, milyen az a világ, amely már átlépett a XXI. századba a XX.-ből.

– És mit találtál? – kérdezte a férfi.

– Sok mindent láttam, de semmit sem értek. Úgy jártam, mint aki egy halom alkatrész előtt áll, amelyben ott van az autó összes eleme, s mégis képtelen elképzelni, hogy milyen egy autó.

– Aztán? – kérdezte türelmetlenül.

– Kóboroltam, éltem napról napra, hónapról hónapra. Mindenféle munkát elvállaltam, hogy megéljek, sok olyat is, amit utáltam, de ahhoz, hogy megértsem a látottakat, haza kell mennem.

– Hova haza? – sürgette a férfi.

– Oda, a kertbe, ahonnan elindultam.

– A kertbe? – csodálkozott a férfi.

A lány zavartan nevetett, majd csillogó szemmel mesélni kezdett:

– Tudod, a házunk kertje valóságos csodakert. Csak heverészek benne egy napot, és máris tudom, hogy mit akarok. Iskoláskoromban azt mondta a kert, hogy csináljam végig az iskolát, majd a kert mondta azt is, hogy szökjek meg a szüleim elől, és menjek külföldre dolgozni.

– És most mit akarsz megtudni?

– Nem tudom. Ezért muszáj egy napot heverésznem a kertben.

– Itt nem tudod meg, hogy mit akarsz? – kérdezte szomorúan a férfi.

– Nem. Ez itt a „holnap” világa. Itt mindenre az a válasz, hogy majd meglátjuk, majd kialakul. Itt minden van, de a gondolataimat kivéve semmi sem az enyém. Eldobtam a papírjaimat, s bementem a táborba, hogy vigyenek haza.

– Gyere. Menjünk vissza a táborba. Veled megyek... – javasolta hirtelen a férfi.

– Hosszú ideje már, hogy én sem tudom, mit akarok. Olyan vagyok, mint az iszákos a „Kisherceg”-ben, akit a kisherceg egy sor üres meg egy sor teli palack előtt talált egy bolygón.

„– Hát te mit csinálsz itt? – kérdezte tőle.

– Iszom – felelte az iszákos.

– Miért iszol? – kérdezte a kis herceg.

– Hogy felejtsek – felelte az iszákos.

– Mit? – tudakolta a kis herceg.

– Azt, hogy iszom.”

– Látni akarom a kertedet, hátha nekem is tud valami újat mondani.

Így aztán mind a ketten bementek a menekülttáborba. A kiutasításra való várakozás napjain saját maga is meglepődött azon, hogy nem hiányzott a felesége, a piac, de még az ital sem. Mintha a verstündér ismét célt adott volna az életének, s nincs szüksége többé a képzelt szárnyaira, visszatért a való életbe.

Hazájába visszatérve a lány kis kertjében ismét álomban érezte magát. Valahogy furcsán ismerősnek tűnt a kert, a virágzó dinnyefával,* a ledőléssel fenyegető fal melletti tövises kaktuszkerítéssel, az aranyárga csibékekkel, akik vidáman követik kotkodácsoló anyjukat és a kapu előtti keskeny úttal, amely a folyópartra vezet.

* Papaya

Igen! Egyszer már járt ebben a kertben. A menyasszonyával jött el, hogy bemutassa a szüleit, s hosszú délutánokon át beszélgettek a boldog közös jövőjükéről. A menyasszonya egész nap boldogságtól áradozva beszélt, csak este, amikor a keskeny úton sétáltak a folyó felé, a csillagos égbolt alatt, akkor fakadt sírva.

– Mi a baj? – kérdezte aggódva.

– Félek – mondta a lány.

– Félsz? Mitől?

– A jövőtől! Félek a jövő viharaitól. Nem tudom, hogy a szerelmünk miként fogja állni az élet viharait! Hosszú az élet!

Megsajnálta a vékonyka, reszkető lányt, akinek a lelkét hirtelen átjárta a félelem. Átölelte menyasszonyát, s mélyen a szemébe nézve szólt hozzá:

– Ne félj! Bármi történik az életben, nem fogom hagyni, hogy bánat érjen téged, hogy szomorú légy. Azt meg végképp nem hagyom, hogy miattam kelljen szomorkodnod. Elhiszed?

A lány bólintott, de csak folytak a könnyei. Hozzábújta a férfihoz és könnyeivel eláztatta az ingét.

Vakító fény hatolt az agyába, s riadtan ébredt. A felesége simogatta őszbe hajló haját, s gyengéd szomorúsággal mondta:

– Menjünk haza. Bezárt már a piac! ...

A történet futótűzként terjedt a piacon. Többen is magukra ismertek, gyanakodtak, hogy róluk mintázták a történetet. Találgatták, kiről mintázta az író a történetet. Majd keresni kezdték. Volt, aki megszólította, behívta a konténerébe egy kicsit beszélgetni, elmesélni a saját történetét. Olyan is volt, aki napokig követte, de mégsem mert megszólítani, ha feléje fordult, akkor tüntetően másfelé nézett. Olyan is volt, aki azt mondta, a történet hatására újra szerelemre gyúlt a felesége iránt.

De a hajdani iskolatárs nem jelentkezett.

Aztán meglátta a férfit a büfésonon, amint egy rendetlenül telepakolt asztalnál ücsörögve szorongat egy üveget. A nő nem akart megállni, de a férfi utána szólt:

– Gyere, ülj ide, vagy félsz tőlem?

– Nem – mondta a nő, s leült, majd rögtön felpattant.

Közben a férfi rágyújtott. Szomorkás tekintetét homályba borította a füst, s egy villanásnyi mosoly suhant át ragyákkal teli, sebhelyes arcán. A részegek tipikus, szinte éneklően elnyújtott hangján szólt az elrohanó nő után:

– Szeretlek! Szeretlek, mert a lelked kristálytiszt, tudod? Tudod? ...

A nő bezárkózott irományainak lapjai közzé, mintha ettől kevésbé lenne szomorú, kevesebbet kellene gondolkodnia és kevésbé lenne magányos.

Új történetbe kezdett:

Fehérvirág

Valahányszor a nő írni kezdett, az üres, fehér lapok előtt megszünt önmaga lenni.

Hasonlóan a hegyhez, amely ködbe burkolózik naplementekor, s sziluettjében az erdő, a csúcsig kanyargó ösvények látványa homályos pontokká, írásjeleket mintázó vonalakká halványul. A ködös hegyoldal rejtélyes festménnyé változott, amely minden rávetett tekintetnek felteszi a kérdést: valójában mi van a ködös hegyoldal mögött?

Valóban. A betűkkel teleírt lapokból, mit tudnak a nőről, a betűket papírra vető íróról?

A nő egész nap jókedvű, nevetgél és viccelődik. Szíve nyitva áll, mint az ablak, amely kitarva fogadja magába az élet meleg szellőjét és napfényét. Úgy él, mint egy mintapolgár, elvégzi feladatait, teljesíti kötelességeit, és csak akkor veszi észre testének fáradságát, amikor a nap végén bedől az ágyába.

Ennek ellenére nem jön álom a szemére. Sőt! Mintha egyre távolabbra kerülne, hogy helyet engedjen leánykori álmának, amely csendesen betölti a tudatát.

A végtelenbe nyúló, fehér virágsor szegélyezte úton fut egy fiatal pár. A fiú elől, a lány kissé lemaradva. A fiú nevetve hátra tekintget, hogy lássa, mennyire tart vele lépést a társa, s időnként meg is áll, hogy bevárja, miközben kezével hadonászva sürgeti. A lány azonban csak lemarad. Minél jobban erőlködik, annál jobban. Kinyújtja a karját, szeretné, ha a fiú húzva segítené, de nem éri el. Aztán a fiú felhagy a várakozással, s hiába erőlködik a lány, egyre jobban lemarad. Aztán eltűnik a fiú a távolban, s a lány egyedül fut az úton. Magányosan, fehér virágok között.

A nő kiugrik az ágyból, tollat ragad és asztalhoz ül.

Történetek, amelyek valahonnan hozzá sodródnak, életek, amelyekhez semmi köze sincs, mégis megjelennek az előtte lévő papírlapokon. Vajon ez okozza az álmatlanságát?

Csak ül, fogja a tollat, s sehogy sem jut eszébe a fehérvirágos álom.

Aztán újra megjelent, amikor letette a tollat, s visszabújta az ágyába.

Néha, amikor könnyek között ébredt, feltette magának a kérdést: „Kit keresek?”

Aztán beköszön az ablakon keresztül a napsugár, a veszekedő verebek csicsergése, és a nő szívében meleg boldogsággal lép be az új napba.

Egy napon meglátott egy postaládát rajta egy felirattal: „Publikálást vállalunk! Kérjük, telefonszámát mellélkelve dobja be kéziratait a ládába. Felvesszük Önnel a kapcsolatot.”

A nő bedobta a ládába az összes addigi írását. Minek is őrizgetné őket? Egy álombeli figurát sem bírt meg-

fogni, hogy foghatna meg akkor megannyi életet, esetet, amelyről tudomást szerzett és leírt?

A lelke megkönnyebbült, ahogy gyermekkorában is történt, amikor a leveleket elengedte a csermelyben, hogy a vízen csónakokká, hajókká válva világgá menjenek.

Aztán megszokásává vált, hogy rendszeresen bedobja a ládába az írásait. Mindennap írt, mert a nap élményeit nem tudta nem papírra vetni, világgá kiáltani, az írásban megtalálta életének célját, értelmét.

Végül eljött az a nap is, amikor megszólalt a telefon, és egy kedves hang közölte, hogy a szerkesztőség elfogadta az írásait, kötetbe rendezte és kiadta. A kiadó szeretné megajándékozni a kiadvány egy példányával, s egy kevés anyagi támogatással.

Izgatottan várta a megbeszélte napot.

A nagy nap előtti éjszakán újraírta a fehérvirágos út álmának történetét. Az álomról, amely egy vidám, élet-erős srácról szól, akit soha nem sikerült elérnie, hogy legalább egyszer az életben vidáman, boldogan egymás arcába nevetessenek, összebújhassanak, majd együtt haladjanak tovább a fehér virágok által szegélyezett úton.

Hóna alá vette a papírköteget és az izgalomtól remegve elindult a megbeszélte találkozóra.

Egy nagy ház volt a helyszín, hatalmas kovácsoltvas kapuval a bejárati ajtó előtt. Becsengetett. Beszélgetés, nevetgélés hangja hallatszott ki, amikor az ajtó s a kapu is kinyílt. A küszöbön átlépve egy férfiakból álló sorfalat pillantot meg. A szerkesztőség tagjai igen különbözőek voltak. Az egyik kopaszodó férfi tekintélyét a pocakja nyomatékosította, a másik jókedvűen nevetett karikás szemei mögül, aztán olyan is volt, aki rendetlen, gyűrött ruházatban adta tanújelét a megállás nélküli munkának ...

Nem tudta felfogni, hogy hányan vannak, milyenek. Sírva fakadt. Könnyei megállíthatatlanul záporoztak a kezében lévő kéziratra.

– Mi történt? Ki bántotta? Mondja, ki bántotta, ki sértette meg ...

– Nem. Nem! – próbálta visszafogni könnyeit – Nem bántott senki ... Csak – s a kezében lévő kéziratra mutatott – a főszereplőm meghalt! ...

Ismét egy folyam hömpölygött végig a piacon. A legújabb története.

A piac férfijai kisebb pánikba estek. Valami történt, amit nem tudnak felfogni, nem képesek megérteni, és nő van a dologban. Titkozatossá vált a nő, vonzóvá és baráti beszélgetések tárgyává, valamivé, ami viharos és ellentétes érzelmeket vált ki a piac férfijaiból, akiknek a csendes beszélgetése hirtelen abbamarad, valahányszor megpillantják őt.

A nő még csendesebben érkezett, csendben figyelte meg környezetét, és csendesen távozott.

Egyszer kapott egy cigarettás dobozból kitépett fecnit. Kihajtogatva egy verset talált benne:

Fehérvirág

Egy leány fehérvirággal álmodik.

Tévelyeg a földi létben.

Áldozatot hoz egy ragyogó pillanatért.

Dalt alkot önmagának.

Ember! Ember!

Fehér szüzesség fehérvirága.

A végtelen.

A távolság.

Kapálózás,

kapálózás.

Egy éjszaka a fehérvirágok

Sírnak fehér szirmain.

Az ég, a föld haragjában szelet, zivatart kavar.

Befejezés, amely a végtelen homályába vész.

Aztán mégis eljön a hajnal.

Melyet látva szerelmes szomjúság marad válaszolatlanul.

A nő egy fának támaszkodott, amikor úgy érezte, pillanatokra megállt a szíve. A volt iskolatárs verse, a férfit, aki elmerült az alkoholfűlésben, de a költeménye a józan felszínen maradt.

Nem kérdés többé, van egy férfi, aki eljött és megértette.

A piac szabad egének egy sarkában, a fájdalmak, bánatok éveinek, hónapjainak a helyszínén, ahol kínkeservben vergődve töltik napjaikat a lelkek, amelyek betűkbe kapaszkodva vigasztalják egymást és önmagukat, hogy együtt vándoroljanak tovább ... Vajon ez az, amitől az emberiség történelme tele van fájdalommal, s ettől lesz halhatatlanná?

Aztán hírt vette, hogy a férfi végleg a szülőföldjére költözött, ahol a napfényben fürdő pálmák zizegése egybeolvad a tenger hullámainak morajlásával.

Vajon azért ment haza, hogy tovább elmélkedjen arról, amiről valaha beszélgettek? Hogy mikor szűnik meg a te életednek, az én életemnek, hazánk népének a történelmi időszakok hullámain való sodródása?

Nguyen Dang Lien fordítása

Nguyen Hong Nhung (1953, Vietnam) író, műfordító. Alapiskolái elvégzése után került Magyarországra, az ELTE-n végzett, 1978 és 1989 között Hanoiban a Szociológiai Intézet munkatársaként dolgozott. 1989-ben telepedett le Magyarországon.

Du Thi Hoan (1947) Hanoiban él, költő, fordító, újságíró.

DU THI HOAN
A szentélybe menet

Öt nő dőcög a szekéren,
 Áldozati ajándékait szorongatva.

Felsőhajt az első:

„Mily bús a nő, akinek férje nincs.”

Ajkat biggyeszt a második:

„Mily boldogtalan a nő, akinek gyermeke nincs.”

Elmosolyodik a harmadik:

„Mily szerencsétlen a nő, aki nem sírhat férje előtt.”

Halkan mondja a negyedik:

„Mily reménytelen a nő, aki nem mosolyoghat gyermekére.”

Az ötödik:

„Buddhára, aki bennetek van!”

Az öreg kocsis gyeplőt ránt,

Ostort suhint,

Felveri az út porát.

Brad Stroman és Tótfalusi István fordítása

Bui Xuan Phai festménye

Vietnami irodalmi összeállításunkat Falusi Márton szerkesztette, munkáját szakértőként Nyerki József segítette. Köszönetet mondunk Nguyen Quoc Dzungnak, Vietnam magyarországi nagykövetének, Nguyen Viet Phuc követségi tanácsosnak, a Magyarországi Vietnamiak Összszövetségének és a szponzoroknak a támogatásért, amellyel a válogatás megjelentetését lehetővé tették.

Ágh István (1938, Felsőöskéz) költő, író, műfordító. A Hetek alkotócsoporthoz tartozott. 1990-ben családjával Magyarországra költözött. Ballószögön él. Legutóbbi kötete: *Magyardellői Napdalok II.* (2007).

Aletta Vid (1972) költő. Kötete: *E mai nap szül* (2003). Díjai: Mozgó Világ Vers Nívódíj, NKA Ösztöndíj, Mórész Zsigmond Ösztöndíj, MAOE Ösztöndíj.

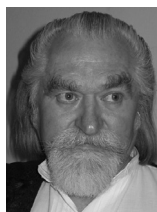
Bene Zoltán (1973, Kecskemét) író. A Szegedi Tudományegyetemen végzett művelődésszervezés-média, majd könyvtár szakon. 2006-tól az Algyői Faluház, Könyvtár és Tájékoztató vezetője. 2002 óta publikál irodalmi folyóiratokban. Szegeden él. Fehér Klára-díjas (2006). Legutóbbi kötete: *Ásatás* (novellák, 2006).

Bertha Zoltán (1955, Szentes) kritikus, irodalomtörténész, a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének docense. Többek között Kölcsey- (1996), Tamási Áron- (2003) és József Attila-díjas (2004). Debrecenben él. Legutóbbi tanulmánykötetei: *Erdélyiség és modernség* (2006), *Sorsjelző* (2006).

Csábi Domonkos (1976, Budapest) irodalomtörténész. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán végzett 2003-ban. Tanulmányait ugyanezen egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Iskoláján folytatta. Kutatási területe: Babits Mihály levelezése. Juhász Ferencel készült interjúkötete (*Szívbe nyomott mag*) idén látott napvilágot.

Demeter József (1947, Magyardellő) újságíró, költő, író. Egyetemi éve alatt a bukaresti Petőfi Sándor Művelődési Ház néptánc-koreográfusa, majd művészeti vezetője. Marosvásárhelyen a Vörös Zászló című napilap szerkesztője. 1988 és 1990 között

a marosvásárhelyi Igaz Szó (a mostani Látó) című irodalmi folyóirat szerkesztőségi titkára. 1990-ben családjával Magyarországra költözött. Ballószögön él. Legutóbbi kötete: *Magyardellői Napdalok II.* (2007).

Dobozi Eszter (1956, Cegléd) költő. A kecskeméti Kodály Zoltán Énekzenesi Általános Iskola, Gimnázium, Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskola igazgatója. 1989 óta a Forrás szerkesztőségi tagja. Kecskeméten él. Többek közt Pilinszky- (1992), Kölcsey- (2000) és Arany János-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Túl a rákbarakkon. Angelika naplójából* (regény, 2008).

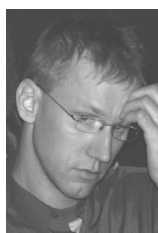
Falusi Márton (1983, Budapest) költő. 2004-ben első kötetéért Gérecz Attila-díjban részesült. Jelenleg a Hittel folyóirat versszerkesztője, valamint a Magyar Napló Európai Figyelő és Lapszemle rovatát gondozza. Legutóbbi kötete: *Rádyvitva ablak, ajtó* (2007).

Giap Van Chung (1953, Habac-Vietnam) Középsőiskolai tanulmányai után 1970-ben jött Magyarországra. 1976-ban szerzett diplomát a Budapesti Műszaki Egyetem Közlekedésmérnöki Karán. 1977 és 1988 között a Hanoi Közlekedésmérnöki Egyetemen tanított. 1988-óta él ismét Magyarországon. 1991-ben kandidátusi fokozatot szerzett. Verset, esszét ír és fordít.

Hoang Linh (1968), a Magyarországon megjelenő Nhip cau The gioi (Híd a világba) című vietnami nyelvű kulturális folyóirat főszerkesztője és kiadója 2001-től, a Sao Viet (Vietnami csillag) című heti újság főszerkesztője 2008 áprilisától. Cikkei, műfordításai megjelennek mind Vietnamban, mind a külföldön élő vietnami kolóniák irodalmi és kulturális folyóirataiban.

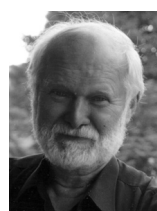
Horváth László Imre (1981, Budapest) költő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-történelem szakán végzett 2006-ban. Az előszézon nevű versblog és írótasaság tagja. Készülő, első kötete: *A farkasisten évei*.

Hudák Edit (1984, Budapest) magyartanár és művelődésszervező szakon végzett az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán 2007-ben. Budapesten él. Segédszerkesztőként, konferenciaszervezőként dolgozik.

Kiss Gy. Csaba (1945, Budapest) művelődéstörténész, esszéista, a közép-európai, elsősorban a lengyel és szlovák kulturális kapcsolatok, a közép-európai nemzeti jelképek, nacionalizmusok kutatója. Az ELTE Művelődéstörténeti Tanszékének habilitált docense, több külföldi egyetemen is tanított. Legutóbbi munkái: *Fiume és magyar kultúra* (szerk. 2004), *A haza mint kert* (tanulmányok, esszék, 2005), *Ariadné avagy bolyongások könyve* (útirajzok, 2007). 2008-ban *Adriai képek* címmel magyar útirajzokból készült válogatást jelentetett meg.

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilenckek költőcsoporthoz tartozott. A *Gyermekkor tündöklete* című regényéből *Budakeszi srácok* címmel játékfilm készült. Az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa. József Attila-díjas. Legutóbbi kötetei: *A gyermekkor tündöklete* (önéletrajzi regény, 2006), *Az idő torkában* (válogatott versek, 2007), *A barátság anatómiája I. (Írások a magyar-lengyel kapcsolatokról és a lengyel kultúráról)*, (2007).

Lackfi János (1971, Budapest) költő, író, műfordító. Az ELTE BTK magyar-francia szakán végzett 1996-ban. A Nagyvilág és a DOKK internetes irodalmi fórum szerkesztője. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanít. Gérecz Attila- (1992), József Attila-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *Halottnéző* (regény, 2007).

Marczinka Csaba (1967, Budapest) költő. Az ELTE tanárképző főiskoláján, majd bölcsészkarán folytatta tanulmányait magyar-történelem szakon. 1994-től publikál rendszeresebben különböző folyóiratokban. Legutóbbi verseskötete: *Ki lopta el az ortho-doxámat?* (2001).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek alkotócsoporthoz tagjaként indult. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtákará. József

Attila-díjas (1993), 2007-ben Prima-díjat kapott. Legutóbbi kötetei: *Holdének és más versek gyerekeknek* (2007), *Válogatott versei* (2008).

Nguyen Dang Lien (1956, Budapest) Magyar–vietnami vegyesházasságban született, közgazdász diplomát szerzett, rendszeresen fordít, tolmácsol, elsősorban szakmai anyagot. Családjával 1960-ban kiköltözött Vietnamba, Haiphongban élt, majd 1972-ben hazatelepedett.

Szakály Sándor (1955, Törökkoppány) hadtörténész, az MTA doktora. Előbb a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója, majd a Duna Televízió alelnöke, jelenleg a Semmelweis Egye-

tem Testnevelési és Sporttudományi Karán egyetemi tanár. Kutatási területe az 1868 és 1945 közötti magyar hadtörténelem, társadalom-, illetve sporttörténet. Legutóbbi kötetei: *Múltunkról – kritikusan?* (2005); *Katonák, csendőrök, ellenállók* (tanulmányok, 2007).

Székelyhidi Ágoston (1933, Medgyesbodzás) író. Elsősorban a nemzeti azonosság-tudat eszmei, politikai, történelmi kérdéskörével foglalkozik. Hajdúböszörményben él. A Magyar Köztársasági

Érdemrend Tisztikeresztje és a Szabadság Hőse Emlékérem birtokosa. Legutóbbi kötete: *Nemzet és rendszerváltás* (esszék, tanulmányok, 2007).

Szénási Miklós (1967, Debrecen) költő, író. Jelenleg lapszerkesztőként és újságíróként dolgozik. Verset és prózát ír. Fontosabb könyvei: *Faustus tanársegéd úr*, *A kert*, *Boszorkányos széphistória*.

Tótfalusi István (1936, Budapest) műfordító. Az ELTE magyar–angol szakán végzett. Harminchat éven át, nyugdíjazásáig a Móra Könyvkiadó szerkesztője volt. Mintegy harminc tudományos népszeresítő kötet szerzője. Számos nyelvből fordít verseket, regényeket és drámákat magyarra, verseket angolra is. Többek között 1996-ban megkapta a Svéd Írószövetség nagydíját a svéd irodalom magyarországi népszerűsítéséért. 1998-ban József Attila-díjban részesült.

Vesztróczy Zsolt (1966, Budapest) történész, az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozik. Kutatási területe Közép-Európa története, szlovák–magyar, lengyel–magyar kapcsolatok a XIX. században, iskolapolitika és magyarosítás. Publikációk helye: Limes, Pro Minoritate, Valóság, Klió, Magyar Könyvszemle, Honismeret, Új Szó (Szlovákia), Bécsi Napló, Magyar Napló.

MAGYAR NAPLÓ EST A MEGYEHÁZÁN

2008. december 12-én, pénteken 18 órakor
a Pest Megyei Közgyűlés Dísztermében
(Budapest V. Városház utca 7.)

Szeretettel hívjuk estünkre, ahol meghallgathatja *Kazinczytól Illyésig* címmel Gy. Szabó András verses előadást és Kobzos Kis Tamás koncertjét.

Vendégeinket könyvbemutató, tombola, értékes nyeremények és kedvezményes könyvvásár várja!

Olvasóink, a Magyar Napló folyóirat szerzői és barátai ingyenes belépőjegyeket igényelhetnek a Magyar Napló szerkesztőségétől telefonon: (1) 413-6672, vagy e-mailben: info@magyarnaplo.hu.

A belépőjegyek a helyszínen megrendezett könyvvásáron 500 forintos vásárlási kedvezményre jogosítanak! (Könyvenként csak egy darab belépőjegy használható fel.)

***

Minden kedves olvasónkat, szerzőnket szeretettel várjuk!

KEDVEZMÉNYES ELŐFIZETÉSI AKCIÓ A MAGYAR NAPLÓ IRODALMI FOLYÓIRATRA!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot
• negyed évre ~~2010 Ft~~ helyett 1930 Ft-ért ..... pld.-ban
• fél évre ~~4020 Ft~~ helyett 3870 Ft-ért ..... pld.-ban
• egy évre ~~8040 Ft~~ helyett 7390 Ft-ért ..... pld.-ban

Név: .....

Kézbesítési cím: .....

Telefonszám: .....

E-mail cím: .....

Számlázási cím: .....

Megrendelés kezdete: .....

Magyar Napló Kiadó Kft.

1450 Bp., Pf. 77. Telefon és fax: 413-6672

E-mail: info@magyarnaplo.hu

Honlap: www.magyarnaplo.hu

Kulturális hírek, események

November 3., hétfő, 17 óra

Szergely Jeszenyin: *Szálltam rózsaszín lovon.* Erdődi Gábor fordításkötetének és Lőrincz Júlianna: *Kultúrák párbeszéde* című könyvének bemutatója a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.). Köszöntőt mond Vasy Géza, az Írószövetség elnöke és Zsille Gábor, a Műfordítói Szakosztály elnöke. Az est házigazdája: Cs. Varga István.

November 4., kedd, 17 óra

Pósa Zoltán hatvanadik születésnapjára köszöntése a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.).

November 5., szerda, 18 óra

Csikófogat – a fiatal alkotók estjén Györffy Ákos költővel Végh Attila beszélget a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.). Az est moderátora Erős Kinga.

November 5., szerda, 18 óra

Orosz István grafikusművész *Körzövel rajzolt víz* című verseskötetének bemutatója a Nagy Gáspár Városi Könyvtárban (Budakeszi, Fő u. 108.). A szerzővel Szöcs Géza költő beszélget.

November 6., csütörtök, 16 óra

A Pro Pannonia Kiadó estje a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.). A Fodor András - *Tüskés Tibor levelezése 1959–1966 I.* című kötet és a *Derűs borulató. Kocsis Klára interjúja Tüskés Tiborral* című könyv bemutatója. A könyveket bemutatják: Albert Gábor író, Kocsis Klára, a Kairosz Kiadó szerkesztője, Szirtes Gábor szerkesztő, kritikus, a Pro Pannonia Kiadó igazgatója, valamint Tüskés Tibor író, irodalomtörténész.

November 7., péntek

Hamvas Béla Emléknap Szentendrén az író halálának negyvenedik évfordulója alkalmából.

12 óra: Tiszteletadás Hamvas Béla és Kemény Katalin sírjánál a Szentendrei Köztemetőben (Sztaravodai út). Hamvas Bélára emlékezik Jókai Anna író.

15 óra: Hamvas Béla jelenvalósága – Ünnepi megemlékezés a Városháza dísztermében. Köszöntőt mond Dietz Ferenc polgármester. Hamvas Bélára Dúl Antal emlékezik. Zongorán közreműködik Szabados György. A műsor moderátora Kondor Katalin.

November 10., hétfő, 17 óra

Marsall László hetvenötödik születésnapjára köszöntése a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.).

November 11., kedd, 17 óra

Michel Deguy *Ami nem múlik el soha* című verseskötetének bemutatója a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.). A kötetet bemutatja Romhányi Török Gábor műfordító. Az est házigazdája Deák László, az Orpheusz Kiadó igazgatója.

November 12., szerda, 16 óra

A magyar szókincs a Tinta Könyvkiadó szótáraiban címmel tart könyvbemutatót a Szabó Károly Olvasó Társaság a nagykőrösi Arany János Kulturális Központ Könyvtárában (Nagykörös, Szabadság tér 7.). Vendég: Kiss Gábor, a Tinta Könyvkiadó igazgatója.

November 14., péntek, 18 óra

Molnár Krisztina Rita *Különlét* című verseskötetéről és irodalmi munkás-

ságáról Szvetelszky Zsuzsanna beszélget a költővel a Nagy Gáspár Városi Könyvtárban (Budakeszi, Fő u. 108.). Közreműködik Furi Anna (zongora) és Záhonyi Enikő (ének).

November 18., kedd, 10 órától

A nyolcvanas évek avantgárd irodalmáról címmel a Magyar Írószövetség Avantgárd Szakosztályának tanácskozása a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.).

November 27., csütörtök, 19 óra

„*Babits hangja*” – irodalmi est Babits Mihály születésének 125. évfordulója alkalmából a Pest Megyei Könyvtárban (Szentendre, Pátriárka utca 7.). Vendég: Kelevéz Ágnes irodalomtörténész.

Kiállítások a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának intézményeiben

Hiripi Zsuzsa keramikumművész kiállítása november 15-ig tekinthető meg Verőcén a Gorka Kerámiamúzeumban (Verőce, Szamos u. 22.).

Korniss Dezső festőművész (1908–1984) gyűjteményes kiállítása november 16-ig látható a Művészet Malomban (Szentendre, Bogdányi u. 32.).

A Rákóczi-kor és kultusztárgyai a Blaskovich Gyűjteményben című kiállítás november 30-ig tekinthető meg a Blaskovich Múzeumban (Tápiószele, Múzeum út 13.).

December 3., szerda, 18 óra

Csikófogat – a fiatal alkotók estjén Csender Levente író, Bíró Gergely mutatja be a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.). Az est moderátora Erős Kinga.

A Magyar Napló Kiadó könyveit megvásárolhatja internetes könyvruházunkban is, a világhálón! Internetes rendelés esetén a postaköltséget kiadónk állja. www.magyarnaplo.hu

Folyóiratunk az alábbi könyvesboltokban, hírlapüzletekben kapható

BALASSAGYARMAT Rákóczi u. 61., Kincsestár
Könyvesbolt
BICSKE Boescai u. 5., hírlapüzlet
BONYHÁD Szabadság tér 12., hírlapüzlet
BUDAÖRS Kinizsi u. 1., Tesco hírlapüzlet
Sport u. 2., Auchan hírlapüzlet
BUDAPEST
I., Hess András tér 4., Litea Könyvesbolt
I., Krisztina krt. 26., Püski Könyvesbolt
I., Krisztina krt. 34., Vince Könyvesbolt
V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76., hírlapüzlet
V., Deák tér 4., Huszár Gál Könyvesbolt
V., Ferenciek tere 7–8., Ecclesia Szövetkezet
V., Honvéd u. 5., Kódex Könyvárúház
V., Károlyi Mihály utca 16.,
Gondolat Könyvesház
V., Váci u. 10., hírlapüzlet
V., Városház u. 3–5., hírlapüzlet
VI., Andrassy út 45., Írók Könyvesboltja
VII., Vörösmarty u. 5., Főnix Könyvkereskedés
VIII., Bródy Sándor u. 46.,
Budapesti Teleki Téka
VIII., Erdélyi u. 19.,
Gondos Béla Könyvkereskedő
IX., Ráday u. 27., Ráday Könyvesház
X., Őrs Vezér tere, Árkád hírlapüzlet
XI., Albertfalva, Auchan hírlapüzlet
XI., Kelenföldi pu. 19–49., hírlapüzlet
XIV., Stefánia u., Sport Aréna hírlapüzlet
XVI., Rákosi u. 151/B., Jáspis Könyvesbolt
XXII., Nagytétényi u. 37–47., Campona, hírlapüzlet
XXIII., Bevásárló u. 2., Auchan, hírlapüzlet

CSONGRÁD Fő 2–4., hírlapüzlet
DEBRECEN Füredi u. 27., Malompark hírlapüzlet
Hatvan u. 1/A., Alternatív Könyvesbolt
Péterfia u. 18., Debrecen Plaza hírlapüzlet
DUNAKESZI Nádas u. 6., Auchan hírlapüzlet
EGER Széchenyi u. 20., hírlapüzlet
Széchenyi u. 42., Gonda Könyvesbolt
ÉRD Budai utca, Stop Shop hírlapüzlet
FEHÉRGYARMAT Kossuth tér 3–5., hírlapüzlet
FŐT Fehérkő u. 1., Cora hírlapüzlet
GYŐR Királyszek u. 33., Tesco hírlapüzlet
Bajcsy-Zsilinszky u. 80–84. Árkád hírlapüzlet
GYULA Béke sugárút 12., hírlapüzlet
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Munkácsy u. 5.,
Szenzo Könyvesbolt
HEVES Erzsébet tér 10.,
Rédei Benedekné Könyvesboltja
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Andrassy u. 5–7.,
Petőfi Könyvesbolt
KAPOSVÁR Kaposvár Plaza hírlapüzlet
KECSKEMÉT Szabadság tér 3/A,
Móra Ferenc Könyvesbolt
Széchenyi tér, Malom Center hírlapüzlet
KISBÉR Széchenyi u. 11., Fidibusz Ajándékbolt
KOMÁROM Igmándi 11., hírlapüzlet
KÖSZEG Városház u. 5., hírlapüzlet
MAKÓ Széchenyi tér 10.,
Kincskereső Könyvesbolt
MARCALI Rákóczi u. 19–21., hírlapüzlet
MEZŐKÖVESD Mátyás király u., 101., hírlapüzlet
MISKOLC Széchenyi u. 7., Fókusz Könyvárúház
Szemere út 2., hírlapüzlet
Szentpéteri kapu 103., Tesco hírlapüzlet

NAGYKANIZSA Plaza hírlapüzlet
NYÍREGYHÁZA Szegfű u. 75., Nyíregyháza
Plaza hírlapüzlet
OROSHÁZA Győry Vilmos tér 1.,
Koszorús Oszkár könyvesboltja
Vásárhelyi út 23/A, Tesco hírlapüzlet
PAKS Dózsa Gy. út 3., Péger Galéria
PÁPA Kossuth 30., hírlapüzlet
PÉCS Király u. 20., hírlapüzlet
Komlói út, Tesco hírlapüzlet
Nagy Lajos király út – Alsómalom u. sarok,
Árkád hírlapüzlet
SOLYMÁR Szent Flórián u. 2., Auchan hírlapüzlet
SOPRON Széchenyi tér, hírlapüzlet
SZEGED Aradi vértanúk tere 8.,
Bálint Sándor Könyvesbolt
Oskola u. 27., Sik Sándor Könyvesbolt
Zápor u. 4., Cora hírlapüzlet
SZÉKESFEHÉRVÁR Palotai út 1., Alba Plaza hírlapüzlet
SZENTES Alsóret u. 258., Tesco hírlapüzlet
SZOLNOK Baross Gábor u. 24.,
Avantgard Könyvesbolt
MÁV-pályaudvar, hírlapüzlet
Szandaszőlősi hírlapüzlet
SZOMBATHELY Szürceapó u. 4., hírlapüzlet
TATAPALCA Veszprémi u. 5., Tesco hírlapüzlet
TATABÁNYA Győri út 1., MÁV hírlapüzlet
Réti u. 1., Körmendi Zoltán könyvesboltja
TÖRÖKBÁLINT Torbágy u. 1. Tesco hírlapüzlet
VERESEGHÁZ Fő tér,
Varga Gyuláné Könyvkereskedő
ZALAEGERSZEG Sport u. 1., Tesco hírlapüzlet

FIGYELMÉBE AJÁNLJUK SOMOGYI GYŐZŐ RENDKÍVÜLI ALKOTÁSÁT,
AMELY AZ ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL JELENT MEG!

SOMOGYI GYŐZŐ A NAGY TÉRKÉP

A Kárpát-medence madártávlathól (térképalbum)

30 oldal műnyomó-papíron, A/2, kézi félbőr-kötésben

A neves képzőművész közel tíz éves (1978–1985) munkájának gyümölcse ez a reprezentatív album. Somogyi Győző a hetvenes években bejárta szinte az egész Kárpát-medencét és útjai során készítette vázlatait a fontosabb épületekről, várakról, templomokról. Így állt össze a nagy mű, amelyen a magyar kultúra és történelem nevezetes színterei láthatók a Drávától Moldva csángók lakta vidékéig. A könyvészetiileg is magas szintű, kézzel kötött kiadvány nemcsak grafikai különlegesség és történelmi, művelődéstörténeti segédeszköz, hanem a régi térképészeti technikák és hagyományok művészi megelevenítése is egyben.

Az album ára: 29.990 Ft

Kedvezményes áron megvásárolható az Írott Szó Alapítvány székhelyén (1092 Bp., Ferenc krt. 14. Tel.: (1) 413-6672)
Falra felvihető duplaív-kollekció is kapható!

